

ბიულეტენი

№ 47
2001
თებერვალი

საქართველოს
სტრატეგიული კვლევებისა
და განვითარების ცენტრი

☐

საქართველოს თანამშრომლობა BSEC-ში

☐

პოლიტიკური ისლამი თურქეთში

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

C 02 - 00937

**საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა
და განვითარების ცენტრი**

მკვ სეფაშვილი

საქართველოს თანამშრომლობა BSEC-ში 2

მამუკა კომახია

პოლიტიკური ისლამი თურქეთში 33

**„Probleme der Sicherheit Georgiens. Zusammenarbeit Georgiens mit
BSEC (Black Sea Economical Cooperation). Politischer Islam in der Türkei“
Bull. Nr.47: Februar 2001**

Auflage: 1000
Verfasser: Zentrum für Strategische Studien und Entwicklung Georgiens
Seitenzahl: 62
Sprache: Georgisch
Originaltitel: „saqartvelos tanamsromloba BSEC – Si“,
„politikuri islami turqetsi“

© საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი

© FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

C 02 - 00937

■ ეკა სეფაშვილი

შუა საუკუნეებში საქართველო გეოგრაფიული მდებარეობისა და სპეციფიური პოლიტიკური და ეკონომიკური ისტორიის გამო, რამდენიმე დიდი ცივილიზაციის დამაკავშირებელ პერიფერიად იქცა. ცივი ომის დასრულების შემდეგ საქართველო კვლავ სხვადასხვა პოლიტიკური და ეკონომიკური კულტურის მქონე სივრცეების მიჯნაზე აღმოჩნდა. ერთი მხრივ, მას ევროპის განვითარებული ქვეყნები ესაზღვრება, ხოლო მეორე მხრივ, ყოფილი სოციალისტური ქვეყნები, რომლებიც, საქართველოს მსგავსად, მსოფლიო სისტემებში ჩართვას ცდილობენ. ახლად წარმოქმნილი სახელმწიფოების დღის წესრიგში სახელმწიფოებრიობის შენების ურთულესი ამოცანები დგას. საქართველო პოლიტიკური და ეკონომიკური კავშირების დივერსიფიცირებას და მსოფლიოს პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სივრცეში ჩართვას ესწრაფვის. საქართველოს თანამშრომლობა შავი ზღვის ეკონომიკურ თანამშრომლობაში ამ პოლიტიკის განხორციელებისაკენ მიმართული ნაბიჯია.

შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობა 1992 წლის 25 ივნისს შეიქმნა. მონაწილე ქვეყნებმა (აზერბაიჯანი, ალბანეთი, სომხეთი, ბულგარეთი, საქართველო, საბერძნეთი, მოლდოვა, რუმინეთი, რუსეთი, თურქეთი და უკრაინა) დამოუკიდებელ დეკლარაციას მოაწერეს ხელი, რომელშიც განსაზღვრულია თანამეგობრობის პრიორიტეტული მიმართულებები და ურთიერთშემდეგობის ძირითადი მექანიზმები. აღსანიშნავია, რომ ამ ეკონომიკურ თანამშრომლობაში მიმდინარე პროცესები მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ობიექტური ტენდენციების შესაბამისად მიმდინარეობს. ამიტომ ინტერესმოკლებული არ იქნება, თუ მოკლედ მიმოვიხილავთ იმ თეორიულ საკითხებს, რომლის შესაბამისადაც ვითარდება საქართველოს საგარეო პოლიტიკურ-ეკონომიკური ურთიერთობები.

თანამეგობრობა გლობალიზაციაში

დღესდღეობით, როცა გლობალიზაციის პროცესმა განვითარების ახალ საფეხურს მიაღწია, ქვეყნებს შორის გეოგრაფიულმა დაშორებამ თავისი პირველადი მნიშვნელობა დაკარგა. საქართველოს საერთაშორისო სისტემებში

ჩართვა გლობალიზაციის ტემპის ზრდის პირობებში უხდება, რაც მულტიკონტინენტურ მანძილზე განხორციელებული კავშირების მზარად ქსელსა და ინტენსიურ მრავალმხრივ ურთიერთობებში ჩართვას გულისხმობს.

XX საუკუნის მინურულს თავისი არსით გლობალიზაცია ინტეგრაციის პროცესის თვისებრივ გაღრმავებას, ფუნქციურ გაძლიერებას და განვითარების ტერიტორიული განზომილების შემცირებას ასახავს. გლობალიზაცია გლობალიზაციის პროცესის ამსახველი სიტყვაა რომელიც, თავის მხრივ, მსოფლიოს მდგომარეობა, რაც კონტინენტაშორისო ურთიერთ-დამოკიდებულების ქსელს ასახავს.

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაცია გაცილებით ფართო ცნებაა, ვიდრე ინტეგრაცია: გლობალიზური ეკონომიკა პირდაპირი ინტეგრაციული ურთიერთობებით დაუკავშირებელი რეგიონების ურთიერთდამოკიდებულებასაც განაპირობებს. აბაქოელი მეცნიერების მიერ შემოღებული ცნება „სამეგრეო ცხოვრების ინტერნაციონალიზაცია“ ეროვნული ეკონომიკების მიერ საერთაშორისო ინტერესების შექმნასა და საგარეო კავშირების დახმარებით მოგების

მიღებას გულისხმობს. ეს ცნება, ისევე როგორც გლობალიზაცია, მსოფლიოს ეკონომიკურ ურთიერთდამოკიდებულების ზრდას გულისხმობს. მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში ნებისმიერი ეკონომიკისა თუ ბაზრის პრობლემები იმთავითვე გლობალიზურია, ხოლო ეროვნული ეკონომიკის განვითარება შეუძლებელია მსოფლიო ეკონომიკასთან კოორდინაციის გარეშე.

მოთავარი კითხვა: როგორ უნდა გამოიყენოს ქვეყანამ გლობალიზაციის შესაძლებლობები ეკონომიკური ზრდისათვის ისე, რომ მის (გლობალიზაციის) ნეგატიურ შედეგებს თავი აარიდოს? დღეს ქვეყანათა უმრავლესობის წინაშე დგას. ეს საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია განვითარებადი ქვეყნებისათვის, რომელთა ეკონომიკა განსაკუთრებით მგრძნობიარეა

საერთაშორისო რყევების მიმართ. აუცილებელია გლობალიზაციისადმი მართებული მიდგომის შემუშავება, რათა ქვეყანამ საკუთარი ეროვნული ინტერესები განსაზღვროს და ამ პროცესში საკუთარი ადგილი საღად შეაფასოს.

პრობლემა იმაში მდგომარეობს, რომ მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყნებს ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკებისათვის განმსაზღვრელი (ძირითადი) კონცეპტუალური საფუძველი ჯერჯერობით ეკონომიკური გლობალიზაცია არ არის. ყურადღება ეროვნულ ინტერესებზე ორიენტირებულ სტრატეგიაზეა გამაზვიანებული, რაც სუვერენულ სახელმწიფოთა ობიექტური საჭიროებებით (სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემებით) არის განპირობებული. გლობალიზაცია ქვეყნის ეროვნულ ინტერესებს არ ეწინააღმდეგება. თუმცა ეკონომიკური გლობალიზაციის გაუთვალისწინებლობის ან არაადეკვატური მიდგომის გამო, შეიძლება ქვეყანამ იზარალოს, ერთი მხრივ, თუ საერთაშორისო თანამშრომლობას თავის სასარგებლოდ ვერ გამოიყენებს, ხოლო მეორე მხრივ, მსოფლიო ბაზრებთან არასწორი ადაპტაციის შედეგად. ამასთან, გლობალიზაციის დროს ეროვნული თავისებურებები კი არ ქრება, არამედ ძლიერდება. საერთაშორისო კონკურენცია გლობალიზაციის პირობებში სწორედ ეროვნულ თავისებურებებს შორის განსხვავებებს ეფუძნება.

რეგიონალიზაცია მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციას წინ უსწრებს. რეგიონალიზაცია

საერთაშორისო ეკონომიკის გლობალიზაციაში ეკონომიკური თანამშრომლობის როლის განსაზღვრება

ასევე, ქვეყნების ურთიერთდამოკიდებულებას ნიშნავს. ამ შემთხვევაშიც სამეურნეო ცხოვრება საერთაშორისო ხასიათს იძენს. თუმცა მისი მოქმედების სფერო რეგიონის ჩარევებით არის შემოსაზღვრული. რეგიონალიზმში წარმოადგენს როგორც რეგიონული განვითარების ტენდენციას, ისე შეზღუდულად ფორმულირებულ მიზანს.

ჩვეულებრივ, სახელმწიფოები, პირველ რიგში, არჩევენ თავიანთ მუშაობასთან თანამშრომლობას, რომლებთანაც მათ გააჩნიათ საერთო ან მსგავსი კულტურული, სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური ფასეულობები, რაც თანამშრომლობას მიზნულად გააადვილებდა.

რეგიონული თანამშრომლობის ერთ-ერთი თვალსაზრისით მაგალითს შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობა წარმოადგენს, სადაც ეკონომიკური ინტეგრაცია სრულიად ახალ და განსხვავებულ პრინციპებზე ვითარდება. ინტეგრაცია და რეგიონალიზაცია, რომელიც გლობალიზაციის პროცესის ნაწილია, BSEC-ში მიმდინარე პროცესების ორი ურთიერთდაკავშირებული მხარეა.

ეკონომიკური ინტეგრაციის განვითარების სოფალი ტანდენცია

ინტეგრაცია გარკვეულ სტრუქტურაში ან სტრუქტურებში რამდენიმე სახელმწიფოს გაერთიანებას გულისხმობს, რომელიც საერთო ინტერესების განხორციელებას ისახავს მიზნად. წარმადებით განხორციელებული ინტეგრაცია ცალკეულ პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ ერთეულს, მათ შორის, პატარა ქვეყნებს საშუალო ან დიდ ქალაქსმდე გაერთიანების საფუძველზე უფრო დიდ და ამბიციურ მიზნებს მიაღწიო.

ინტეგრაციული პროცესები მიმდინარეობს ისეთ სექტორებში როგორცაა ეკონომიკა, პოლიტიკა, უსაფრთხოება და ა. შ. ისტორიულად ინტეგრაცია ყველაზე უფრო ხშირად ეკონომიკის სფეროში ხორციელდებოდა. ამის ნათელი მაგალითია „საერთო ბაზრების“ ჩამოყალიბება (ევროპის ეკონომიკური გაერთიანება, ცენტრალური ამერიკის საერთო ბაზარი, ლათინური ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაცია და სხვ.)

50-60-იან წლებში მიმდინარე ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესი ახალი, ანუ თანამედროვე რეგიონალიზაციის წინამორბედი გახლავთ. ტერმინი „ეკონომიკური ინტეგრაცია“ პირველად XX საუკუნის 30-იან წლებში შევიდა და გერმანელი ეკონომისტების ნაშრომებში გამოჩნდა. რეგიონული ინტეგრაციის პროცესების თეორიული გააზრების პირველი შედეგები 50-იან წლებიდან იწყება.

ინტეგრაციის თეორიის ევოლუციის თავდაპირველ ეტაპზე საბაზრო მიმართულების ეკონომიკის ტიპის ინტეგრაციის პრობლემა

თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპის საფუძველზე ინტეგრირებული ქვეყნების ბაზრების გაერთიანებამდე დაყვანდა. ამიტომ ინტეგრაციის თეორიის ამ მიმართულებამ საბაზრო სკოლის (ან ნეოლიბერალური) სკოლის სახელწოდება მიიღო. ამ სკოლის მიმდევარ მკვლევართა ყურადღების ქვეშ სამეურნეო ცხოვრების ინტერნაციონალიზაციის ობიექტური პროცესები, რომლებიც ინტეგრაციის საფუძველს წარმოადგენდა, არ მოექცა.

მოგვიანებით ფართო დისკუსიები გამოიწვია საბაზო კავშირის კონცეფციებმა. ყურადღების ცენტრში მოექცა საბაზო კავშირის შექმნის მექანიზმები და შესაძლო შედეგების გააღება საბაზო კავშირის მონაწილე და არამონაწილე ქვეყანათა ეკონომიკებზე.

60-იანი წლების შუა პერიოდში თეორიული გამოკვლევების ცენტრმა ინტეგრაციის ახალი ფორმების მოძებნისაკენ გადაინაცვლა. სულ უფრო და უფრო მეტად საუბრობდნენ ინტეგრაციის პროცესის მიზანმიმართული რეგულირების აუცილებლობის შესახებ. შესაძლებელია

გაზარდა იმ ეკონომისტების გავლენა, რომლებიც ეკონომიკურ განვითარებაში სახელმწიფოს დომინანტური როლის მომხრეები იყვნენ.

შეხედულებამ ინტეგრაციაზე როგორც პროცესზე, რომელიც მარტივიდან რთულ ფორმებამდე ვითარდება, ინტეგრაციის სტადიებისადმი ინტერესი განაპირობა. ინტეგრაციის პროცესი დისკრიმინაციის აღმოფხვრის გულისხმობს. იდეა, ინტეგრაციის ეტაპობრივი განვითარების შესახებ იმ დროისათვის საბაჟო კავშირის სტატიკურ კონცეფციასთან შედარებით მნიშვნელოვან წინ გადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა.

მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელ პერიოდში ცალკეული თეორიების გარკვეული შერჩევა და დაახლოება მოხდა, ეკონომიკური და პოლიტიკური მხარეების კონკრეტული თანაფარდობის საკითხები და ინტეგრაციული პროცესებში საბაჟო ძალებისა და სახელმწიფოს ჩარევა ძველებურად მძაფრი დისკუსიის საგნებს წარმოადგენს.

არსებულ გამოცდილებას თუ გაკეთვალისწინებთ, ეკონომიკურმა ინტეგრაციამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ისეთი პოლიტიკური მიზნების განხორციელებას, როგორიცაა გერმანიასა და საფრანგეთს შორის ომის თავიდან აცილება, ცივი ომის პერიოდში მესხეთს ძალის შექმნა (იგულისხმება ევროპის კავშირი), დასავლეთ ევროპის ხელახალი აღორძინება და ა. შ. ბევრი პრიორიტეტული პოლიტიკური მიზნების ანიჭებას, ხოლო ეკონომიკურ საკითხებს მეორეხარისხოვანად მიიჩნევს. პოლიტიკური და ეკონომიკური მოსაზრებების შედარება შედეგად არ მოიტანს. ეს პოზიცია ნაწილობრივ იმიტაც არის განპირობებული, რომ პოლიტიკური და ეკონომიკური ფაქტორების რაოდენობრივად აღრიცხვა შეუძლებელია. გარდა ამისა, ეს ორი ფაქტორი მნიშვნელოვნად არის ურთიერთზე დამოკიდებული. პოლიტიკურმა მოტივებმა შეიძლება განაპირობოს ეკონომიკური ინტეგრაციის პირველი ნაბიჯები. თავის მხრივ, ეკონომიკური ინტეგრაცია ასევე მოქმედებს პოლიტიკის სფეროზე. თუ ეკონომიკური მოტივები იყო პირველადანები ინტეგრაციის განვითარებისათვის, მისმა შემდგომმა გაღრმავებამ შეიძლება პოლიტიკური ერთიანობის საჭიროება მოითხოვოს და პირიქით.

ზოგიერთ პოლიტიკურ წრეებში ეკონომიკური ფაქტორი განგებ არის დაყვანილი მინიმალურ დონეზე და ეკონომიკური ინტეგრაცია მიჩნეულია პოლიტიკური მოვლენების ფონად. პოლიტიკურ მოტივებს რომც არ ჰქონდეთ პირველადი მნიშვნელობა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ მონაწილე ეკონომიკურ პრობლემებს პოლიტიკური საკითხების გაუთვალისწინებლად განიხილავენ. შედარებისათვის, შეერთებული შტატების შემწეა გამოხვეული იყო, უპირველეს ყოვლისა, პოლიტიკური მოსაზრებებით, თუმცა

არავინ უარყოფს ამის ეკონომიკურ მნიშვნელობასაც.

რეგიონული ეკონომიკური თანამშრომლობისა და ინტეგრაციის თავისებურებანი განვითარებაში ძველნაგზი

ინტეგრაციის პროცესის მრავალმხრივობა, მასში ეკონომიკური და პოლიტიკური მომენტების გადახლართვა მსოფლიო ეკონომიკურ მეურნეობაში კონკრეტული ინტეგრაციული მოვლენების ანალიზის დროს მნიშვნელოვან სირთულეებს იწვევს. ეს განსაკუთრებით განვითარებად სამყაროს ეხება, სადაც მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში, მიუხედავად სანარმოო ძალების განვითარების დაბალი დონისა და განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური ურთიერთობების ყოფილ მეტროპოლიტან ორიენტაციისა, რეგიონული ეკონომიკური დაჯგუფებების შექმნის პროცესი უფრო მეტად განვითარდა, ვიდრე განვითარებულ ქვეყნებს შორის. შეიქმნა მრავალი გაერთიანება: არაბულ სახელმწიფოთა ლიგა (1945წ.), ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაცია (1948წ.), აფრიკის ერთობის ორგანიზაცია (1963წ.), სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ერების ასოციაცია (1967წ.), სამხრეთ აფრიკის განვითარების კავშირი (1979წ.), სამხრეთ კოდის (სამხრეთ ამერიკა) საერთო ბაზარი (1994წ.) და სხვ.

მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციის პროცესის ეკონომიკური ან პოლიტიკური მხარის დასოფლმდებლობის შესაძლებლობა განაპირობებს ორი განსხვავებული თვალსაზრისის არსებობას. ერთი ინტეგრაციის საერთაშორისო ეკონომიკური კავშირების სოციალური განვითარებით ხსნის, რომლის მიმდინარეობა სახელმწიფოთა მარეგულირებელ საქმიანობაზე დამოკიდებული არ არის, ხოლო მეორე - ინტეგრაციულად მხოლოდ იმ პროცესებს აღიარებს, რომლებიც ინტეგრირებული სახელმწიფოების მთავრობების უშუალო ზემოქმედებით მიმდინარეობს ოფიციალურად გაფორმებულ ეკონომიკურ კავშირებში.

ფაქტობრივად, საუბარი იმაზეა, წარმოადგენს თუ არა ოფიციალურად გაფორმებული ინტეგრირებული ჯგუფი იმ კრიტერიუმს, რომელიც განსაზღვრავს საზღვარს ინტეგრაციასა და სამეურნეო ცხოვრების ინტერნაციონალიზაციის სხვა ფორმებს შორის. უფრო ფართოდ - ეს არის ინტეგრაციაში მარეგულირებელი და საბაჟო ძალების, პოლიტიკისა და ეკონომიკის თანაფარდობის საკითხი.

ზოგიერთი ეკონომისტის აზრით, ინტეგრაციული პროცესის კრიტერიუმად სახელმწიფოთაშორისო ეკონომიკური დაჯგუფების შექმნის აღიარებაა. ეკონომიკური ინტეგრაცია არ შეიძლება ჩაითვალოს სტიქიურად თვითნებურად მიმდინარეობს, რადგან თანამედროვე მსოფლიო

მეურნეობებში ეროვნული ეკონომიკების ურთიერთშეთავსებადობა საგარეო ეკონომიკურ სფეროში სახელმწიფოთა ამა თუ იმ ხარისხით ჩარევის გარეშე შეუძლებელია. თუმცა, როგორც ეროვნული მეურნეობების ურთიერთგადახლართვის რეალური პროცესები გვიჩვენებს, ინტეგრაციის სახელმწიფო რეგულირების ფორმები შეიძლება ძალიან განსხვავებული იყოს. ამიტომ ინტეგრაციის დაყვანა პროცესებამდე, რომელიც მხოლოდ სახელმწიფოთა შორისო ეკონომიკურ გაერთიანებებში მიმდინარეობს, პრობლემის გამარტივებას წარმოადგენს.

პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მიღწევის შემდეგ განვითარებადმა ქვეყნებმა დამოუკიდებელი ეკონომიკური განვითარება დაიწყეს. ინტეგრაციული ხასიათის დაჯგუფებების შექმნას, რამაც 60-იან წლებში განვითარებადი სამყაროს მთელი რეგიონები მოიცვა, ახალგაზრდა სახელმწიფოები განიხილავდნენ როგორც საგარეო ეკონომიკური კავშირების დივერსიფიკაციის ერთ-ერთ ძირითად საშუალებას. ისინი ამით ცდილობდნენ განვითარებულ ქვეყნებზე დამოკიდებულების შემცირებას. ეს მიდგომა ამჟამადაც აქტუალურია. ამას მოწმობს საქართველოს (ისევე როგორც დანარჩენი პოსტსოციალისტური ქვეყნების, რომლებმაც დამოუკიდებლობა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ მოიპოვეს) სამთავრობის მიერ განხორციელებული საგარეოპოლიტიკური კურსი, რომელიც საგარეო ეკონომიკური კავშირების დივერსიფიკაციისკენაა მიმართული. ამიტომ საქართველოსათვის რეგიონულ ინტეგრაციულ პროცესებში ჩართვა სრულიად ბუნებრივი პროცესია, რომელიც თავის დროზე განვითარებადი ქვეყნების უმეტესობამ გაიარა.

სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით,

საქართველოსათვის რეგიონული ინტეგრაციული პროცესები გარტყა სრულიად ახალი პერიოდი დაიწყო, რომელიც თავის დროზე განვითარებადი ქვეყნების უმეტესობამ გაიარა.

ინტეგრაცია განვითარებად სამყაროს უმრავლეს რეგიონებში თავისი განვითარების საწყის ეტაპზეა. მომწიფებული ინტეგრაციული კომპლექსების ჩამოყალიბება განვითარებადი ქვეყნების სამეურნეო თანამშრომლობის პროცესების ინტეგრაციაში გადაზრდას გულისხმობს. თუმცა ინტეგრაციული გაერთიანებების საქმიანობის 30 წლიანმა გამოცდილებამ აჩვენა, რომ არც ერთ მათგანში ეროვნული მეურნეობების რეალური ურთიერთდამოკიდებულების დონე საშუალებას არ გვაძლევს ინტე-

გრაციული კომპლექსების ჩამოყალიბებაზე ვისაუბროთ. 70-იანი წლების ბოლოს სასესიო ცხადი გახდა, რომ ინტეგრაციებმა განვითარებად სამყაროში მათზე დამყარებული ყველა იმედი არ გაამართლა. არც ერთ არსებულ ინტეგრირებულ დაჯგუფებაში ეკონომიკური ურთიერთობების ისეთი ინტენსივობისათვის არ მიუღწევია, რომელიც საშუალებას მოგვცემდა გვესაუბრა რეგიონული ბაზრის ხარჯზე საშინაო ბაზრის შეზღუდულობის გადალახვაზე. უფრო მეტიც, განვითარებადმა ქვეყნებმა, რომლებმაც ეკონომიკური განვითარების საქმეში გარკვეულ წარმატებას მიაღწიეს 60-70-იან წლებში (ეს ახალი ინდუსტრიული ქვეყნები) ეს მოახერხეს, უპირატესად, მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში უშუალო ინტეგრირებისა და თავიანთი სამრეწველო ექსპორტის განვითარებულ ქვეყნებში ფორსირების ხარჯზე. დასავლეთ ევროპული მოდელის მსგავსი რეგიონული კომპლექსების შექმნა მოსალოდნელ ეფექტს არ იძლევა განვითარებად სამყაროში. როგორც ჩანს, იგი ნაადრევია ინტეგრაციული პროცესების განვითარების საწყისი ეტაპისათვის.

სანარმოო ძალების განვითარების დაბალი დონე, ეროვნული კერძო კაპიტალის სისუსტე, რომელიც თავის მხრივ მიკროეკონომიკურ დონეზე სოციალური ინტეგრაციული კავშირების არსებობას განსაზღვრავს, იმაზე მოუთხოვს, რომ შავი ზღვის რეგიონში ინტეგრირებისათვის ობიექტური ბაზა სუსტია. რეგიონის ქვეყნებს გაეროს რეგიონის საფუძველს სტრუქტურული პოლიტიკური ხასიათის ფაქტორები და მოტივები წარმოადგენს. მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ სახელმწიფოთა მცდელობას, რომელიც ამჟამად მხოლოდ პოლიტიკურ მოტივებზეა დაფუძნებული, შედეგად არ მოჰყვება.

თუ გავიხსენებთ ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტის ბალასის ინტეგრაციის თეორიას, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ შავი ზღვის რეგიონში მიმდინარე პროცესთან დაკავშირებით შეიძლება ვისაუბროთ ინტეგრაციაზე როგორც პროცესზე და არა როგორც მდგომარეობაზე. შავი ზღვის ინტეგრირებული დაჯგუფების მომავალი მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია სახელმწიფოთა შორისო პოლიტიკის უნარზე, შექმნას ნაწამდევრები მონაწილე

თუ გავიხსენებთ ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტის ბალასის ინტეგრაციის თეორიას, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ შავი ზღვის რეგიონში მიმდინარე პროცესთან დაკავშირებით შეიძლება ვისაუბროთ ინტეგრაციაზე როგორც პროცესზე და არა როგორც მდგომარეობაზე.

ქვეყნებისათვის რეალური ეკონომიკური დახვედრებისათვის. როგორც გამოცდილება ცხადყოფს, დასავლეთევროპული მოდელის მსგავსი რეგიონული კომპლექსების შექმნა საჭირო შედეგს არ იძლევა განვითარებად სამყაროში. იგი არ გამოდგება ინტეგრაციული პროცესების განვითარების სანაყის ეტაპისათვის. სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით, ინტეგრაცია შავი ზღვის რეგიონში თავისი განვითარების სანაყის ეტაპზეა. მაგრამ ინტეგრაციაზე დადებითი ზეგავლენის მოხდენა შეუძლიათ განვითარებული ქვეყნების მთავრობებსა და ტრანსევროპულ კორპორაციებს, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან თავიანთი სამეიანობის რეგიონალიზაციით განვითარებად ქვეყნებში. შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის დამკვირვებლის სტატუსით სარგებლობენ მთელი რიგი განვითარებული ქვეყნები (იტალია, ავსტრია, საფრანგეთი, გერმანია, და ა. შ.), ხოლო ევროკავშირი შავი ზღვის რეგიონის სტრატეგიული ინტერესების სფეროდ განიხილავს, რაც თანამშრომლობის პერსპექტივობას ადასტურებს და გარკვეული წარმატებების საფუძველს ქმნის.

განვითარებული ქვეყნების გავლენა განვითარებად ქვეყნებზე ორი ძირითადი მიმართულებით ხორციელდება: პირველი, განვითარებადი ქვეყნების ჩართვა ეკონომიკურ დაჯგუფებებში და მეორე, ინტეგრაციულ ლინიძიებში უშუალო მონაწილეობა პროექტებში მონაწილეობით. აღნიშნული პროცესები ხორციელდება სწორედ BSEC-ში.

პრობლემის სულ სხვა ასპექტია ის, რომ უცხოური კომპანიების, რეგიონული საქმიანობის შედეგები და განვითარებული ქვეყნის მთავრობები, რომლებიც მათ უტყერ მხარს, ბუნებრივია, ობიექტურად ეწინააღმდეგება განვითარებადი ქვეყნების დაჯგუფებების მცდელობას, გაატარონ დამოუკიდებელი ეკონომიკური პოლიტიკა მსოფლიო ბაზარზე ან განახორციელონ რეგიონული ხასიათის კონკრეტული მიზნები, რომელიც ახალგაზრდა სახელმწიფოთა ეროვნული კერძო კომპანიების წინაშე დგას. სწორედ ამიტომ ერთიანი რეალური ხაზის გამოქვეყნება უცხოურ კაპიტალთან მიმართებაში, განსაკუთრებით, ტრანსევროპული კორპორაციებთან მიმართებაში მეტად მნიშვნელოვანია განვითარებად სამყაროს რეგიონული დაჯგუფებების პროგრესისათვის, მათში დამოუკიდებელი ინტეგრაციული ტენდენციების გამაყრდნობისათვის. უცხოური კაპიტალის მოზიდვას „BSEC“-ის ქვეყნებში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება სამეურნეო კომპლექსების აღდგენისა და ახალი, ურთიერთსარგებლო ეკონომიკური კავშირების განვითარებისათვის.

მოუხედავად ამისა, განვითარებადი ქვეყნების ძალისხმევას ეკონომიკური ურთიერთობების ცალკეულ სფეროებში უკვე დღესვე შეუძლია პოზიტიური შედეგების მოტანა, რადგან იგი

მსოფლიო მეურნეობის განვითარების ობიექტურ ტენდენციებს ეყრდნობა. მთლიანობაში ინტეგრირებული დაჯგუფებების წარმატება მნიშვნელოვანი ხარისხით დამოკიდებულია სამეურნეო ურთიერთობების სტრუქტურების ისეთი ფორმების შემუშავებაზე, რომელიც ყველაზე უფრო შეესაბამება კონკრეტული რეგიონის სპეციფიკურ თავისებურებებს.

ეს განვითარებადი ქვეყნების რეალურ ინტეგრაციულ პრაქტიკაში პოვნებს ასახვას. ამ თვალსაზრისით, BSEC-ის შექმნა და მისი შემდგომი ფუნქციონირება იმედის მომცემია, მიუხედავად იმისა, რომ მისი არსებობის თავდაპირველ ეტაპზე პროცესები მეტად დაუნეგ ვითარდებოდა. ამ გაერთიანებაში მიმდინარე პროცესები მსოფლიო მეურნეობის განვითარების ობიექტური ტენდენციების შესაბამისად ვითარდება. რეგიონის ქვეყნებს მჭიდრო ეკონომიკური კავშირების დამყარების უზარმაზარი პოტენციალი გააჩნიათ.

რეგიონული თანამშრომლობა როგორც ეკონომიკური ინტეგრაციის საფუძველი

წარმოების ინტეგრაციის პროცესები მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის განვითარებასთან დაკავშირებით ახალ იმპულსს იძენს, როცა ეკონომიკური ურთიერთობების სიღრმე და უნივერსალური ხასიათი ცალკეული ეროვნული მეურნეობების კვლავწარმოების პროცესების დაახლოებასა და ურთიერთგადახლართვის ტენდენციას წარმოშობს.

ამ პროცესს უპირატესად რეგიონული ხასიათი აქვს, რადგან წარმოებათა ინტეგრაციონალიზაცია არათანაბრად მიმდინარეობს, ხოლო ინტეგრაციის წინამძღვრები პირველ რიგში იმ რეგიონებში წმინდება, სადაც სამეურნეო კავშირები შედარებით მჭიდროა და ინტეგრაციის სუბიექტური ფაქტორები მეტი ძალით იჩენს თავს.

თანამედროვე რეგიონალიზმში, მისი ფართო გაგებით, გახლავთ იმ პოლიტიკური და ეკონომიკური სტრუქტურების გლობალიზაცია, რომლებშიც რეგიონები არიან გაერთიანებული. რეგიონალიზმის ერთერთი ყველაზე ნათელი გამოვლინება რეგიონული მრავალმხრივი ინსტიტუტების განვითარება გახლავთ.

თუ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდისათვის დამახასიათებელი იყო იდეოლოგიური და სტრატეგიული ბიპოლარობა, დღევანდელი მსოფლიოს ცხოვრება შეიცვალა მრავალპოლუსური სამყაროს შექმნის ტენდენციებით. ამის ერთერთ მიზეზად შეიძლება რეგიონული ინსტიტუტების რიცხვისა და მასთან კავშირში მყოფი რეგიონული ორგანიზაციის დონეების ზრდა მივიჩნიოთ.

გლობალიზაცია „ეროვნულ ეკონომიკებზე“

დომინირებით მსოფლიო ბაზრის გაფართოებას გულისხმობს, რამაც, შესაძლოა, მათ საკუთარი „ეროვნულობის“ გარკვეული მნიშვნელობა დაუკარგონ. ეს ლოკალურ წარმოებებზე მსოფლიო ბაზრის სტრუქტურების დომინირებას ნიშნავს. ამის გამო, არ არის გამორიცხული, რომ გაჩნდეს გლობალიზაციის შეფერხებები, ან ამ პროცესის საპირისპირო მიმართულებით შემოტრიალების პოლიტიკური სურვილები, რათა გარკვეულწილად ტერიტორიული კონსერვაციისა და კულტურული მრავალფეროვნების რაღაც დონე დაეცული იქნას. ამგვარი ცვლილებების ერთერთი გზა სწორედ ახალი რეგიონალიზმი გახლავთ.

ახალი რეგიონალიზმი მრავალპოლუსური თანამედროვე მსოფლიოს ფენოვს. ფაქტობრივად, ახალი რეგიონალიზმი და მულტიპოლარულობა ერთი მონეტის ორი მხარეა. ამერიკის შეერთებული შტატების პეგემონიის შემცირებამ და კომუნისტური სისტემის რღვევამ რეგიონალიზმის განვითარებისათვის საკმაოდ კარგი მანქანირების საფუძველი შექმნა.

არსებობს ორი სახის რეგიონალიზმი - ლია და დახურული. ახალი, შედარებით სპონტანური პროცესია, რომელიც ქვეყნები მისწრაფვით თანამშრომლობისაკენ გლობალური ცვლილებების მისაღწევად. ახალი გაცილებით ლია და ურთიერთდამოკიდებელი მსოფლიო ეკონომიკასთან მჭიდრო ურთიერთკავშირში იმყოფება.

1. თუკი ძველი რეგიონალიზმისათვის დამახასიათებელი იყო მიზნობრივი განვითარება (ზოგიერთი რეგიონი ორიენტრებული გახლდათ ეკონომიკაზე, ზოგიერთი - უსაფრთხოების საკითხებზე), ახალი შედარებით მრავალფეროვანი და მრავალგანზომილებიანი პროცესი გახლავთ. ეს პროცესი მოიცავს არა მარტო ვაჭრობისა და ეკონომიკის სფეროებს, არამედ გარემოს დაცვას, სოციალური უსაფრთხოების უზრუნველყოფასა და სხვა მრავალ პრობლემასაც. იგი უზიდავს ქვეყნებსა და გაერთიანებებს ახალი ტიპის რეგიონულ სტრუქტურებში თანამშრომლობისათვის.

2. მაშინ, როდესაც ძველი რეგიონალიზმი ეროვნულ სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობებს გულისხმობდა, ახალი გლობალური სტრუქტურული ტრანსფორმაციის ნაწილს წარმოადგენს, რომელშიც არასახელმწიფოებრივი სტრუქტურები (სხვადასხვა ინსტიტუტები, ორგანიზაციები, მოძრაობები) მონაწილეობენ და გლობალური სისტემის სხვადასხვა დონეებზე მოქმედებენ.

საბოლოო ჯამში, ახალი რეგიონალიზმი

პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ ასპექტებს მოიცავს და გაცილებით მეტია, ვიდრე უბრალოდ თავისუფალი ვაჭრობა.

არსებობს რეგიონალიზმის კიდევ ერთი კატეგორია, რომელსაც სახელმწიფოთა შორის რეგიონული თანამშრომლობა (Regional Inter-state Cooperation) ეწოდება. რეგიონალიზმის ეს კონკრეტული პროცესი გულისხმობს სამთავრობათაშორის (ფორმალური და არაფორმალური) ინსტიტუტების მშენებლობას (ეს სწორედ BSEC-ის შემთხვევაა, სადაც ინტენსიურად მიმდინარეობს სამთავრობათაშორის ინსტიტუტების დაფუძნება თუ ფუნქციონირება).

რეგიონული ტენდენციების განხილვას ე.წ. „რეგიონულობის“ ხარისხების შესწავლამდე მივყავართ. რეგიონის ევოლუცია ნაგერძიერი პროცესია და მსოფლიოს განსხვავებული რეგიონები უბრალოდ განვითარების სხვადასხვა საფეხურებზე იმყოფებიან.

შეტენ რეგიონული ორგანიზაციის პირველ სტადიაზე, რეგიონს მოიჩიენს სპეციფიკური გეოგრაფიული და ეკოლოგიური ნიშნების მქონე უბრალო ერთეულად. მაგალითად, ინდოეთის სუბკონტინენტი, ან ევროპა ურადიან ატლანტის ოკეანამდე, ან თუნდაც შავი ზღვის აუზი. მეორე საფეხურზე რეგიონი წარმოადგენს სოციალურ სისტემას, რომელიც რეგიონის შიგნით სოციალურ, კულტურულ და პოლიტიკურ ურთიერთობებს მოიცავს. აქვე შეგვიძლია დავამატოთ რეგიონში ძალაბალანსის სისტემა, რომელიც, მართალია, თვით სახელმწიფოების მიერ არაა შექმნილი, მაგრამ მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს მათზე. მესამე სტადიაზე რეგიონი ხდება პოლიტიკური, სამხედრო, ეკონომიკური და კულტურული თანამშრომლობის სისტემა. (შავი ზღვის რეგიონი განვითარების მესამე სტადიაზე ჯერ არ გადასულა, მაგრამ ნაშრომის შემდგომი განცნობა დაგვარწმუნებს, რომ ამ მიმართულებით მუშაობა აქტიურად მიმდინარეობს). ბოლოს კი, შეტენს აზრით, რეგიონი იქცევა სამოქალაქო საზოგადოებად, რომელიც ხელს უწყობს საზოგადოებრივი ურთიერთობების განვითარებას და იმავდროულად, კულტურული ფასეულობების თანხვედრასაც. საერთო კულტურა რეგიონული ორგანიზაციის უკანასკნელი სტადიის - რეგიონული სახელმწიფოს შექმნის წინაპირობა გახლავთ.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, ღია რეგიონალიზმი მოცემული რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებას და ინტეგრაციულ ურთიერთქმედებას მსოფლიო ეკონომიკის

¹ Andrew Hurrell. *Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics. Review of Institutional Studies*, 1995, გვ. 337

² Bjorn Hetne. *The Regional Factor in the Formation of a New World Order. Global Transformation Challenges to the State System*. Tokyo: United Nations University Press. 1994, გვ. 134-166.

³ Bjorn Hetne. *The Regional Factor in the Formation of a New World Order. Global Transformation Challenges to the State System*. Tokyo: United Nations University Press. 1994, გვ. 168-172.

განვითარების კონტექსტში განიხილავს. იგი მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის ნაწილად აღიქვამს. ევროკავშირი და NAFTA ასეთი ღია რეგიონალიზმის მაგალითებია.

დახურული რეგიონალიზმი, პირიქით, გლობალიზაციას ეწინააღმდეგება. მისი მიზანი გლობალიზაციის ნეგატიური შედეგებისაგან რეგიონის დაცვაა. დახურული რეგიონალიზმის მაგალითი კომუნისტური ბლოკის ეკონომიკური ურთიერთდახმარების ყოფილი საბჭო შეიძლება მივიჩნიოთ. შეიძლება, სწორედ დახურული რეგიონალიზმის სტრატეგია (სხვა ცნობილ და უცნობ ფაქტორებთან და გაგრძელებებთან ერთად) გახდა სოციალისტური

სისტემის კრახის მიზეზი. სოციალისტურმა სისტემამ, რომელიც მხოლოდ საკუთარ ძალზე ეყრდნობოდა, მსოფლიოს მზარდ ურთიერთდამოკიდებულებასთან ადაპტირება ვერ შეძლო.

ყოფილ სოციალისტურ რესპუბლიკებს შორის, რომლებიც ევროპულ ღია რეგიონალიზმს მოკლებულნი იყვნენ, ევროკავშირის ტიპის სახელმწიფოთაშორისო სტრუქტურა არ არსებობს. პოლიტიკურ-ინსტიტუციური ვაკუუმი სხვადასხვა ვარიანტების შექმნის პროცესს აძლევს სტიმულს. ამის მაგალითია: დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა, შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობა, სამხრეთ ევროპის თანამშრომლობის ინიციატივა, ცენტრალური ევროპის ინიციატივა და ა. შ.

შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის შიდაპროექტი

უძველესი დროიდან შავი ზღვის რეგიონი სხვადასხვა ცივილიზაციათა აკვანს წარმოადგენდა, სადაც კარგად იყო განვითარებული ეკონომიკურ-პოლიტიკური ურთიერთობები. დღესდღეობით, შავი ზღვის სივრცეში უამრავი პრობლემა არსებობს, რომელთა გადასაჭრელად საჭირო და აუცილებელია, რომ რეგიონის ქვეყნები ერთმანეთს დაეხმარონ და პროექტების განხორციელებაში ერთობლივად მიიღონ მონაწილეობა, რაც დადებით გავლენას მოახდენს არა მარტო ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაზე, არამედ საერთოდ, მთელი რეგიონის მშვიდობიან და სტაბილურ განვითარებაზეც.

სტრატეგიული რესურსების, აუთვისებელი ბაზრის, მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისი საქონლისა და განსაკუთრებით მომსახურების გაწევის განვითარების უზარმაზარი პოტენციალის არსებობა ურთიერთხელსაყრელი ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობების ჩამოყალიბებისათვის XX საუკუნის მინიმალური საუკეთესო პირობებს ქმნის. შავი ზღვის რეგიონს

მსოფლიოს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ბაზრად გადაქცევა შეუძლია. თანამშრომლობის დადებითად განვითარების საფუძველი რეგიონული ინტეგრაცია და გლობალური პროექტებია.

მაგრამ 1989 წელს სუკრუ ელედუდაგას, თურქეთის ყოფილ ელქს აშშ-ში, სერიოზულად არც კი მოუსმინეს, როცა მან შავი ზღვის თავისუფალი ვაჭრობის ზონის შექმნის იდეა წამოაყენა, რომელიც თურქეთს, საბჭოთა კავშირს, რუმინეთსა და ბულგარეთს გააერთიანებდა. თუმცა იდეა არცთუ ისე უპერსპექტიული აღმოჩნდა, როგორც თავდაპირველად ჩანდა. 1992 წელს შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობა, რეგიონში

არსებული დაძაბული ვითარების მიუხედავად, მაინც ჩამოყალიბდა. მასში გაერთიანდა რეგიონის 11 ქვეყანა: ალბანეთი, სომხეთი, აზერბაიჯანი, ბულგარეთი, საქართველო, საბერძნეთი, მოლდოვა, რუმინეთი, რუსეთი, თურქეთი, უკრაინა.

შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის 80 წლის აღთქმა

შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ფუნქციონირებას საფუძვლად „ბოსფორის დეკლარაცია“ უდევს, რომელსაც 1992 წლის 25 ივნისს ამ თანამშრომლობის მონაწილე 11 სახელმწიფოს მეთაურმა მოაწერა ხელი. დეკლარაციაში პრინციპის დასკვნითი აქტისა და ევროპაში უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის კონცეფციის მომდევნო დოკუმენტები და, განსაკუთრებით პარიზის ქარტიაში ჩამოყალიბებული პრინციპები აღიარებული. ეს მეტად მნიშვნელოვანი მომენტია, რადგან საქართველო და მასთან ერთად პოსტსოციალისტური ქვეყნები მსოფლიოში აპრობირებულ სამართლებრივ სივრცეში დამკვიდრებას ცდილობენ. რა თქმა უნდა, სამართლებრივი იზოლაციის პრობლემის გადასაჭრელად მხოლოდ ეს დოკუმენტი საკმარისი არ არის. გარდა ამისა, როგორც საქართველო, ისე დანარჩენი პოსტსოციალისტური ქვეყნები აქტიურად მუშაობენ საერთაშორისო კონვენციებზე და თვითნებურად მიერთდებიან, მაგრამ BSEC-ის დეკლარაციის მიღება, ერთ-ერთი ნაბიჯია ამ მიმართულებით, რაც, თავისთავად, ხელს შეუწყობს საერთო სამართლებრივი გარემოს ჩამოყალიბებას BSEC-ის წევრებს შორის, ეს კი აუცილებელია საერთო და გლობალური პროექტების განხორციელებისათვის.

ორგანიზაცია (თანამშრომლობა) ღია და ინტეგრირებული სახელმწიფოებისათვის, რეგიონულ

ინიციატივებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან ურთიერთქმედებისათვის, რომლებიც ცნობენ ამ თანამშრომლობის დოკუმენტით დებულებებს, რაც შეეხება პროექტებს, რომლებიც საერთო დაინტერესებას იწვევენ, მათ განხორციელებაში შეიძლება მონაწილეობა მიიღონ ცალკეულმა ქვეყნებმა, მათმა ეკონომიკურმა და ფინანსურმა ინსტიტუტებმა, სანარჩევებმა და ფირმებმა, ასევე რეგიონულმა საერთაშორისო ეკონომიკურმა და ფინანსურმა ორგანიზაციებმა. აღნიშნული გარემოება გამოწვეულია BSEC-ის სუსტი ფინანსური შესაძლებლობებით. გარდა ამისა, შავი ზღვის რეგიონში არსებული პროექტები, თავისი მნიშვნელობით შიარად ცდებიან რეგიონის ფარგლებს და გლობალური ხასიათის დატვირთვასაც იძენს (მაგ.: სატრანსპორტო დერეფანი, ეკოლოგიური უსაფრთხოება, საკომუნიკაციო საშუალებები, ტურიზმი და ა.შ.).

შავი ზღვის რეგიონში პერსპექტიული თანამშრომლობის განვითარება მრავალ სფეროში შეიძლება. ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკების

დარგობრივი სტრუქტურებიდან გამომდინარე, მონაწილე ქვეყნებმა პრიორიტეტი მიანიჭეს თანამშრომლობის განვითარებას ეკონომიკის ისეთ მნიშვნელოვან სფეროებში როგორც ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა (მათი ინფრასტრუქტურების ჩათვლით) ენერგეტიკა, მინერალური წიაღისეული მოპოვება და გადამამუშავება, ტურიზმი, სოფლის მეურნეობა და აგრომრეწველობა, ჯანდაცვა და მედიკამენტების წარმოება, მეცნიერება და ტექნიკა, ინფორმაცია. BSEC-ის მონაწილე ქვეყნები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ, აგრეთვე, ეკონომიკური და კომერციული ინფორმაციის შესახებ სტატისტიკური მონაცემების გაცვლას, ექსპერტული და სანდარტული დაცვისა და ნაწარმის სტანდარტიზაცია-სერთიფიცირების საკითხებს.

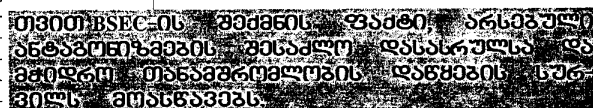
BSEC-ში მიმდინარე ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავების თვალსაზრისით, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმყოფებს სანარჩევებმა და ფირმებმა შორის პირდაპირი კავშირები. მონაწილე სახელმწიფოები მზად არიან, ხელი შეუწყონ საქონელთა და მომსახურებების თავაზიანად გადართობას და იზრუნონ ამგვარი განვითარების უზრუნველსაყოფად ხელსაყრელი პირობების შექმნაზე. ამ კონტექსტში აუცილებელია დახმარების განწევა მცირე და საშუალო

ბიზნესისათვის. საერთაშორისო სამართლის პრინციპებსა და წესებზე დაფუძნებული ორმხრივი და მრავალმხრივი თანამშრომლობა განვითარებას და მრავალფეროვან გახდის BSEC-ის საქმიანობას.

როგორც თ. ბერიძე აღნიშნავს, პოლიტიკური მოლაპარაკება ეკონომიკაში ინტეგრაციული პროცესების განვითარების აუცილებელი წინაპირია. ქვეყანათა პოლიტიკური ნება და თანამშრომლობის მტკიცე სურვილი საკმაოდ ნათლად არის ფორმულირებული BSEC-ის დეკლარაციაში, რაც მომავალში ეკონომიკური თანამშრომლობის დინამიურ განვითარებაში აისახება. თვით BSEC-ის შექმნის ფაქტი, არსებული ანტაგონიზმების შესაძლო დასასრულსა და მჭიდრო თანამშრომლობის დაწყების სურვილს მოასწავებს. დეკლარაციაზე ხელმოწერით სახელმწიფოებმა დაადასტურეს თავიანთი სურვილი, იმოქმედონ მეგობრული და კეთილმეზობლური სულისკვეთებით, რათა ქვეყნებს შორის ნდობისა და ურთიერთგაგების ატმოსფერო დაეკლდინათ, რომელიც დადებითად იმოქმედებს ურთიერთობებისა და თანამშრომლობის განვითარებაზე.

დეკლარაციაში აღნიშნულია, რომ ნებისმიერი პროექტის დაგეგმვისა, თუ განხორციელების პროცესში გათვალისწინებული იქნება თითოეული მონაწილე ქვეყნის სპეციფიკური ეკონომიკური პირობები და ინტერესები, განსაკუთრებით საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი ქვეყნების პრობლემები.

BSEC-ში მიმდინარე ინტეგრაციული პროცესების განვითარებისათვის გადაუდებელ

საჭიროებას კაპიტალის დასაბანდებლად, კაპიტალის მოდერნიზაციის და სამრეწველო თანამშრომლობის სხვადასხვა ფორმებისათვის სათანადო პირობების უზრუნველყოფა წარმოადგენს. პრობლემის მასშტაბურობის გამო, მონაწილე ქვეყნებმა დეკლარაციაზე ხელმოწერით დაადასტურეს და ხაზი გაუსვეს აღნიშნული პირობების მიღწევისათვის ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების უზარმაზარ მნიშვნელობას. ამ მიზნის მისაღწევად სათანადო ზომების მიღება გადაუდებელ აუცილებლობას წარმოადგენს. ინტეგრაციის პროცესს შეუწყობს ხელს, აგრეთვე, უცხოური ინვესტიციების დაცვა და წახალისება. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნებისთან ამ

* თ. ბერიძე, "ინტეგრაციული ეკონომიკა ურთიერთმოყვადობა და ინტეგრაციული პროცესები". ჟურნალი „მკერე მიკრო ეკონომიკა“, იანვარი 1998 წ.

შრომობის თავისუფალ ეკონომიკურ ზონებში.

BSEC-ში არსებული (ოტბანოპი) და შუამდგომლობა სტრუქტურაში

თავისი ფუნქციონირების არც თუ ისე დიდი ხნის მანძილზე BSEC-მა საკმაოდ მტკიცე და ეფექტიანი სტრუქტურული მექანიზმის შექმნა მოახერხა. BSEC-ის საორგანიზაციო სტრუქტურა სამთავრობათაშორისო, საპარლამენტათაშორისო, კომერციულ და ფინანსურ სტრუქტურებს მოიცავს.

სამთავრობათაშორისო სტრუქტურაში

სამთავრობათაშორისო სტრუქტურებს წარმოადგენენ: გადამწყვეტილების მიმღები ორგანო - საგარეო საქმეთა მინისტრების საბჭო, მაღალი თანამდებობების პირთა კომიტეტი, მუშა ჯგუფები და კონკრეტულ საკითხზე მომუშავე ექსპერტთა ჯგუფები.

საგარეო საქმეთა მინისტრების საბჭო. შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის გაერთიანების კოორდინატორები საგარეო საქმეთა მინისტრები არიან, ხოლო უმაღლესი ორგანო საგარეო საქმეთა მინისტრების საბჭოა, თუმცა ეს სრულეობითაც არ გამოირჩევა იმას, რომ დროდადრო სახელმწიფოთა მეთაურები, ანუ ქვეყნის პოლიტიკური ხელმძღვანელები შეიკრიბებიან და უფრო სტრატეგიული ამოცანები და მიზნები დაისახონ, რაც BSEC-ის ფარგლებში მიღებულ გადაწყვეტილებებსა და რეკომენდაციებს მეტ ძალას მატებს.

საბჭოს შემადგენელი შორის ინტერვალში BSEC-ის საქმიანობაში ცენტრალური როლი თავმჯდომარეს ენიჭება. თავმჯდომარის ფუნქციების ეფექტიანად გამოყენების საშუალებით ამა თუ იმ ქვეყანას ეძლევა მეტად ხელსაყრელი შანსი, წარმოაჩინოს საკუთარი უპირატესობანი, ან საფუძვლი ჩაუყაროს ახალ ინიციატივებს. ასე მაგალითად, საქართველოს თავმჯდომარეობის პერიოდში (ოქტომბერი 1998წ. - აპრილი, 1999 წ.) ჩატარდა საერთაშორისო მრგვალი მაგიდა „BSEC-ი XXI საუკუნის მიჯნაზე“, რომლის დროსაც მოხდა საზოგადოების სხვადასხვა ფენების წარმომადგენლების (ბიზნესმენების, პოლიტიკოსების, მეცნიერების, დიპლომატების და ა.შ.) აზრთა გაზიარება. შესაბამისად, უფრო თვალსაჩინო გახდა და გამოიკვეთა BSEC-ის პრიორიტეტები. ამავე პერიოდში მიღებულ იქნა ევროკავშირთან თანამშრომლობის პლატფორმა, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო საერთოდ BSEC-ის განვითარებისათვის, არამედ ცალკეული ქვეყნების, და განსაკუთრებით, საქართველოს მომავალი განვითარების თვალსაზრისით.

მაღალი თანამდებობის პირთა კომიტეტის სხდომა, როგორც წესი, წინ უსწრებს, საგარეო საქმეთა

მინისტრების შეხვედრას. მასზე განიხილება ის საკითხები, რომლის შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილებას საგარეო საქმეთა მინისტრების შეხვედრა მიიღებს.

მაღალი თანამდებობის პირთა კომიტეტი BSEC-ის სტრუქტურის მეტად აუცილებელი კომპონენტია, რადგან მასში მონაწილეობას ლებულობს ნევრი ქვეყნების იმ სფეროების წარმომადგენელი კომპეტენტური პირები, რომელშიც მიმდინარეობს კონკრეტული პროექტის განხილვა ან რეკომენდაციის შემუშავება და რომლის შესახებაც საბოლოო გადაწყვეტილებას საგარეო საქმეთა მინისტრთა საბჭო მიიღებს.

საერთაშორისო სამდივნო. საგარეო საქმეთა მინისტრების შეხვედრის გადამწყვეტილებით სტამბულში BSEC-ის მუდმივი საერთაშორისო სამდივნო დაარსდა, რომელიც მუშაობის ორგანიზაციის უზრუნველყოფას აწარმოებს. მას ევალება საგარეო საქმეთა მინისტრების საბჭოსა და დამხმარე ორგანოების სხდომებისა და შეხვედრების ორგანიზება, საჭირო დოკუმენტებისა და განსახილველი პროექტების მომზადება და დარიგება მოწინააღმდეგე სახელმწიფოებისათვის.

დამხმარე ორგანოები. დამხმარე ორგანოების დაფუძნება საბჭოს გადამწყვეტილებით ხდება. დამხმარე ორგანოები შეხვედრების პერიოდულობას და შეხვედრის ადგილს ნებაყოფლობის პრინციპით განსაზღვრავს. მათ უნდა შეასრულონ ის ფუნქციები, რომლებიც განსაზღვრულია საგარეო საქმეთა მინისტრების საბჭოს მიერ.

ამჟამად BSEC-ში 10-ზე მეტი მუშა ჯგუფია შექმნილი, რომელთა საქმიანობა მრავალმხრივ პროექტებში თანამშრომლობისაკენაა მიმართული. შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის პროექტებსა და პროგრამებზე, ძირითადად, სწორედ ეს მუშა ჯგუფები მუშაობენ. ისინი ამუშავენ ამა თუ იმ კონკრეტულ საკითხსა თუ სადავო პრობლემას. არსებობს, აგრეთვე ექსპერტთა განყოფილება შემდგომი ჯგუფების. თუმცა BSEC-ის „კვლევებს“ მიღმა არჩანს და არ იგნორირება BSEC-ის მოღვაწეობის რეალური შედეგები, გაკეთებული მაინც ბევრია.

წარმოადგენს იმ სამუშაოს ნაწილზე მაინც, რაც BSEC-მა შეასრულა, მუშა ჯგუფების უზარალო ჩამონათვალიც კი გვაძლევს:

- სოფლის მეურნეობისა და აგრომრეწველობის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების საკითხებზე მომუშავე ექსპერტთა ჯგუფი;
- საბანკო და საფინანსო საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- კავშირგაბმულობის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- მეცნიერებისა და ტექნოლოგიის სფეროში თანამშრომლობის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- ენერგეტიკის პრობლემებზე მომუშავე ჯგუფი;

- გარემოს დაცვის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- ტურიზმის სფეროში თანამშრომლობის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- სტატისტიკური მონაცემებისა და ეკონომიკური ინფორმაციის გაცვლის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- ინვესტიციების განვითარებისა და ხელშეწყობის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- ვაჭრობისა და ინდუსტრიული თანამშრომლობის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- ტრანსპორტის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- ბიზნესის სამყაროდან ცალკეული ინდივიდების მოგზაურობის საკითხებზე მომუშავე ექსპერტთა ჯგუფი;
- ორგანიზაციის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი;
- საგანგებო სიტუაციის საკითხებზე მომუშავე ჯგუფი.

აქვე დავძენ, რომ თითოეულმა მუშა ჯგუფმა უკვე რამდენიმე სამუშაო შეხვედრა ჩაატარა. აქტიურად მიმდინარეობს ცალკეული ქვეყნის სამართლებრივი ბაზების, არსებული გამოცდილებისა და სხვადასხვა პროექტების განხილვა.

საპარლამენტო (ოტბანოპი) სტრუქტურა - საპარლამენტო ასამბლეა

1993 წელს საპარლამენტო ურთიერთობების დამყარების მიზნით შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის საპარლამენტო ასამბლეა (PABSEC) შეიქმნა, რომლის წევრები BSEC-ის წევრი ყველა ქვეყნის პარლამენტი, ასამბლეის ამოცანა BSEC-ის სამართლებრივი მხარდაჭერაა. როგორც მოწინააღმდეგე მიიჩნევენ, BSEC-ის წევრი ქვეყნების თანამშრომლობა უფრო ეფექტიანი, გამართული და განვითარებადი იქნება ეროვნული პარლამენტების მჭიდროდ ურთიერთქმედების შედეგად. PABSEC-ი BSEC-ის განვითარების პროცესს მუდმივად უჭერს მხარს. იგი ამ თანამშრომლობის გაყარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. ინტეგრაციული პროცესების განვითარების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა საერთო ან ურთიერთობისაღები სამართლებრივი გარემოს შექმნაა, ამიტომ ამ თვალსაზრისით, PABSEC-ის მიზანმიმართულ ფუნქციონირებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. მსგავსი სტრუქტურა ინტეგრაციული პროცესების დაჩქარებისათვის გადამწყვეტ მნიშვნელობასაც კი იძენს.

PABSEC-ში შემდეგი სამი კომიტეტი ფუნქციონირებს: ეკონომიკური, კომერციული,

ტექნოლოგიური და გარემოს დაცვის საქმეთა კომიტეტი; სამართლებრივი და პოლიტიკური საქმეთა კომიტეტი; კულტურის, განათლებისა და სოციალურ საქმეთა კომიტეტი. PABSEC-ის სტრუქტურაში ფუნქციონირებს, აგრეთვე, საერთაშორისო სამდივნო.

კომარცოული კომარცნები - ბიზნეს საბჭო

BSEC-ის სტრუქტურის კომერციული კომპონენტი - ბიზნეს საბჭო წევრი ქვეყნების კერძო სექტორის ინტერესებს წარმოადგენს და მეტეაღსრულის სტატუსი გააჩნია. იგი 1992 წელს მოწინააღმდეგეების ინიციატივით შეიქმნა. საბჭო რეგულარულ ურთიერთობებს ამყარებს კომერციული საქმიანობის ეროვნულ კომიტეტებსა და BSEC-ის სამთავრობათაშორისო ორგანოებს შორის. ბიზნეს საბჭო ემხრობა BSEC-ს კერძო და სახელმწიფო ინვესტიციების პროექტების განსაზღვრის საქმეში.

ბიზნეს საბჭო შეისწავლის, თუ რა გავლენას ახდენს BSEC-ის საქმიანობა კომერციული გარემოს გაუმჯობესებასა და ეკონომიკური კავშირების გაფართოებაზე.

საბჭო ამყარებს ხელსაყრელ ურთიერთობათა ქსელს იმ ორგანიზაციებთან, რომლებიც უკვე ფუნქციონირებს მოწინააღმდეგე ქვეყნებში. თუმცა, საჭიროა, საქმიანობის გააქტიურება და უფრო საგრძნობი როლის შესრულება მიმდინარე პროცესებში. მან აქტიური როლი უნდა შეასრულოს, აგრეთვე, საერთაშორისო და რეგიონულ ფინანსურ ინსტიტუტებთან თანამშრომლობაში და ყოველმხრივ შეუწყოს ხელი ფინანსური რესურსების მოზიდვას.

შინადაშორი კომარცნები - შავი ზღვის პარლამენტი და განვითარების ბანკი

BSEC-ის სტრუქტურის ფინანსური კომპონენტი წარმოადგენს შავი ზღვის ვაჭრობისა და განვითარების ბანკი. იგი შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პროექტია. იგი პირველი პროექტია, რომელშიც თანამშრომლობის თერთმეტივე ქვეყანა მონაწილეობს.

BSEC-ის ძირითადი მამოძრავებელი სტრუქტურის - შავი ზღვის ვაჭრობისა და განვითარების ბანკის - დამფუძნებელ მეთაურებსა ხელი მოეწერა 1994 წლის 30 ივნისს ქ. თბილისში ჩატარებულ შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის მოწინააღმდეგეების საგარეო საქმეთა მინისტრების მე-4 შეხვედრაზე.

* ბანკის ადგილმდებარეობა ქ. სადანიკო - საბრუნოში იმავდროულად წარმოადგენს დეპოზიტარ ქვეყანას.

ამ ბანკის დამფუძნებელი შეთანხმების რატიფიცირება BSEC-ის 11 ქვეყანამ უკვე მოახდინა. მის შესახებ შეთანხმება 1997 წლის 24 იანვარს შეიქმნა ბანკის ინაუგურაცია 1998 წლის 5-6 თებერვალს ჩატარდა ქ.სალონიკოში.

მნიშვნელოვანი ის გარემოება, რომ შავი ზღვის ბანკის სტრუქტურას საფუძვლად მსოფლიო ბანკის (WB) და ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის (EBRD) ორგანიზაციული პრინციპები დაედო. ზოგადად ეს პრინციპები ითვალისწინებს ქვეყნების ეკონომიკურ და ფინანსურ მოთხოვნებს, ბანკის სხვა საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებთან ურთიერთობებსა და ბანკის რეგიონულ ხასიათს.

ბანკის ჩამოყალიბებას თავიდან დაიწყო ყურადღება ეთმობოდა, რადგან მის ძირითად მიზანს წარმოადგენდა ეკონომიკის გარდაქმნის პროცესების ხელშეწყობა, რეგიონული პროექტებისა და პროგრამების დაფინანსება, მონაწილე სახელმწიფოებს შორის ვაჭრობის გაფართოება და საბოლოო ჯამში, შავი ზღვის რეგიონის ეკონომიკური განვითარების დაჩქარება და რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესება.

თავისი მიზნების მისაღწევად ბანკი დახმარებას გაუწევს ნევრ სახელმწიფოთა შორის რეგიონთაშორის ვაჭრობის განვითარებას. იგი დაფინანსებს ნევრ სახელმწიფოებს შორის სანარმო პროექტებსა და სანარმოებს. ითანამშრომლებს საერთაშორისო დანესებულებებთან განვითარების საკითხებში და ნევრ სახელმწიფოთა ეროვნულ დანესებულებებთან, რომლებსაც ევალებათ დაფინანსებისა და განვითარების საკითხებში; ბანკს შეუძლია დააარსოს სპეციალური ფონდები კონკრეტული მიზნებისათვის, რომლებსაც განსაზღვრავს მმართველთა საბჭო და მართოს ის ფონდები;

შავი ზღვისპირა ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობის მონაწილე სახელმწიფოთა ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობის მიზნით, განვითარებისა და ეკონომიკის გარდაქმნის პროცესების დასაქმრებლად ბანკს უფლება აქვს დააფინანსოს სამეცნიერო კვლევები და მომზადებები, ხოლო დაინტერესებულ ქვეყნებს გაუწიოს კონსულტაცია რაციონალური ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისათვის.

1999 წელს ბანკმა უკვე განსაზღვრა თავდაპირველი საქმიანობის პრიორიტეტები: სასაზღვაო ტრანსპორტო მაგისტრალები, მათი ინფრასტრუქტურა და ტურიზმის სფერო. წარმატების შემთხვევაში მოსალოდნელია, ბანკის ფუნქციები და მოვალეობები გაიზარდოს.

ბანკის ფუნქციონირების დაწყებისათვის აუცილებელ პირობას წარმოადგენდა სანესდებო

კაპიტალში წილების შეტანა. ბანკის კაპიტალის აღრიცხვის ერთეულია სესხის სპეციალური უფლებები (შემდგომში სსუ-დ წოდებული), როგორც ისინი განსაზღვრულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წესდებაში (შემდგომში სსვ). ბანკის სანესდებო კაპიტალი შეადგენს ერთ მილიარდ (1,000,000,000) სპეციალურ სასესხებო უფლებებს. სანესდებო ფონდი დაყოფილია ერთ მილიონ (1,000,000) აქციად, ყოველი აქციის ნომინალური ღირებულებაა ათასი (1000) სდრ. თავდაპირველად გასაშვებად ნებადართული ბანკის სააქციო კაპიტალი შეადგენს 1000 (1000) სსუ-ს ნომინალური ღირებულების 1 მილიონ აქციის დაყოფილ ერთ მილიარდ სსუ-ს. შავი ზღვისპირა ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობის მონაწილე ყოველ სახელმწიფოს აქვს უფლება ხელი მოაწეროს (უშუალოდ, ან თავისი დანიშნული წარმომადგენლის მეშვეობით) თავდაპირველად გასაშვებად ნებადართული ბანკის სანესდებო კაპიტალის წილს, კერძოდ:

ალბანეთის რესპუბლიკას, სომხეთის რესპუბლიკას, აზერბაიჯანის რესპუბლიკას, საქართველოს და მოლდოვას რესპუბლიკას - 20 000 აქციის (ერთობლივი ნომინალური ღირებულებით - 20 000 000 სსუ - 2% პროცენტი თავდაპირველად გასაშვებად ნებადართული სააქციო კაპიტალისა); ბულგარეთის რესპუბლიკას, რუმინეთს და უკრაინას - 135 000 აქციის (ერთობლივი ნომინალური ღირებულებით - 135 000 000 სსუ - ცამეტნახევარი (13,5) პროცენტი თავდაპირველად გასაშვებად ნებადართული სააქციო კაპიტალისა); საბერძნეთის რესპუბლიკას, რუსეთის ფედერაციას და თურქეთის რესპუბლიკას 165 000 აქციის (ერთობლივი ნომინალური ღირებულებით - 165 000 000 სსუ - თექვსმეტნახევარი (16,5) პროცენტი თავდაპირველად გასაშვებად ნებადართული სააქციო კაპიტალისა);

აქედან გამომდინარე, საქართველოს პირველი შესატანი წილი შეადგენს დაახლოებით ორი მილიონ რეალს ათას (2,800,000) აშშ დოლარს, რომლის მაქსიმუმ ნახევარი შეიძლება გადახდილი იქნას ეროვნულ ვალუტაში, შესაბამისი კურსით.

რეგიონთაშორისო პროექტების რეალიზაციის საქმეს დიდად წაადგება შავი ზღვის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის საქმიანობა. ბანკმა ფუნქციონირება უკვე დაიწყო. იგი აქტიურად განიხილავს სხვადასხვა პროექტებს. 2000 წლის ივლისში, საქართველოს ბანკს - გამოეყო საკრედიტო ხაზი, რომელიც ითვალისწინებს BSEC-ის ფარგლებში თანამშრომლობის განვითარებისა და გაღრმავებისაკენ მიმართული პროექტებისათვის შედარებითი კრედიტების გამოყოფას. როგორც ვერაფორმენ, შესაძლებელი გახდება მრავალი ერთობლივი პროექტის გახორციელება, რაც დადებით

ზეგავლენას მოახდენს BSEC-ის ქვეყნების განვითარებაზე.

დარბობრივი რეგიონული მნიშვნელობა და მრავალმხრივი პროექტები

BSEC-ის წევრი ქვეყნები აქტიურად ეძებენ თანამშრომლობის გზებსა და ფორმებს. მუშა ჯგუფები მრავალი სინტერესო წინადადებისა, თუ პროექტის განხილვაზე მუშაობენ. შეიქმნა რამდენიმე დარგობრივი რეგიონული ცენტრი.

BSEC-ის წევრი ქვეყნების ადგილობრივი ხელისუფლების დონეზე ფუნქციონირებს საერთაშორისო შავი ზღვის კლუბი, რომელსაც მეთაურობს სტატუსი გააჩნია. იგი არამომგებიანი ორგანიზაციაა და იურიდიული პირის სტატუსით არარსებობს. მისი წევრები შავი ზღვის რეგიონის ქალაქები არიან. ქალაქის წარმომადგენელი მისი მხრია. შავი ზღვის კლუბი 1992 წელს დაარსდა. მისი წევრი ქალაქებია: ვარნა, ბურგასი (ბულგარეთი), სალონიკი, ფირაესი (საბერძნეთი), კონსტანცა, ცაღი (რუმინეთი), თავანრონი (რუსეთი), ცამბული, სამსუნი, ტრაპიზონი (თურქეთი), ოდესა, ხერსონი და ნიკოლაევი (უკრაინა).

საგარეო საქმეთა მინისტრთა საბჭოს მეხუთე შეხვედრის გადაწყვეტილების თანახმად, BSEC-ის ფარგლებში ვეტერინარული ცენტრი დაარსდა, შავი ზღვის რეგიონში, რომელიც ბალკანეთის ვეტერინარული კომიტეტის საქმიანობის გაერცილებას ემსახურება. ცენტრი ცდილობს უზრუნველყოს ვეტერინარული კონტროლის კოორდინირებული გაძლიერება ორმხრივ და მრავალმხრივ დონეზე საერთაშორისო ნორმების შესაბამისად.

თურქეთის სახელმწიფო სტატისტიკის ინსტიტუტის ბაზაზე შექმნილია სტატისტიკური მონაცემებისა და ეკონომიკური ინფორმაციის გაცვლის ცენტრი.

ბალკანეთის მცირე და საშუალო სანარმოების ცენტრის ბაზაზე ანალოგიური რეგიონული ცენტრი BSEC-შიც შეიქმნა. იგი BSEC-ის ქვეყნებში არსებული მცირე და საშუალო სანარმოების შესახებ მონაცემთა ბანკის ჩამოყალიბებას აპირებს.

ქ. ოდესაში უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიის ადგილობრივი დანესებულების ბაზაზე მონაწილე ქვეყნები რეგიონული ეკონომიკური ცენტრის შექმნას აპირებენ. ცენტრის მიზანს გაერმოს დაცვის პროექტების შემუშავება და დანერგვა წარმოადგენს. ეკონომიკური სახისათვის პროექტების შემუშავებაზეა, აგრეთვე, ორიენტირებული თურქეთში არსებული ცენტრის „მარმარა“-ს საქმიანობა.

ბულგარეთის ცდილობს, შავი ზღვის რეგიონში სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარების ტრანსრეგიონული ცენტრი სოფიაში შექმნას. მოცემულ რეგიონს მნი-

შვნელოვანი სატრანსპორტო არტერიების სისტემა გააჩნია. ამ სფეროში თანამშრომლობას, რა თქმა უნდა, სტრატეგიული მნიშვნელობა ექნება. ცენტრის ძირითადი ამოცანებია მონაწილე ქვეყნებში არსებული ტრანსპორტის ინფრასტრუქტურის ანალიზი, ინფორმაციული უზრუნველყოფა, ახალი თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა, დაინტერესებულ მხარეებს შორის საქმიანო კონტაქტების დამყარება, ეროვნული კანონმდებლობების ჰარმონიზაციისა და მათი საერთაშორისო ნორმებთან შესაბამისობაში მოყვანის ხელშეწყობა, ეროვნული სატრანსპორტო კონცეფციის გამომუშავება და ტრანსპორტის ინფრასტრუქტურის პროექტების დახვეწა, სახელმწიფო, კერძო და საერთაშორისო ორგანიზაციების ინვესტიციების მოზიდვა და სტიმულირება. 1996 წლის 19-20 ნოემბერს, ქ. სოფიაში (ბულგარეთი) BSEC-ისა და CEI-ის ქვეყნების ტრანსპორტის მინისტრთა კონფერენციაზე აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით ხელი მოეწერა ურთიერთშეთანხმების მემორანდუმი.

წევრ-ქვეყნებმა მოინდონეს, აგრეთვე, საბერძნეთის წინადადება, რომელიც, ევროპის საბჭოს ფინანსური დახმავებით, ათენში შავი ზღვის კვლევითი საერთაშორისო ცენტრის დაარსებას ითვალისწინებს. ცენტრის მიზანს BSEC-ის ჩარჩოებში თანამშრომლობის განვითარების კონცეპტუალური მიდგომების კვლევა და შემუშავება წარმოადგენს.

BSEC-ის საქმიანობა უფრო და უფრო ფოკუსირდება კონკრეტულ რეგიონულ პროექტებზე. ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი პროექტი შავი ზღვის გარშემო სატრანსპორტო წრის შექმნაა, რომელიც ტრანსევროპულ სატრანსპორტო მაგისტრალს, ცენტრალურ და ჩრდილოეთ ევროპის, ასლო და შუა აღმოსავლეთის, ცენტრალური აზიის ქვეყნების სატრანსპორტო ქსელს მიუერთდება.

დამატებების სტადიაში იმყოფება ბოჭკოვან-ოპტიკური კავშირის ტრანსრეგიონული ხაზის (პალერმო-სტამბული-ოდესა-ნოვოროსიისკი) შექმნის პროექტი. ხაზი ბოჭკოვან-ოპტიკური კავშირის გაბეჭდვას (დანია-სანკტ-პეტერბურგი-საბაროვსკი-იაპონია-სამხრეთ კორეა) შეუერთდება. დამატებულ სტადიაშია, აგრეთვე, რეგიონული პროექტი შავი ზღვის ბოჭკოვან-ოპტიკური კავშირის ხაზის (გარნა-ოდესა-ნოვოროსიისკი-ფოთი) შექმნის შესახებ.

1997 წელს მიღებული მოქმედებათა გეგმა უახლოეს მომავალში BSEC-ში მრავალმხრივი შეთანხმების დადებას ითვალისწინებს, რომელიც სტიქიური უბედურებებისა და ტექნოლოგიური კატასტროფების შედეგების ლიკვიდაციისას ეროვნული სამსახურების ერთობლივ მოქმედებას უზრუნველყოფს. საქართველოს ინიციატივით, რომელსაც მხარს თურქეთი და მოლდოვა უჭერს, BSEC-ის ქვეყნები ფონდის შექმნას აპირებენ,

* იგივე „სდრ“-ი, რომელიც საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ერთეულია და დაახლოებით 1.4 აშშ დოლარია

რომელიც შავი ზღვის რეგიონში სტიქიური მოვლენებისა და კატასტროფების ბრძოლის ზომებს გამოიმუშავებს. იგი იმუშავებს, აგრეთვე, ნავიგაციის პიდრომეტოროლოგიური მომსახურების საერთო სისტემისა და შავი ზღვის აკვატორიაში ეკოლოგიური მონიტორინგის შექმნის შესახებ კონკრეტული პროექტის შექმნაზეც.

განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს რეგიონული საკოორდინაციო ცენტრის შექმნის საკითხს, რომელიც, პროექტის თანახმად, ორგანიზებული დანაშაულის, ნარკოტიკების არაკანონიერი მიმოქცევის, იარაღის კონტრაბანდის წინააღმდეგ ინტერპოლის დახმარებით იბრძოლებს.

ენერგეტიკის სფერო BSEC-ის საქმიანობის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ დარგს წარმოადგენს. დაისტერესებულმა ქვეყნებმა BSEC-ის ენერგეტიკისა და რეგიონული ენერგეტიკული ცენტრის საკითხებზე მომუშავე მუშა ჯგუფი შექმნეს. მოგვიანებით კი BSEC-ისა და ევროპის კომისიის ქვეყნების მიერ 1994 წლის 29 სექტემბერს დეკლარაციაზე ხელმოწერის საფუძველზე შეიქმნა შავი ზღვის რეგიონული ენერგეტიკული ცენტრი.

1996 წელს, მოსკოვში, ნეაერ-ქვეყნების ენერგეტიკის მინისტრების მოადგილეების შეხვედრის დროს, BSEC-ის 8 წევრმა სახელმწიფომ ხელი მოაწერა მემორანდუმს ენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ, რომელიც საფუძვლად დაედება გაერთიანებული ენერგეტიკული სისტემის შექმნის პროექტს. ეს პროექტი ქვეყნებს საშუალებას მისცემს, ჭარბი გენერირებული ენერგოსიმალავრეები არა მარტო რაციონალურად გამოიყენონ, არამედ ელექტროენერგია სხვა სახელმწიფოებსაც მიანდონ. 1998 წელს კი მემორანდუმს ბულგარეთი, რუმინეთი და თურქეთი მიუერთდნენ. მიზანშეწონილი იქნება, ენერგეტიკული სადისპერსო ცენტრის გახსნა საქართველოში. საქართველოს მიერ წარმოდგენილი ნეიტრალიტეტის პოლიტიკა მას მისცემს ხელსაყრელი პოზიციის დაკავების საშუალებას თურქეთსა და რუსეთს შორის. ჩრდილოეთისა და სამხრეთის შორის ერთგვარი ბუფერული ზონის შექმნა, რომელსაც ხელს უწყობს, აგრეთვე, საქართველოში სატრანსპორტო კვანძის განვითარების რეალური პერსპექტივები, მშვიდობიანი პოლიტიკური გარემოს შექმნის წინაპირობა იქნება, რომელიც თავის მხრივ, მნიშვნელოვნად დააჩქარებს ეკონომიკურ ინტეგრაციას. ენერგოგანაწილების საერთო სისტემის არსებობა მნიშვნელოვნად შეამცირებს საქართველოს დამოკიდებულებას რომელიმე კონკრეტული ქვეყნის (პირველ რიგში, რუსეთს ვგულისხმობ) ენერგოსისტემაზე, რომელიც

ხშირად გამოიყენება პოლიტიკური ზეწოლის ინსტრუმენტად.

სულ ახლახანს (1999 წლის 24-25 მარტს, ქ. ფოთში) შეიქმნა შავი და აზოვის ზღვების პორტების ასოციაცია, რომლის დეკლარაციის მიზნები BSEC-ის დეკლარაციის მიზნებსა და ორგანიზაციის პრიორიტეტებს შეესაბამება და პასუხობს.

შავი ზღვის აუზის ქვეყნების
ეკონომიკური თანამშრომლობის
დამოუკიდებელ რეგიონულ
ორგანიზაციად ტრანსპორტირება

BSEC-ის განვითარების უზარმაზარი პოტენციალის მიუხედავად, ფინანსური რესურსების უმართლობის გამო ეკონომიკური თანამშრომლობა 1996 წლის შუა ხანებამდე დუნედ ეთარდებოდა. მონაწილე ქვეყნების უმრავლესობის ეკონომიკებში ტრანსპორტაციის პროცესებმა, წარმოების კრიტიკულმა დაცემამ, მუდმივმა სტრუქტურულმა ცვლილებებმა და პოლიტიკურმა არასტაბილურობამ ფინანსირების საშინაო წყაროები მინიმუმამდე დაიყვანა. იგივე მიზეზებმა ხელი შეუშალა საინვესტიციო თანამშრომლობის განვითარებას მესამე ქვეყნებთან. შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის წინსვლამ და მონაწილე სახელმწიფოთა წინაშე არსებულმა ამ პრაქტიკულმა სირთულეებმა გაზარდა BSEC-ის საერთაშორისო სახის, სამართლებრივი სტატუსისა და იურიდიული პირის შემდგომი განმტკიცებისა და განსაზღვრის საჭიროება.

თავდაპირველად, BSEC-ის წევრი ყველა ქვეყანა, პრაქტიკულად, ერთმანეთს ეთანხმებოდა იმაში, რომ ამ თანამშრომლობის პოლიტიკა არამიზანშეწონილია. მაგრამ თუკი მხედველობაში მივიღებთ იდეას მომავალში მისი ეკონომიკური არქიტექტურის განუყოფელ ნაწილად გახდომის შესახებ, პოლიტიკისგან სავსებით აბსტრაგირება შეუძლებელი გახდება. შედარებისათვის, იგივე ეტაპები ევროპულმა კავშირმაც გაიარა, რომელიც თავდაპირველად შეიქმნა, როგორც ეკონომიკური თანამშრომლობა.

დღის წესრიგში დადგა BSEC-ის საერთაშორისო ორგანიზაციად გადაქცევის საკითხი. ამის გათვალისწინებით BSEC-ის უმაღლესი დონისა და საბაზო საქმეთა მინისტრების შეხვედრებზე ეროვნული დელეგაციების მეთაურებს არაერთხელ გამოუთქვამთ მოსაზრება BSEC-ის საერთაშორისო ორგანიზაციად ტრანსფორმაციის შესახებ. ამ პროცესის შემდგომი განვითარების მიზნით, მათ აუცილებლად ჩათვალეს მომხდური სტრუქტურის შექმნა და BSEC-ის ინსტიტუტური და სამართლებრივი

ბაზის დახვეწა, რომელიც შეიძლება განხორციელდეს მრავალმხრივი საერთაშორისო შეთანხმების, ან ორგანიზაციის წესდების მიღების გზით.

სამართლებრივი დოკუმენტის საბოლოო ვარიანტის შემუშავება დიდხანს არ გაგრძელდებოდა. მას 1998 წლის 4-5 ივნისს ქ. ილტაში (უკრაინა) გამართულ BSEC-ის წევრი ქვეყნების სახელმწიფო და მთავრობათა მეთაურთა შეხვედრის დროს მოენერა ხელი. ამის შედეგად არსებული სამთავრობათაშორისო სტრუქტურა, თანამშრომლობა, სრულფასოვან რეგიონულ ეკონომიკურ ორგანიზაციად გარდაიქმნა.

ახლიწულმა გარემომებამ დეიურე შესძინა BSEC-ს საერთაშორისო რეგიონული ეკონომიკური ორგანიზაციის სტატუსი, რის შედეგადაც შესაძლებელი გახდა რეკომენდაციების ნაცვლად საკადემულო გადამყვანი ნაცვლების მიღება. მომავალში შესაძლებელი იქნება სამთავრობათაშორისო თანამშრომლობის

ახალი მოდელის შექმნა, ანუ რეზოლუციების მიღების ნაცვლად მრავალმხრივი შეთანხმებების გაფორმება. საგრძნობლად გაფართოვდა საერთაშორისო და რეგიონულ ორგანიზაციებთან მჭიდრო თანამშრომლობის დამყარების შესაძლებლობები. BSEC-ი ახლა გაცილებით მიმზიდველი პარტნიორია ევროკავშირისათვის.

BSEC-ის საქმიანობაში თვისებრივად ახალი ეტაპი დაიწყო, კერძოდ, BSEC-ი რეგიონული პროექტებისა და პროგრამების განხილვისა და განვითარების სტადიიდან განხორციელების, ანუ კონკრეტული საქმიანობის სტადიაზე გადავიდა.

ინტერესთა დაპირისპირება

ახლანდელადა, რომ სახელმწიფოებს შორის უთანხმოება ჩრდილავს პროგრესს, რომელიც მიღწეულია BSEC-ში ურთიერთობათა განმტკიცების ხარჯზე. რეგიონული კონფლიქტები თანამშრომლობის გაფართოვებას სერიოზულ საფრთხეს უქმნიან. გარდა ამისა, BSEC-ში აბსოლუტურად განსხვავებული სახელმწიფოებია გაერთიანებული, ხშირ შემთხვევებში სივრცითი, რომელიც ისტორიულად ერთმანეთს ეთანხმდნენ. ამჟამად არსებული ანტაგონიზმები და წინააღმდეგობებიც საკმაოდ მრავალრიცხოვანია. რეგიონის თითოეულ ქვეყანას მეზობელ სახელმწიფოსთან გარკვეული სახის პრობლემები გააჩნია. ერთმანეთს უპირისპირდება საქართველო და არსეთი, სომხეთი და აზერბაიჯანი, თურქეთი და საბერძნეთი, უკრაინა და რუსეთი და ა.შ. ამას ემატება მთელი რიგი „ცივი“ და შეიარაღებული კონფლიქტები, რაც ერთვით იშვიათად ეკონომიკურ სანქციებზე მთავრდება და შესაბამისად, განსაზღვრული დროითი აფერხებს ეკონომიკური თანამშრომლობის შესაძლებლობებს.

ამასთან, ფრიალ საგრძნობია სხვაობა ქვეყნებს შორის ძირითადი მაჩვენებლების

მიხედვითაც, რაც გარკვეულწილად, ხელს უშლის ინტეგრაციის განვითარებას წევრ ქვეყნებს შორის.

მთავარი მიზეზი, რის გამოც BSEC-ის თანამშრომლობა სრული მასშტაბით ვერ ამოქმედდა, ის არის, რომ არ არსებობს BSEC-ის მისიის ერთიანი გაგება. BSEC-ში მონაწილეობას მისი წევრები განსხვავებულ, ხშირად ურთიერთგამომრიცხავი მიზნების განხორციელებას უკავშირებენ. BSEC-ში საკმაოდ ხშირად ხდება ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესების ურთიერთგადახლართვა. პოლიტიკური ინტერესების სიძლიერე ხანდახან ეკონომიკურ შესაძლებლობებს ჩამორჩება. მიუხედავად ამისა, ეკონომიკური მოგების მიღება და ხელსაყრელი პროექტების განხორციელება ყველა ქვეყნის ინტერესებშია.

თურქეთის, რომელიც ამ ორგანიზაციის დაარსების ინიციატორია, პოსტკომუნისტურ სივრცეში თავისი გავლენის გავრცელებას სრულად

BSEC-ის საფინანსო-ეკონომიკური ექსპანსიის ერთ-ერთ ძირითად ინსტრუმენტად მიაჩნდა.

ყველასათვის კარგადაა ცნობილი თურქეთის პროამერიკული განწყობა. რუსეთთან მიმართებაში აშშ-სა და თურქეთის ინტერესების თანხვედრას ხშირად აქვს ადგილი. ამიტომ საუფლებლს მოუვლელი არ იქნება, თუ მივიჩნევთ, რომ თურქეთის ინიციატივა BSEC-ის შექმნის შესახებ გარკვეულწილად აშშ-ის ინტერესებს პასუხობს და რეგიონში რუსეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის შემცირებისკენ არის მიმართული.

როგორც შემდგომმა განვითარებამ აჩვენა, თურქეთის ფინანსური და ეკონომიკური პოტენციალი ამ დიდ რეგიონში დომინირების საშუალებას არ იძლევა. თურქეთმა ვერ შეძლო BSEC-ის მთავარი დონორი გამხდარიყო, თუმცა უდავოდ წამყვანი პოზიციები უკავია. საერთოდ, ორგანიზაციის სერიოზული ფინანსური ბაზა არ აქვს. ამიტომ შავი ზღვის ქვეყნების ერთობლივი ეკონომიკური პროექტების უმეტესობა განხორციელებული რჩება. პოლიტიკური თვალსაზრისით, თურქეთს პოსტსაბჭოური სივრცის სამხრეთული ქვეყნების საკუთარი გავლენის სფეროში მოქცევა და სერიოზიანი ლიდერობა სურდა, რაც მას საერთაშორისო ასპარეზზე უფრო აქტიური როლის შესრულების საშუალებას მისცემდა.

რაც შეეხება ბულგარეთს, უკრაინასა და მოლდოვას, ეს ქვეყნები ევროპულ სტრუქტურებში ინტეგრირებას ცდილობენ. BSEC-ის წევრობაც ამ მიზნისკენ გადატეხილი კიდევ ერთი ნაბიჯია. გარდა ამისა, ეს სამი ქვეყანა შავი ზღვის აუზის ქვეყნებთან პოლიტიკური და ეკონომიკური თანამშრომლობითაც არის დაინტერესებული. ისინი დიდ იმედებს ამყარებენ კავკასიის

¹ BSEC-ის ფარგლებში ორჯერ შედგა სახელმწიფო და მთავრობათა მეთაურების შეხვედრა: 1995 წლის 30 ივნის ბუქარესტის უმაღლესი დონის შეხვედრა და 1996 წლის 25 ოქტომბერს მოსკოვის სამიტი.

ბიზნესილი ქვეყნებში სტაბილური საერთაშორისო სამდივნოს დაარსების შესახებ შეთანხმება იოლად მიადნის მაშინ, როცა ანალოგიური სამდივნოს შექმნისათვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ასოციაციის შვიდი წელი დასჭირდა. პროგნოზი, რომელიც BSEC-ს

პროგნოზი რეგიონი BSEC-ს ჩასახვევითაა სიკვდილს უკადდა, არ გამართლდება

ჩასახვისთანავე სიკვდილს უკადდა, არ გამართლდება.

ალსანიშნავია ის გარემოება, რომ ეს თანამშრომლობა მხოლოდ შავი ზღვის რეგიონს არ მოიცავს. BSEC-ში ისეთი ქვეყნებია, რომლებსაც ზღვაზე გასასვლელი არ აქვთ (აზერბაიჯანი, სომხეთი). BSEC-ით დაინტერესებულნი, აგრეთვე, შუა აზია: ეკუპტე, იტალია, ისრაელი, ავსტრია, პოლონეთი, სლოვაკეთი, ტუნისი, საფრანგეთი და გერმანია დამკვირვებლის სტატუსით არაგებლობენ. შავი ზღვის აუზის ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობის პერსპექტივა განსაზღვრავს იმას, რომ სულ უფრო და უფრო მეტ სახელმწიფოს სურს BSEC-ში განეკუთვნება (იუგოსლავიის საკუთრივ რესპუბლიკა, ალბანია, ირანის ისლამური რესპუბლიკა, უზბეკეთი) ან დამკვირვებლის სტატუსის მიღება (სლოვენია, ბოსნია-ჰერცეგოვინა, ხორვატია, კვიბოსი, იორდანია, ყაზახეთი, იაპონია) და ამგვარად, BSEC-ის საქმიანობაში ჩართვა და მის პროგრამებსა და პროექტებში მონაწილეობა. ეს ვითარება BSEC-ს მომავალი განვითარებისა და პერსპექტივების საკმაოდ კარგი ილუსტრაციაა.

XX საუკუნის მიწურულს ზოგიერთი ტრადიციული კონცეფცია სახვებით იცვლება სოლიდური არგუმენტების გამო და ახალ, საპირისპირო მნიშვნელობას იძენს. ჩვენს შემთხვევაში, ყურადღებას იმ კონცეფცია იმსახურებს, რომელთა მნიშვნელობა საფუძვლიანად და სავსებით შეიცვალა:

1. უსაფრთხოების ახალი კონცეფცია სამხედრო აღჭურვილობის რაოდენობით აღარ იზომება. ამჟამად იგი ეკონომიკური თანამშრომლობის ისეთ სტრუქტურას გულისხმობს, რომელიც სახელმწიფოთა ინტერესების ბალანსზეა დაფუძნებული და რეგიონში სტაბილურ პოლიტიკურ კლიმატს უზრუნველყოფს. (გვირგვინი, ასეთი სტრუქტურის ფუნქციის შესრულება BSEC-ს შეუძლია).

2. ეკონომიკური თანამშრომლობის ახალი კონცეფცია პოლიტიკური დაძაბულობის, კმევა-

ლად აღარ განიხილება. პირიქით, სხვადასხვა პოლიტიკური კონფლიქტებით აქტიური ეკონომიკური თანამშრომლობით შეიძლება მოგვარდეს. მაშინაც კი თუ პრობლემის ამგვარი გზით გადაჭრა ძნელი მისაღწევია, შესაბამისი ატმოსფერო უკვე იქმნება და ადრე, თუ გვიან მოსალოდნელი შედეგს მოიტანს (ამ კონტექსტში, BSEC-ის განვითარების საშუალებებით შავი ზღვის რეგიონში არსებულ მრავალრიცხოვანი პოლიტიკური დაპირისპირებების მოგვარების წინაპირობა ისახება).

უჭველია, რომ უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური თანამშრომლობის ეს ორი ახალი კონცეფცია BSEC-ის განვითარებისა და ევოლუციის პროცესს უდევს საფუძვლად. რეგიონის სტაბილურობისა და უსაფრთხოების მნიშვნელოვანი პოტენციის გამოყენებას შავი ზღვის ქვეყნები შეძლებენ, თუ მათი ძალისხმევა მიმართული იქნება იმ საკითხებისადმი, რომელთაც მათი კონსოლიდაცია შეუძლია და არა პირიქით.

BSEC-ისა და ევროპაში მონაწილეობის შესახებ

BSEC-ში საქართველოს მონაწილეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინაპირობა BSEC-ის სპეციფიკურმა ხასიათმა განაპირობა, რომელიც რეგიონის უნიკალურობითა და დიდძალი პოტენციალით იყო განსაზღვრული. საქართველო ამ ალიანსს დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს და საგარეო პოლიტიკური და ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად მიიჩნევს. გარდა აღნიშნულისა, BSEC-ში საქართველოს მონაწილეობის მნიშვნელოვან მოტივაციას ევროსტრუქტურებში ინტეგრაციის პერსპექტივა წარმოადგენს. საქართველოს საგარეო პოლიტიკის გლობალური მიზანი მუდამ ევროპასთან დაახლოება იყო. საქართველოს ევროპული ორიენტაციის საკითხი ყოველთვის დღის წესრიგში იდგა. სწორედ ამ ამოცანის განხორციელების მიზნით

გაუმჯობესება ევროპაში (იტალია, საფრანგეთი) ჩვენი დიდი წინაპირობაა სულსან-საბა ორბელიანი. ყველასათვის კარგად არის ცნობილი, რომ მისი ვიზიტს შედეგი არ გამოუღია. თუმცა ეს სრულყოფილი არ ნიშნავს იმას, რომ ევროპა საქართველოში დაინტერესებული არ იყო (ამის მაგალითია თუნდაც მთელი ჩვენი ისტორიული წარსული). იმ პერიოდისათვის ევროპის ქვეყნები თავად განიცდიდნენ სირთულეებს: მიმდინარეობდა შინაომები, ევროპის ქვეყნები

დაეცაქსუნდი იყვნენ ცალკეულ სამთავროებად, თუ რეგიონად. ამდენად, ევროპის ქვეყნების განვითარების დონე და პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ხასიათის სირთულეები მათ შორის ინტეგრაციასაც უჭმინდა წინააღმდეგობებს. აქედან გამომდინარე სულსან-საბა ორბელიანის დესპანობა შედეგი ვერ გამოიღო. ამის შემდეგ საქართველოს მეფეები იწყებენ დესპანების გაგზავნას ჩრდილოეთით, რუსეთის იმპერიაში, რომელსაც ქართული პოლიტიკის შემოქმედნი ევროპული ორიენტაციის და ევროპული ტიპის ქვეყნად განიხილავდნენ.

BSEC-ის საბოლოო მიზანს სწორედ ევროპის თანამშრომლობის მსგავსი ორგანიზაციის ჩამოყალიბება წარმოადგენს. ამ მიზნის მისაღწევად თუ რეტაპების გავლა იქნება საჭირო, ეს უკვე სხვა საკითხია. აღსანიშნავია, რომ ევროპის ქვეყნებს შორის ინტეგრაციული პროცესები უკვე ნახევარ საუკუნეზე მეტია, რაც გრძელდება, ხოლო BSEC-ის შექმნიდან კი სულ რაღაც რვა წელი გავიდა. მაგრამ გასათვალისწინებელია ისტორიაც. შავი ზღვისპირეთში მცხოვრები ერები ათასწლეულების წინათ თანამშრომლობდნენ: მიმდინარეობდა გაცხოველებული ვაჭრობა და კულტურულ ფასეულობათა ინტენსიური გაცვლა, იქმნებოდა ქალაქი-კოლონიები. შავი ზღვა სახელმწიფოებს გაცილებით მჭიდროდ დააკავშირებს ერთმანეთთან, ვიდრე ეს საბჭოთა კავშირმა ძალისა და ხელისუფლების ეკონომიკური კავშირების დამყარების წყალობით შესძლო თავის

წევრი ერთდროულად ვერ გახდებოდა. მაგრამ ურთიერთობათა განმტკიცება და მსოფლიოში ადაპტირებული საშუალებებით ურთიერთობების წარმართვის გამოცდილების შეძენა ცალკეულ ქვეყნებს, უდავოდ, უდიდეს დახმარებას გაუწევს ევროსტრუქტურებში ინტეგრაციის გაზაზე. ასე მაგალითად, ბულგარეთი და რუმინეთი ევროკავშირის წევრობის კანდიდატები არიან, ხოლო საქართველო სულ ახლახანს ევროსაბჭოს წევრი გახდა. რეგიონული თანამშრომლობა ხელს შეუწყობს საქართველოს, ისევე როგორც დანარჩენ წევრებს, დაახლოებას ევროკავშირთან.

შავი ზღვის ქვეყნების რეგიონული თანამშრომლობა ევროკავშირში განცხადებისთანავე მიმართული ერთ-ერთი რეალურად წინააღმდეგმული ნაბიჯი უნდა გახდეს, რომელმაც განვითარება პანევროპული პროცესებით მჭიდროდ კავშირში უნდა ჰქონდეს იმ მოდელისა და კრიტერიუმების შესაბამისად, რომელიც ევროკავშირში უკვე აპრობირებულია და არსებობს. ამდგომარეობა BSEC-ის მცირე სახელმწიფოთა ინტეგრაციასა და მათთვის სავსებით დააკმაყოფილებს და არა მარტო შეამცირებს მათზე ზოგიერთი სახელმწიფოს არასასურველ გავლენას, არამედ უზრუნველყოფს პოლიტიკურ სტაბილურობას, ეთნოკულტურულ ქტებისა და ტერიტორიული დავების მოგვარებას.

BSEC-ის გეოსტრატეგიული პოზიცია ევროკავშირსა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებს შორის და ევროკავშირსა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს შორის ხიდის ფუნქციის შესრულებას უკავშირდება. BSEC-ი ეკონომიკურად მჭიდროდ არის დაკავშირებული ცენტრალური აზიის ისეთ ქვეყნებთან

BSEC-ი პერსპექტივაში წარმოდგენილია როგორც საერთო ევროპული არტაბაქსის გუნებადგენილი ნაწილი

დროზე. BSEC-ი პერსპექტივაში წარმოდგენილია (მაგ. ერპარდ ბუსტესი, რომელიც წარმადგენს სამხრეთ ევროპის თანამშრომლობის ინიციატივის კოორდინატორს), როგორც საერთო ევროპული არტაბაქსის ბუნებრივი ნაწილი. ზოგიერთი ექსპერტი BSEC-ს ხშირად განიხილავს, როგორც ევროკავშირში შესასვლელად საჭირო მოსამზადებელ ეტაპს, რაც სავსებით მიუღებელი სრულებითაც არ არის, თუ გავითვალისწინებთ, რომ BSEC-ის ჩარჩოებში მიმდინარეობს წევრი ქვეყნების საკონსულტაციო ბაზების დახვეწა და შემოაბა მათი ურთიერთშეთავსებადობისათვის, რაც შექმნის საერთო პოლიტიკის გატარებისათვის აუცილებელ სამართლებრივ გარემოს. ის ფაქტი, რომ საბერძნეთი ევროკავშირის წევრია, ხოლო თურქეთი კი - ევროკავშირის საბაჟო კავშირისა და ის, რომ BSEC-ი საერთაშორისო ორგანიზაციად ჩამოყალიბდა, ევროპული ინტეგრაციისკენ უფრო სწრაფი ნაბიჯით წინსვლას შეუწყობს ხელს. თუმცა აღსანიშნავია, რომ BSEC-ის წარმატებით განვითარების შემთხვევაში მისი ყველა წევრი ევროკავშირის

როგორცაა თურქეთი, უზბეკეთი, ყირგიზეთი, ტაჯიკეთი და ყაზახეთი, რომელთა ბაზრები ევროპის ქვეყნების ინტეგრაციის ობიექტს წარმოადგენს. საქართველო ამ კავშირების რეალუზაციის გაზაზე განსაკუთრებულ როლს ასრულებს. ამის დამადასტურებელია ის ხელშეკრულებები რომლებიც საქართველოსთან მთელ რიგ ქვეყნებს აქვთ დადებული BSEC-ში საქართველოს განეკუთვნება შედეგ (სარაქსის ხელშეკრულება, სუფამის შეთანხმება და ა.შ.)

საყოველთაოდ გავრცელებული შეხედულების მიხედვით, დემოკრატიული ღირებულებები და თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკა გლობალიზაციის პროცესის ორი მთავარი საყრდენია. აქედან გამომდინარე, BSEC-ის ინიციატივა და მისი საშუალებით ევროკავშირსა და BSEC-ის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის განვითარება მომავალში მოვლენების განვითარების პროგნოზირების მიზნით შექმნილი სხვადასხვა სცენარის ანალიზის აუცილებელი კომპონენტი იქნება.

1997 წლის 12-13 დეკემბერს ლუქსემბურგში გამართულ სამიტზე ევროკავშირის საბჭომ ევროკომისიის მიერ წარდგენილი დოკუმენტი განიხილა, რომელიც შავი ზღვის რეგიონის ფარგლებში თანამშრომლობას და ამ რეგიონის მიმართ ევროკავშირის სტრატეგიას ეხება.

დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ ევროკომისია დაინტერესებულია შავი ზღვის რეგიონის წევრ-ქვეყნების შორის თანამშრომლობის ინტენსი-ფიკაციით და რეკომენდაციას უწევს ევროკავ-შირის მხარდაჭერის ისეთი ფორმის გამოყენებას, როგორიცაა პოლიტიკური დიალოგი, სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობა და ტექნიკური ექსპერტების პროგრამები. ევროკომისიამ გამო-ხატა მზადყოფნა, მხარი დაუჭიროს სუბრე-გიონალურ თანამშრომლობის ისეთ სფეროებში როგორიცაა ტრანსპორტი, ენერგეტიკა, ტელე-კომუნიკაციები, სავაჭრო ურთიერთობები, ეკოლოგია და სამართალდაცვა, რითაც კიდევ ერთხელ დაადასტურა თავისი დაინტერესება რეგიონით.

ამ მნიშვნელოვან დოკუმენტის შედარებით დანერგვით მიმოხილვა ინტერსობილური არ იქნება, რადგან იგი სამართლებრივი ხასიათისა და აქედან გამომდინარეობს მისი მნიშვნელობა. დოკუმენტში ხაზგასმულია შავი ზღვის რეგიონის სტრატეგიული მნიშვნელობა ევროკავშირისათვის, რაც იმითაა განპი-რობებული, რომ შავი ზღვის რეგიონი ევრო-კავშირისათვის მნიშვნელოვან ბაზარს წარმო-ადგენს, ხოლო ევროკავშირი შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნებისათვის. მნიშვნელოვანი სავაჭრო პარ-ტნიორია. გარდა აღნიშნულისა, შავი ზღვის რეგიონი ენერგორესურსების სატრანზიტო არეალს წარმოადგენს, რომელიც უახლოეს გზით აკავშირებს ევროპას ცენტრალურ აზიასთან და ახლო აღმოსავლეთთან და დსთ-ის ქვეყნებს თურქეთთან.

შავი ზღვის რეგიონში თანამშრომლობის პრიორიტეტული მიმართულებების მხარდა-საჭერად ევროკომისია ევროკავშირის უკვე არსებული დახმარების პროგრამების გამოყენებას სთავაზობს მათი ურთიერთკოორდინირების გზით. დოკუმენტში ხაზგასმულია, რომ ევრო-კომისია შავი ზღვის სატრანსპორტო არეალის განვითარებას მხარს უჭერს, რამაც მომავალში რეგიონის სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის პანევროპულ სატრანსპორტო ქსელში ინტე-გრაციას უნდა შეუწყოს ხელი.

აღსანიშნავია, რომ 1998 წლის 10-11 ნოემბერს თბილისში ჩატარდა BSEC-ისა და ევროკავშირის ერთობლივი სემინარი თემაზე: „ევროპის კავშირსა და შავი ზღვის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობა“. სემინარში მონაწილეობდნენ როგორც BSEC-ის წევრი ქვეყნების წარმომადგენლები, ისე ევრო-

კომისიისა და ევროპის რიგი საერთაშორისო ორგანიზაციების ექსპერტ-კონსულტანტები. სემინარზე, ამჟამად უკვე BSEC-ის წარმო-მადგენელთან ერთად, დადასტურდა და დაფიქსირდა ევროკავშირის პოზიცია, რომელიც აქამდე ლუქსემბურგში გამართულ სამიტზე მიღებულ დოკუმენტში დიფერირებდა.

იმ მიზნით, რომ გამოიყოს ევროკავშირის მიერ კონკრეტული დახმარებები მხოლოდ BSEC-ისათვის, და არა როგორც აქამდე არსებული პროგრამები, რომელიც სხვა ქვეყნების მონა-წილეობასაც გულისხმობს, 1999 წელს 30 აპრილს მიწვენილ ქვეყნებმა BSEC-ისა და ევროკავშირის მონაწილეობის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის პლატფორმა მიიღეს, რომლითაც საფუძველი ჩაეყარა BSEC-ისა და ევროკავშირის ურთიერთობებისა და თანამშრომლობის ინსტიტუტურ საფუძველს.

ეს განხორციელდა BSEC-ში საქართველოს თავმჯდომარის დროს. ეს შემთხვევითი თანხვედრა არ არის, რადგან ევროსტრუქტუ-რებში საქართველოს მომავალი მონაწილეობა, ანუ ქვეყნის გლობალური მიზნის განხორციელება მნიშვნელოვანწილად არის დამოკიდებული იმ ეკონომიკური წინააღმდეგობების დაძლევაზე, რომელიც განვითარების ამ ეტაპზე (იგულისხმება გარდამავალი ეკონომიკის ეტაპი) უნდა განხორ-ციელდეს სწორედ BSEC-ში მონაწილეობით. სხვა სიტუაციებით რომ ვთქვათ, საქართველოს ეკონო-მიკური წინააღმდეგობები ევრო BSEC-ში ინტეგრირების პროცესში უნდა გადაწყდეს, ხოლო ევროპასთან ურთიერთობების განვითარების შემდგომი ეტაპი BSEC-ის პარამიტული განვი-თარების საფუძველზე იქნება დაძლეული. ევროპულ სტრუქტურებში საქართველოს შემდგომი ინტეგრირების გაზრდა, ცხადია, ძალიან ბევრი წინააღმდეგობა და მათ შორის უმნი-შვნელოვანესი ეკონომიკური ხასიათისაა, რო-მელიც ქვეყნის განვითარების დაბალი დონიდან გამომდინარეობს. აქედან გამომდინარე, საქარ-თველოს უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა ეკონო-მიკური თავისუფლების გაფართოება და ეკონომიკის გარდაქმნის პროცესების დაჩქარება, რომელიც მთელი რიგი ნაკლოვანებებით ხასიათდება მოცემულ ეტაპზე. ვფიქრობ, ამ ნაკლოვანებების დაძლევა და საქართველოს შემდგომი განვითარების პერსპექტივები დღეს რეალურად სწორედ BSEC-ში ეკონომიკური თანამშრომლობისა და ინტეგრაციის გაღრმავების პროცესში მიმდინარეობს.

თამაზ შუაღლი სპეცპრეზიდენტი BSEC-ში და
საქართველოს პრეზიდენტი

ნებისმიერი ეკონომიკური თანამშრომლობა წარმოუდგენელია თავისუფალი სავაჭრო ზონის თაუ. ამიტომ ინტერესობილური არ იქნება, თუ განვიხილავთ იმ ვითარებას, რომელიც ამ საკითხის გარშემო არსებობს BSEC-ში ამ საკითხის

განხილვას გვერდით, რა თქმა უნდა, არც ამ თანამშრომლობის აუღლია. 1997 წელს, სტამბულში, საგარეო საქმეთა მინისტრების საგანგებო შეხვედრის შედეგით თავისუფალი ვაჭრობის შავი ზღვის ზონის შექმნის შესახებ დეკლარაციის ხელმოწერა გახდა. რეგიონულ დონეზე სავაჭრო ურთიერთობების აქტივზაცია, ურთიერთხელსაყრელი სავაჭრო პრეფერენციების შემოღება ქვეყნების მიერ განხილვება, როგორც BSEC-ის ქვეყნების მდგრადი ეკონომიკური ზრდის აუცილებელი პირობა.

1997 წლის 12-13 დეკემბერს ლუქსემბურგში გამართულ სამიტზე ევროკავშირის საბჭოსადმი ევროკომისიის მიერ წარდგენილი დოკუმენტი შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ფარგლებში თავისუფალი სავაჭრო ზონის შექმნის იდეას ძალზე ფრთხილად და ენთუზიზმის გარეშე უდგება. ავტორთა აზრით, ის ფაქტი, რომ საბერძნეთი ევროკავშირის წევრია, ხოლო თურქეთი - საბაზო კავშირის, ასეთი ინიციატივის განხორციელების შესაძლებლობას საეჭვოს ხდის, რაც, ჩემი აზრით, სასესიო ნორმალური რეაქციაა, რადგან ევროპის განვითარებულ ქვეყნებს,

ევროკომისია შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ფარგლებში თანამშრომლობის სავაჭრო ზონის შექმნის იდეას ძალზე ფრთხილად და ენთუზიზმის გარეშე უდგება

ბუნებრივია, უხდებთ თავიანთი სამეურნეო სივრცის დაცვა საბაზო ბარიერებით, სადასტო კონტროლის ზომებით და სხვა საშუალებებით.

BSEC-ისა და ევროკავშირის შორის თანამშრომლობის საკითხებისადმი მიძღვნილ სემინარზე (10-11 ნოემბერი 1998წ.) შავი ზღვის ქვეყნებს შორის თავისუფალი ვაჭრობის ზონის იდეა იგივე მიზეზების გამო კვლავ ეჭვის ქვეშ იქნა დაყენებული. ამავდროულად, ევროკომისიის წარმომადგენლებმა დაადასტურეს თავიანთი დაინტერესება შავი ზღვის აუზის ქვეყნების მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაერთიან-ნებასთან დაკავშირებით, რაც ეყრდნობოდა იმ მოსაზრებას, რომ ამგვარად BSEC-ის ქვეყნები უფრო მეტად დაუახლოვდებიან ევროკავშირში მოქმედ სტანდარტებს.

სამწუხაროდ, უნდა აღინიშნოს, რომ BSEC-ი ჯერ ისევ რეკონსტიტუციონის სტადიაში რჩება. არ შეიძლება ყურადღება არ მიექცეს იმ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პრობლემებს, რომლებსაც BSEC-ის ქვეყნები განიცდიან როგორც შიდა, ისე საერთა-შორისო კონტექსტში. შესაძლებლობებთან. ამ ქვეყნების იმყოფება საბაზო ეკონომიკის გარდამავალ პერიოდში და ახლა იწყებს მდგრადი განვითარების საარეფორმო პროცესებს. სხვა-დასხვაგვარაა ამ სახელმწიფოთა წარმატება საპრივატიზაციო, საინვესტიციო, ფისკალურ და

ფინანსურ პოლიტიკებში. არსებობს, აგრეთვე BSEC-ის ქვეყნების ეკონომიკური კანონ-მდებლობისა და არათანაბარი განვითარების პრობლემა. ყველასათვის ცნობილია, რომ რეგიონული თანამშრომლობა ტრადიციულად ასოცირდება, როგორც სახელმწიფოთა ერთი-ბლივი სვლა კაპიტალისა და მუშა ხელის თავისუფალი გადაადგილებისაკენ. უდავოა, რომ თავისუფალი ვაჭრობის ფორმა BSEC-ის დეკლარაციის მიზნებს მთლიანად შეესაბამება და შორეულ მომავალში აუცილებლად განხორ-ციელდება, მაგრამ, რა თქმა უნდა ეტაპობრივად, ნაბიჯ-ნაბიჯ.

თავისუფალი სავაჭრო ზონის შესაქმნელად საჭირო იქნება მრავალმხრივი შეთანხმების გაფორმება BSEC-ის წევრებს შორის. პროცესის ხელს შეუწყობს ერთიანი მოქმედების პლატფორმის, ან მოქმედებათა გეგმის ჩამოყალიბება და BSEC-სა და ევროკავშირის ქვეყნებს შორის არსებული კავშირების გაღრმავება. მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ამ სფეროში ევროპაში არსებული შეთანხმებები და პარტიკული პოლიტიკისა და თანამშრომლობის შესახებ გაფორმებული დოკუმენ-ტების შესაბამისი დებულებები, რომელიც სათანადოდ დასაბუთებ ევროკავშირის, მსოფლიო სავა-ჭრო ორგანიზაციისა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაცი-რების მიერ განსაზღვრულ ვალდე-ბულებებს. გასათვალისწინე-ბელია, აგრეთვე, მონაწილე

ქვეყნების განვითარების სხვადასხვაგვარი დონე. საერთო მიდგომაში, ჩემი შეხედულებით, უფრო ბესია აისახოს ვაჭრობის ლიბერალიზაციისაკენ მიმართული კონკრეტული ეტაპები და არ დაკონ-კრეტდეს მათი შესრულების განსაზღვრული დრო.

სატრანსპორტო სისტემის როლი
ინტეგრაციის განვითარებაში

ევროკომიკური ცხოვრების ინტეგრაციას შრომის საერთაშორისო ტერიტორიული დანა-წილება ახლავს თან, რის შედეგადაც ცალკეულ ქვეყნებს ეკონომიკური კარგაქცელობა ერება: ისინი სულ უფრო და უფრო მეტად ერთვებიან სამეურნეო კავშირების სისტემაში. მსოფლიო მეურნეობის ფორმირების პირობებში ცალკეულ სახელმწიფოთა ეკონომიკური ურთიერთდამოკი-დეულება იზრდება.

ევროკომიკური ცხოვრების ინტეგრაციის პერსპექტივები განუყრელადაა დაკავშირებული ტრანსპორტის ტექნიკურ, და აქედან გამომდინარე, საექსპლუატაციო შესაძლებლობებთან. უფრო მეტიც, სამეცნიერო ლიტერატურაში არის ცდები განსაზღვრონ სამეურნეო საქმიანობის ინტე-გრაციის განვითარების ეტაპების პირდაპირი დამოკიდებულება ტრანსპორტის ტექნიკური აღჭურვილობის მდგომარეობასთან. თუმცა ამის

ყოველივე ამის შემდგომ, ბერლინში, ევროპის ტრანსპორტის მინისტრთა კონფერენციაზე, სადაც საქართველოს მონაწილეობდა ევროის სტატუსით, ყველა ამ იდეას ევროპულ დონეზე დაუჭირეს მხარი. ევროპის ქვეყნების მიერ BSEC-ისა და კერძოდ, საქართველოს პრიორიტეტების მხარდაჭერა, უდავოდ, მომზადებს დასავლეთის მხრიდან რეგიონთა მზარდ დაინტერესებას, რაც ზრდის საინვესტიციო კლიმატის მიმზიდველობასა და მნიშვნელოვნად აფართოებს საინვესტიციო შესაძლებლობებს. ეს გახდა ყველა შემდგომი ფორუმის (სოფია, კიევი) საბოლოო დოკუმენტებში ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფნის მიმართულების ერთ-ერთ პრიორიტეტულ დერეფნად აღიარების საფუძველი.

აღსანიშნავია, რომ პანევროპული ერთიანი სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის საფუძველს კრებს 1994 წლის სატრანსპორტო კონვენციის მიერ განსაზღვრული 9 სატრანსპორტო დერეფანი შეადგენს. ხოლო აღნიშნული პოლიტიკა გამოიზრდის იყო წლის უმთავრესი პანევროპული სატრანსპორტო კონვენციისათვის, რომელიც 23-26 ივნისს პელსინკში გაიმართა. კონვენციის მიერ დამატებით განსაზღვრული იქნა მე-10 სატრანსპორტო დერეფანი და 4 პანევროპული სატრანსპორტო არეალი (Pan-European Transport Area, PETRA), მათ შორის, შავი ზღვის არეალი. ამრიგად, კონვენციის გადამწყვეტებით ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფნის TRACECA-ს მიმართულად აღიარებული იქნა არავითარ პანევროპული სატრანსპორტო არეალი, ანუ ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება. PETRA-ს საბაზისო იდეას პანევროპული სატრანსპორტო დერეფნის ქსელისათვის დამატებითი და განგრძობითი სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის შექმნა წარმოადგენს.

ეკონომიკური თვალსაზრისით, "აბრეშუმის გზის" პროექტი თითქმის ყველასათვის მომგებიანია, მაგრამ როგორც ამიერკავკასიის, ისე შუა აზიის სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესები ფრიად რთულია და ზოგიერთ შემთხვევაში (აზერბაიჯანი-სომხეთი, უზბეკეთი-ტაჯიკეთი, ყაზახეთი-თურქმენეთი) წინააღმდეგობრივიც. ამ წინააღმდეგობათა შერბილვა და საბოლოო მოხსენისათვის შუალედური მცირე მასშტაბიანი ეკონომიკური ინტეგრაციული ერთეულების შექმნა სასურველი.

შეიძლება ითქვას, რომ პოლიტიკური ხასიათის წინააღმდეგობების საერთო ეკონომიკური ინტერესებით განთავსების კონკრეტული მექანიზმის საფუძველზე სარაქსის სატრანზიტო გადაზიდვების რეგულირების ხელშეწყობაშია მოცემული. ხელშეკრულება 1996 წლის მაისში საქართველოსა და უზბეკეთის ინიციატივით დაიდო. მას ოთხი ქვეყნის, აზერბაიჯანის, თურქმენეთის, საქართველოსა და უზბეკეთის პრეზიდენტებმა მოაწერეს ხელი. ხელშეკრულებას შემდგომ მუერეთა ბულგარეთი და ყირგიზეთი,

რითაც მისი მოქმედების არეალი მნიშვნელოვანწილად გაფართოვდა. აქვე აღსანიშნავია სუუამის თანამშრომლობა, რომელიც ჩრდილო ევროპულ დერეფნებთან გვაახლოებს.

TRACECA-ს მარშრუტით სატრანსპორტო გადაზიდვების გაზრდაში თავისი წვლილი შეიტანა, აგრეთვე უკრაინის, საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის დადებული სამხრივმა შეთანხმებამ, რომელიც ევრო-აზიური დერეფნის შექმნასა და ფუნქციონირებას შეეხებოდა. აღსანიშნავია, რომ უკრაინა, ბულგარეთი და რუმინეთი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ მათი ნავსადგურების საშუალებით საქართველოს ნავსადგურებთან საბოლოო მიმოსვლის ფუნქციონირებას და ახალი ხაზების გახსნას. ფვიკრობ, აღნიშნული ვითარება ტრანსპორტის სფეროში შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნების თანამშრომლობის წარმატებით განვითარებას ადასტურებს.

ფაქტობრივად, TRACECA BSEC-ის სატრანსპორტო სისტემის იურიდიული და სამართლებრივი რეკომენდაციების პრაქტიკული განხორციელების პირველი ცდაა.

აღსანიშნავია, რომ რაოდენ პერსპექტიულიც არ უნდა იყოს ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფანი თავისთავად, არც ევროკავშირი და არც მსოფლიო ტრანსნაციონალური სატრანსპორტო კონპანიები რეგიონულ პოლიტიკურ მოდელსებს ემ (და არც) მოაგვარებენ. თუმცა, მათი გადაჭრის რეალური საფუძველს შექმნიან.

უზარმაზარი სუბრეგიონის - ევრაზიის სამხრეთის სახელმწიფოთა ინტეგრაცია ახალი საერთაშორისო პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალური კულტურული ერთობის ფორმირების რეალური წინაპირობაა, რომელზეც უნდა უზრუნველყოს სტაბილური განვითარება და კონფლიქტების მოგვარების წინაპირობა გახდეს. საქართველოსათვის ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან თუ მოხერხდება ქართულ-აზხაზური კონფლიქტის პოლიტიკური ხერხებით სწრაფად მოგვარება, მაშინ საქართველოს ჩრდილო ევროპის სატრანსპორტო დერეფნებთან მიერთების რეალური შესაძლებლობა ექმნება. ეს კი ეკონომიკურად აფხაზეთის მხარის რეაბილიტაციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საშუალებაა.

1997 წლის ოქტომბერს ინიცირებული პროცესების ხელშეწყობის მიზნით საქართველო და აზერბაიჯანი "ახალი აბრეშუმის გზის ხელშეკრულების" ინიციატივით გამოვიდნენ. ამ ინიციატივას მხარი დაუჭირა ევროკავშირმა. პარალელურად, აშშ-ის სენატში დიენკო დებატები "აბრეშუმის გზის" კანონპროექტის მიღების შესახებ. ჩემი შეხედულებით, "ახალი აბრეშუმის გზის ხელშეკრულება" სახელმწიფოთშორის ურთიერთგაგების ერთი ასპექტის, კერძოდ, სატრანსპორტო-სატრანზიტო საქმიანობის მარეგულირებელი დოკუმენტი იქნება.

ხელშეკრულება არ იფარგლება მხოლოდ მისი წევრი ქვეყნებით, იგი ფართო არეალს ქმნის მხარდამჭერი სახელმწიფოებისათვისაც.

ნათელია, რომ პროექტების წარმატებით განხორციელება გიგანტურ ეკრაზიულ სივრცეზე ანუ ევროკავშირის სატრანსპორტო სისტემებთან, წყნარი ოკეანისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების სატრანსპორტო სისტემებთან ინტეგრაცია, შეუძლებელია რეალობად იქცეს ევრაზიის შავი ზღვის სუბრეგიონის რეალური მხარდამჭერის გარეშე, სადაც, ფვიკრობ, მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს BSEC-ის ფარგლებში საქართველოსა და სხვა წევრ ქვეყნებში ჩამოყალიბებული და განვითარებული ორმხრივი თუ მრავალმხრივი ურთიერთობათა ქსელი.

TRACECA-ს პროექტები, რომლებიც სანაყის ეტაპზე შეიქმნა, დაინტერესებულ ქვეყნებში მიმდინარე რეფორმების, სატრანსპორტო სისტემის ინსტიტუციური მოწყობის, საკანონმდებლო და მარეგულაციონირებელი ბაზის, სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის სარულ-ყოფისა და განვითარების განსაზღვრელია.

თუ TRACECA-ს საქართველოს მონაწევრების მიმდინარე და პერსპექტიული განვითარების საერთო სტრატეგიას შევადგენთ, შეიძლება ითქვას, რომ მას ქვეყნის სატრანსპორტო სისტემის საერთაშორისო სატრანსპორტო სისტემებში ინტეგრირების საერთო სტრატეგიამდე მივყავართ.

TRACECA-ს პროექტის სანაყის ეტაპზე ტექნიკური დახმარების პროექტები, პირველ რიგში, უამრავი უმნიშვნელოვანესი საკითხის შესწავლას გულისხმობდა. ასე მაგალითად, არსებული გადაზიდვების სტრუქტურა, საავტომობილო და სარკინო გზა მტკიცებულების, საზღვაო ნავსადგურების, აეროპორტების არსებული მდგომარეობის შესწავლა, მათი რეაბილიტაციის ანალიზი, შეფასება და პერსპექტიული განვითარების პროექტების შექმნა, ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფნის ტვირთბრუნვის პროგნოზირება. დიდი ყურადღება დაეთმო საზღვაო და სასაზღვრო პარალელურების ანალიზს, მათი გამარტივების არა მხოლოდ ინფორმაციული და კომუნიკაციური თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვის შესწავლას, ერთიანი სატარიფო ტარიფების საფუძველზე ფორმირებას, მისი ეფექტურობის გადამდების გაზრდისა და საშუალებების ანალიზს.

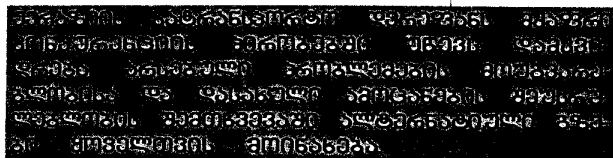
საქართველოში ტექნიკური დახმარების პროექტები ითვალისწინებს, როგორც სატრანსპორტო სექტორის ინსტიტუციური და საკანონმდებლო სისტემების სრულყოფას, ასევე კადრების

მომზადებას, გადაზიდვების თანამედროვე სახეობათა სისტემების განვითარების შესაძლებლობების ანალიზს, საპაერო მიმოსვლის მართვის ორგანიზაციის სრულყოფას, საავტომობილო გზების განვითარების, მსხვილი სატრანსპორტო დარგების რესტრუქტურისაციისა და პრივატიზაციის ამოცანათა შესწავლას, სატრანსპორტო ბიზნესისა და ინსტიტუციური მენეჯმენტის სრულყოფას და ა.შ. არსებობს, აგრეთვე, პროექტი, რომელიც გულისხმობს თბილისში საინფორმაციო ცენტრის შექმნას, სადაც კომპიუტერებში შეინახება ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რკინიგზაზე მოცემულ მომენტში რატორით სად იმყოფება, ანუ საქართველო საინფორმაციო კვანძად შეიძლება იქცეს. როგორც ვხედავთ, ჩვენთვის შემოთავაზებული ტექნიკური დახმარების პროექტები მეტად საჭირო და მნიშვნელოვანი ღონისძიებების გატარებას გულისხმობს, რომელთა გარეშე წარმოდგენილია სატრანსპორტო დერეფნის ამოქმედება.

ამრიგად, სატრანსპორტო დერეფნის კონკურენტუნარიანობის გადამდების ყველა შემოსხენილი ღონისძიების განხორციელება მეტად რთული ამოცანაა. ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფნის განვითარების შემზღუდვი ბუნებრივი და პოლიტიკური ფაქტორები (რთული რელიეფური პირობები, საზღვაო და სახმელეთო სატრანსპორტო კომუნიკაციების ხშირი მონაცვლეობა, ათეულზე მეტი სახელმწიფო საზღვრის გადალახვა და ა.შ.) თავისთავად ართულებს ტვირთბრუნვას და გადაზიდვის ღირებულებას ზრდის. ამასთან ერთად აღსანიშნავია, რომ ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფანს მძაფრი კონკურენციის პირობებში უნეს დამკვიდრება. არსებული პრობლემების მოუგვარებლობისა და დასახული ამოცანების შესრულებლობის შემთხვევაში ალტერნატიული გზები ყოველთვის მოინახება (მაგ. ჩრდილოეთით რუსეთში, სამხრეთით - ირანსა და თურქეთზე გამავალი სატრანსპორტო ხაზები). ყოველივე ეს კი საქართველოს აქტიური და სწრაფი მოქმედებებისავე უბიძგებს, რაც, თავის მხრივ, BSEC-ში რეალური ინტეგრაციის საშუალებით ხორციელდება.

BSEC-ის სახელმწიფოებში რეგიონული პროექტების შინაარსობის პრობლემის მაღალწმენით მიმდინარეობა

TRACECA-ს პროექტის მთლიანი რეალიზაციისათვის საჭიროა ფინანსური საშუალებების არსებობა, რომლებიც გარდამავალი ეკონომიკის სახელმწიფოებს არ გააჩნიათ. ის ფაქტი, რომ ტექნიკურ პროექტებს დასავლეთელი სპეცია-

ვრით ამოქმედების შემდეგ საქართველოში შესაძლებელი გახდება მრავალი ერთობლივი პროექტის განხორციელება, რაც დადებით ზეგავლენას მოახდენს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზეც.

აღსანიშნავია, რომ შავი ზღვის ვაჭრობისა და განვითარების ბანკმა მიმდინარე წელს საქართველოს გამოყოფილი საკრედიტო ხაზი, რომელიც BSEC-ის ფარგლებში თანამშრომლობის განვითარებასა და მონაწილე ქვეყნების ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებისაკენ იქნება მიმართული. დამუშავების პროცესში მთელი რიგი პროექტები, მათ შორის ფოთის ნავსადგურის ტერმინალის თანდაფინანსების პროექტი. სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარების პროექტები (ტურქიზმი) გახსოვდებათ 860736160 (უბა) ეკონომიკის სხვა ღარბებისათვის (ტურქიზმი)

სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარების თანხდენილად ხდება ტურიზმისა და მასთან დაკავშირებული მომსახურების სხვა დარგების განვითარება, რომლებსაც საკმაოდ დიდი გავლენის მოხდენა შეუძლია საქართველოს ეკონომიკის აღორძინებისათვის.

„აბრეშულის გზის“ გრანდიოზული პროექტის განხორციელების პროცესი საქართველოს ტურისტულ პოტენციალს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას და რეალურ პერსპექტივებს ანიჭებს. მსოფლიო სტატისტიკის მიხედვით, ტურიზმიდან შემოსავლები (ნავთობიდან შემოსავლების შემდეგ) ყველაზე მაღალია ტურქიზმის სპეციფიკიდან გამომდინარე, მისი განვითარება უშუალოდ და დაკავშირებული სატრანსპორტო საშუალებების, მაგისტრალისა და მასთან დაკავშირებული ინფრასტრუქტურის განვითარებასთან.

ამიტომ, ჩემი აზრით, სატრანსპორტო დერეფნის განვითარების პროგრამების შემუშავებისას ყოველთვის გათვალისწინებული უნდა იყოს ეს გარემოება, რომ საბარგო სატრანსპორტო საშუალებების გამოყენება და მათთვის საჭირო მაგისტრალის ფუნქციონირება ზიანს არ აყენებდეს სამეზობლო ტრანსპორტის განვითარებას და მსოფლიო სტანდარტების შესაბამის ფუნქციონირებას. ტურიზმი ეკონომიკის ის სფეროა, სადაც მინიმალური დანახარჯებით საქართველოს პირობებში, რომელსაც მდიდარი კულტურული-ისტორიული წარსული გააჩნია და უცხოელი ტურისტებისათვის ღირს შესანიშნავი ადგილებით უზრუნველყვას და დაჯილდოებული, მნიშვნელოვანი შემოსავლების მიღება შეიძლება.

ასე მაგალითად, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების მომსახურების სფეროში ტურიზმიდან შემოსავლები 50,79%-ს შეადგენს¹⁰. ამასთან აღსანიშნავია, რომ 1996-1998 წლებში ამ ქვეყნების მომსახურების სფეროში ტურიზმის ხვედრითი წილი ოდნავ შემცირდა, თუმცა აბსოლუტური მაჩვენებლის მიხედვით, 1997-1998 წწ. ტურისტული მოგზაურობები ამავე ქვეყნებში 10,4%-ით, ხოლო შემოსავლები 21%-ით გაიზარდა¹¹. დასავლეთ ევროპისა და ამერიკის განვითარებული ქვეყნებიდან საქართველოში ერთი კვირით ჩამოსულ ტურისტს 1550 აშშ დოლარის შემოსავალი მოაქვს¹². ტურიზმის დეპარტამენტის პროგნოზით, 2005 წლისათვის საქართველოს მწიფე ტურისტები იქნება 1,5 მლნ. ეს ქვეყანას სულ ცოტა 1,5 მლნ აშშ დოლარის შემოსავალს მოუტანს.

შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნები ტურიზმის განვითარებას დიდ ყურადღებას უთმობენ. BSEC-ის ორგანიზაციის ფარგლებში ტურიზმის საკითხებზე მომუშავე მუშა ჯგუფის მიერ უკვე შემუშავებულია მოქმედებათა გეგმა, რომელიც მიზნად ისახავს შავი ზღვის სანაპირო ზოლის (რომელიც გასუფოვლ ნაწილს წარმოადგენს საქართველო) აქტიურ ათვისებას ტურიზმის განვითარების მიზნით. პროგრამის მიხედვით, პირველ რიგში, გათვალისწინებულია მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანი სწავლების პროგრამების ჩატარება ამ სფეროში ჯერჯერობით გამოუცდელი სახელმწიფოებისათვის. პროგრამებში მონაწილეობა მეტად მნიშვნელოვანია საქართველოს წარმომადგენლები-სათვის, რადგან ეს დარგი რეგიონალიზაციის პროცესში საქართველოში. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში არ არსებობს ტურიზმის განვითარებისათვის აუცილებელი კადრების მისამართებული ერთი პროფესიული სასწავლებელი (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ რამდენიმე სპეციალობას, რაც სავსებით ბუნებრივია, საკმარისი არ არის არსებული პრობლემის მოსაგვარებლად).

შავი ზღვის რეგიონში ტურიზმის განვითარება ბევრ სირთულესთან არის დაკავშირებული. ბევრ ქვეყანაში სუსტად არის განვითარებული შესაბამისი ინფრასტრუქტურა (სასტუმროები, გზები, გასართობი დასესებულებები, მაღალკვალიფიკაციის სპეციალისტები, დამუშავებული მარშრუტები, რეკლამა, მარკეტინგი, მენეჯმენტი და ა.შ.). მოსაგვარებელია სავიზო ფორმალური კარგი იქნებოდა მისი გამარტივება BSEC-ის ქვეყნებისათვის, ხოლო გრძელვადიან პერსპექტივაში მისი საერთოდ გაუქმება. ყველაფერი ეს ხელს შეუწყობს

რეგიონის ქვეყნების უფრო სწრაფ და წარმატებულ ინტეგრაციას, რომელიც აუცილებელია ეროვნული ეკონომიკების აღმავლობისათვის.

საქართველოს პრეზიდენტის განცხადებით, „საქართველოში ტურიზმის განვითარება ჩვენთვის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია“¹³. საქართველოს ბუნებრივი და ეთნოგრაფიული თავისებურებანი ყველა პირობას ქმნის იმისათვის, რომ ტურიზმის ინდუსტრია საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტული დარგი გახდეს.

უკანსკელ წლებში საქართველოში მომხდარი კატაკლიზმები, რა თქმა უნდა, ტურიზმის განვითარების საშუალებას არ იძლეოდა. ამჟამად ვითარება გაუმჯობესდა, მაგრამ საქართველოს არ გააჩნია საკმარისი გამოცდილება და ფინანსური რესურსები, რათა სრულად გამოიყენოს ქვეყანაში არსებული, მართლაც უნიკალური და უმდიდრესი ტურისტული პოტენციალი. ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანი დახმარების განცხადება შეუძლია BSEC-ის ჩარჩოებში განვითარებულ თანამშრომლობას ტურიზმის დარგში. საინტერესო იქნება საბერძნეთისა და თურქეთის გამოცდილების შესწავლა და გამოყენება.

სახელმწიფო შემოსავლების დაბალი დონე განპირობებს სახელმწიფო კაპიტალდახმარებების მიზერულ დონეს. ამერიკად კაპიტალდახმარების ინფრასტრუქტურაში, მრეწველობასა თუ სოციალურ სფეროში ფაქტობრივად, მხოლოდ უცხოური კაპიტალის იმედად რჩება. გადაჭრით იმის თქმა, რომ ჩვენს ქვეყანაში ტურიზმის ინფრასტრუქტურა არ არის, არ შეიძლება. ამას მოწმობს თუნდაც ის მრავალრიცხოვანი ტურისტული ფორმები, საზოგადოებრივი კვების ობიექტები, გასართობი დასესებულებები, სასტუმროებისა და მალაზიების ქსელი, რომლებიც წარმატებით ფუნქციონირებენ. თუმცა დარგის განვითარებისათვის ეს საკმარისი არ არის.

ინტეგრაციის პოლიტიკის ეფექტურობა შესაძლებლობები რამდენიმე და BSEC-ის ქვეყნების ეკონომიკისათვის თანამშრომლობის საშუალებების მიღება შეიძლება.

ინტეგრაციული პოლიტიკის ეფექტურობა განუყოფელია დაკავშირებული კაპიტალისტური სანაპირო ურთიერთობების ჩამოყალიბებისა, საბარგო სტრუქტურების სრულყოფასთან, საკუთარი საერთაშორისო კომპანიების ზრდასთან, ე.ი. მიკრო დონეზე კერძო მფლობელობის რეგიონული ინტეგრაციის განვი-

¹⁰ WTO "Tourism Market Trends For Europe" 1998 Edition. გვ. 45

¹¹ WTO "Tourism Market Trends For Europe" 1998 Edition. გვ. 46

¹² საქართველოს ტურისტების დეპარტამენტი მონაცემები

¹³ ე. შვერდნაძის სიტყვა წარმოთქმული მსოფლიო ტურისტულ ფორუმზე „აბრეშულის გზა“ 2-5 ნოემბერ, 1998წ. თბილისი.

თარეხათან.

ინტეგრაციის გაღრმავება BSEC-ის ფარ-გლებში საქართველოს მომავალი განვითარების უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა. უმთავრეს პრობლემებს და სირთულეებს, რომელიც ამ ამოცანის განხორციელებას ელოდება წინ საქართველოს და საერთოდ, BSEC-ის მონაწილე ქვეყნების ეკონომიკების ტრანსფორმაციის პროცესი წარმოშობს. ქვეყნის ეკონომიკური აღმაშენებლობა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკურ მოწყობაზე. ამერიკელი ეკონომისტები (კიმ ჰოლმესი, ბრაიან ჯონსონი, მელანი კორკვატრიკი) მიიჩნევენ, რომ მოსახლეობის კეთილდღეობა და ქვეყნის სიმდიდრეს ეკონომიკური თავისუფლება განსაზღვრავს. ეკონომიკური თავისუფლების კონცეფცია საუკუნეების მანძილზე მწვავე დებატების საგანი იყო. ეკონომიკური ლექსიკონის განმარტებით თავისუფლება არჩევანისა და მოქმედების "შეზღუდვის" ან იძულების საჭიროების არარსებობაა. ანუ ეკონომიკური თავისუფლება შეიძლება განი-

დემოკრატიული ლიბერალიზმი და თავისუფალი საზღვრები
საზღვრები **საზღვრები** **საზღვრები** **საზღვრები**

საზღვრებს, როგორც მთავრობის მხრიდან საქონლისა და მომსახურების წარმოებაზე, განაწილებაზე და მოხმარებაზე იძულების ან რაიმე შეზღუდვის არარსებობა.

ინტეგრაციის წინაპირობების შექმნის აუცილებელ მოთხოვნას ახალ გაერთიანებაში მონაწილე ქვეყნების ეკონომიკის ლიბერალური ხასიათი წარმოადგენს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ინტეგრაციის ობიექტურ წინაპირობას BSEC-ში სწორედ თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკა წარმოადგენს, რომლის მიღწევა ძირითადი პრობლემაა მისი მონაწილე ქვეყნებისათვის.

ეკონომიკური ზრდის თეორიები, რომლებიც მთელი რიგი ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკურ პრაქტიკას ანუზგადავებენ 60-იანი წლებიდან, თითქმის 40 წლის მანძილზე დადრწმუნებით ადასტურებენ, რომ არსებობს მჭიდრო ურთიერთკავშირი ეკონომიკურ ზრდასა და დემოკრატიის პროცესებს შორის.¹⁴

დემოკრატიისა და ეკონომიკური განვითარების ურთიერთკავშირი ისეთი უნივერსალურია, რომ თუ ვიცით ამა თუ იმ ქვეყნის ერთ სულ მოსახლეზე ერთობლივი შიდა პროდუქტის მოცულობა, საკმაოდ დიდი სიზუსტით შეიძლება განესაზღვროთ ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური მოწყობა.

ლიბერალიზმსა და ეკონომიკურ განვი-თარებას ორმაგი დამოკიდებულება ახასიათებს. ერთი მხრივ, ეკონომიკური პოლიტიკის ლიბერალიზაცია, როგორც წესი, დამახასიათებელია დემოკრატიისათვის. მეორე მხრივ, ლიბერალურ ეკონომიკურ პოლიტიკას შეესაბამება ეკონომიკური ზრდის მაღალი და მდგრადი ტემპი. ეკონომისტების¹⁵ დასკვნით, რაც უფრო მაღალია ეკონომიკური თავისუფლების ხარისხი, მით მეტია ქვეყნის მიერ ეკონომიკური განვითარების მიღწეული დონე და მისი მოსახლეობის კეთილდღეობა და ეკონომიკური განვითარების ტემპები. სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვა, სიღარიბიდან და მცირედ განვითარებული ეკონომიკიდან გადასვლა სიმდიდრეზე და ეკონომიკური აყვავებისაკენ შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ ეკონომიკური პოლიტიკის ლიბერალიზაციის გზით - სწორედ ეკონომიკური თავისუფლება განაპირობებს ეკონომიკურ განვითარებას.

საერთოდ შეიძლება ვამტკი-ვით, რომ პირდაპირი დამო-კიდებულება პოლიტიკურ დემო-კრატიას, ეკონომიკურ ლიბე-რალიზაციასა და ეკონომიკურ ზრდას შორის ნამდვილად

არსებობს, რაც დადასტურებულია გარკვეული მაჩვენებლების (ინდიკატორების) ქვეყანათა-შორისო შედარების მასალებით. ამასთან, თავისუფალი ბაზარი შეიძლება არსებობდეს დემოკრატიის გარეშე, ხოლო დემოკრატია თავისუფალი ბაზრის გარეშე არ არსებობს.

როგორც BSEC-ის ინსტიტუციური საფუ-ძვლების მიმოხილვა, ბოსფორის დელტისათვისა და სხვა მნიშვნელოვანი სამართლებრივი

თავისუფალი ბაზარი **შეიქმნება** **არსებობს**
გადასტურებულია **გარეშე** **ხოლო** **დემო-**
კრატიის **თავისუფალი ბაზრის** **გარეშე** **არ**
არსებობს

დიკუმენტების ანალიზი გვიჩვენებს, ყველა მონაწილე ქვეყანა ერთხმად აღნიშნავს კერძო სექტორის მზარდ მნიშვნელობას შავი ზღვის რეგიონის განვითარებასა და უზარმაზარი პოტენციალის გამოყენების საქმეში. ბიზნეს-მენების საქმიანობა განაპირობებს სწორედ იმ ფაქტს, რომ ბოსფორის დელტის რეგიონში მონაწილე სახელმწიფოთა მიერ ხაზგასმით არის აღნიშნული როგორც კერძო სექტორის, ისე სახელმწიფო საკუთრების ცალკეული ფორმებისა და სანარ-მოების ინდივიდუალური და ჯგუფური ინიციატივების სტიმულირების აუცილებლობა და

საჭიროება. აღსანიშნავია, რომ ბიზნეს-საქმიანობის სამოგზაურო პირობების გაუმჯობესების პრობლემას ეძღვნება ბოსფორის დელტის რეგიონის სპეციალური მუხლი (ბოსფორის დელტის რეგიონის სპეციალური მუხლი, BSEC-ის მიერ საქმიანობას უდევს საფუძვლად). ასევე, დიდი ყურადღება ეთმობა BSEC-ის თითქმის ყველა ორგანოს მიერ მცირე და საშუალო ბიზნესის დახმარებასა და განვითარებას. გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში სრულფასოვანი საბაზრო გარემოს შექმნის ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორი სამეწარმეო საქმიანობის ფორმირება და განვითარებაა. რაც უფრო მეტი მწარმოებელია ქვეყანაში, მით მდიდარია ქვეყანა. ჩემი აზრით, საქართველომ და საერთოდ, BSEC-ის მონაწილე ქვეყნების უმრავლესობამ (განსაკუთრებით კი პოსტსოციალისტური ქვეყნებმა) ძირითადი ყურადღება მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას უნდა დაუთმო. აქედან გამომ-დინარე, აუცილებელია ხელსაყრელი ეკონო-მიკური პირობების შექმნა ბიზნესის ცივილური ინტენსიური განვითარებისა და მზარდა-ქვეყანათვის. როგორც ჯ. სეი¹⁶ აღნიშნავს, მწარმოებელს ეკონომიკური რესურსები დაბალი მწარმოებლური სფეროდან მაღალი შემოსა-ვლების სფეროში გადაჰყავს. ეს გარემოება კი დიდ მნიშვნელობას იძენს ჩვენს შემთხვევაში, როცა სახეზეა ეკონომიკური რესურსების მწარმოე-ბლურების შეზღუდულობა.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საინტერესოა, რა სურათი იქმნება BSEC-ის ქვეყნებში ეკონო-მიკური თავისუფლების მხრივ, რომელიც

მწარმოებელს **ეკონომიკური რესურსები**
გადასტურებულია **გარეშე** **ხოლო** **დემო-**
კრატიის **თავისუფალი ბაზრის** **გარეშე** **არ**
არსებობს

განსაზღვრავს ცალკეული ინდივიდების (ბიზნესმენების) შესაძლებლობას, აწარმოოს, გაანაწილოს და მოიხმაროს საქონელი და მომსახურება.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის გაზომვა, რამდენადმე პრობლემატურია. ამ პრობლემის გადაჭრას მთელი რიგი ეკონომისტები ცდილობდნენ სხვადასხვა დროს. რადგან ეკო-ნომიკური თავისუფლება განსაზღვრავს ცალ-კეული ინდივიდების თავისუფლებას აწარმოოს, გაანაწილოს და მოიხმაროს საქონელი და მომსახურება, მისი გაზომვის (შეფასების) ერთ-ერთ გზას მთავრობის მიერ დანესხეული შეზღუდვების შესწავლა წარმოადგენს. მთავ-რობის პოლიტიკა და ის პირობები, რომელიც პირად ეკონომიკურ არჩევანს განსაზღვრავს,

შეიძლება ობიექტურად შეფასდეს.

ეკონომისტთა გარკვეული ნაწილი¹⁷ იკვლევს ისეთი ეკონომიკური ფაქტორების დინამიკას როგორიცაა სახელმწიფო რეგულირების, დის-კრიმინალური დაბეგვრის, საგარეო ეკონომიკურ სფეროში ეკონომიკური თავისუფლების შეზღუდვის ხარისხი, ამ ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების ინდიკატორები და კავშირი ასეთ მაჩვენებლებს შორის. ეკონომისტთა ნაწილს¹⁸ კი მიაჩნია, რომ ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის დასადგენად პირველხარისხიანი მნიშვნელობა ენიჭება შემდეგ პარამეტრებს: ფასების ლიბერალიზაცია; საშინაო ვაჭრობაში ადმინისტრაციული ბარიერების აღმოფხვრა; საექსპორტო ტარიფების მოხსნა, ან შემცირება; პრივატიზაცია; და კერძო სექტორის განვითარება.

ყველა შემთხვევაში პარამეტრი მნი-შვნელოვანია ეკონომიკური ინდექსის დადგენის თვალსაზრისით, მაგრამ ისინი სრულად არ ასახავენ პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში შექმნილ ვითარებას. ჩემი აზრით, ეკონომიკური ფაქტორების გაცილებით ფართო და სრულ სპექტრს შეისწავლის ამერიკული ფონდის „მემკვიდრეობა“ (Heritage foundation). იგი 1995 წლიდან შეისწავლის იმ ფაქტორებს, რომლებიც პირდაპირ გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკის თავისუფლების დონეზე და მის კეთილდღეობაზე.

ეკონომიკური თავისუფლების დონის გასაზომად მათ მიერ შემოთავაზებული ინდექსი თითოეულ ქვეყანაში დაახლოებით 50 დამოუკიდებელ ეკონომიკურ ცვლადს შეისწავლის (რაც მნიშვნელოვანია დაჭარბებს

მწარმოებელს **ეკონომიკური რესურსები**
გადასტურებულია **გარეშე** **ხოლო** **დემო-**
კრატიის **თავისუფალი ბაზრის** **გარეშე** **არ**
არსებობს

შემოხსენებული სხვა ინდექსების დასადგენად გამოყენებულ პარა-მეტრებს). ცვლადები 10 საერთო კატეგორიად იყოფა: საგარეო პოლიტიკა; დაბეგვრა; ეკონო-

მიკაში სახელმწიფოს ჩარევა; მონეტარული პოლიტიკა; უცხოური ინვესტიციები; საბანკო სისტემა; ხელფასება და ფასებზე კონტროლი; კერძო საკუთრება; რეგულაცია და შავი ბაზრის საქმიანობა.

როგორც ვხედავთ, ჩამონათვალი საკმაოდ სრულია და მსხვედრობიდან არ არის გამორჩენილი ისეთი სოციალური მოვლენა როგორიცაა შავი ბაზარი, ანუ „ჩრდილოვანი ეკონომიკა“, რომელიც განხილული ქვეყნების ეკონომიკაში მნიშვნელოვან წილს შეადგენს.

„Heritage Foundation“-ის ეკონომისტები მიიჩნევენ, რომ ეკონომიკური თავისუფლების დონის განსაზღვრისათვის ყველა ფაქტორი ერთნაირად მნიშვნელოვანია. ამრიგად, საერთო შეფასებისას ამ ფაქტორებს მსხვედრობაში თანაბრად იღებენ. ამგვარად მათთვის მხოლოდ ის

¹⁴ I. Lipset M. Political Man: Social Basis Politics. N-y. 1960 2. Huntington S. The Thord World Democratization in the 20th Century. L. 1991; 3. Boron A. State, Capitalism and Democracy in Latin America. 1995. 4. Alesina A. Parotti R. Democratie, Stabilité Politique et Croissance. 1997
¹⁵ Gwartney J. Lawson R. Block W. Economic Freedom of the World 1975-1995. N.Y. 1996

¹⁶ J. B. Say. Catechism of Political Economy N.Y. 1967)
¹⁷ Gwartney J. Lawson R. Block W. Economic freedom of the world 1975-1995. N. Y. 1996
¹⁸ De Melo M. Denizer C. Gelb A. Patterns of Transition From Plan To Market - The Wold Bank Ecobomic Review, 1996.

არის ცნობილი, რომ გრძელვადიანი ზრდისა და ეკონომიკური კეთილდღეობის მიღწევისათვის ქვეყანამ ყველა ზემოქმედებითი ფაქტორის მიხედვით დადებითი შედეგი უნდა აჩვენოს.

ყოველი ქვეყანა საერთო შეფასებას იღებს, რომელიც დაფუძნებულია 10 ინდივიდუალური ფაქტორის საშუალო არითმეტიკულზე. შეფასების შკალა ხუთბალიანია. „1“ აღნიშნავს მაქსიმალურ ეკონომიკურ თავისუფლებას, ხოლო „5“ სახელმწიფოს მიერ მაქსიმალურ შეზღუდვას.

BSEC-ის ქვეყნებისათვის ეს ინდექსი შემდეგნაირად გამოიყურება:

ქვემოთაა მოცემულია საქართველოს ინდექსი (კალკულირებულია ქვეყნებისათვის)

	1995წ.	1996წ.	1997წ.	1998წ.	1999წ.	2000წ.	2001წ.
1. თურქეთი	3	3	2,8	2,8	2,8	2,75	2,9
2. საბერძნეთი	2,8	2,8	2,85	2,9	2,85	2,75	2,7
3. რუმინეთი	3,55	3,7	3,4	3,3	3,3	3,3	3,65
4. მალდოვა	4,1	3,45	3,35	3,35	3,3	3,2	3,6
5. სლოვენია	-	3,75	3,45	3,45	3,45	3,1	2,95
6. ბულგარეთი	3,5	3,5	3,6	3,65	3,5	3,4	3,3
7. რუსეთი	3,5	3,5	3,65	3,45	3,5	3,7	3,7
8. საქართველო	-	3,85	3,85	3,65	3,55	3,65	3,55
9. უკრაინა	3,9	4	3,75	3,8	3,8	3,6	3,85
10. ალბანეთი	3,55	3,45	3,65	3,75	3,6	3,7	3,5
11. აზერბაიჯანი	-	4,7	4,6	4,4	4,3	4,2	3,55

ცხრილებში მოყვანილი მონაცემების თანახმად, 1995-1998 წ. პერიოდში შეფასებები, ხშირ შემთხვევაში უმნიშვნელოდ, მაგრამ მაინც გაუმჯობესდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში ქვეყნების ეკონომიკური თავისუფლების დონე გაიზარდა, რაც გარდა-

ეკონომიკების გარდაქმნის მიმდინარე პროცესების წარმატებით განვითარება, ერთი მხრივ, ქვეყნებში კაპიტალის დაგროვებას შეუწყობს ხელს, ხოლო, მეორე მხრივ, ეკონომიკური თავისუფლება უცხოურ კაპიტალსაც მიაზიდავს, რომელიც ასე სჭირდება როგორც ცალკეულ ქვეყნებს, ისე BSEC-ში მიმდინარე საერთო პროცესებსაც. ეს მოვლენები ურთიერთშორის მჭიდრო კავშირში არიან. რაც უფრო დაბალი იქნება ეკონომიკური თავისუფლების აღნიშნული ინდექსი, მით მეტი იქნება ინტეგრაციის დონე შავი ზღვის ეკონომიკურ თანამშრომლობაში. ამიტომ

სვლა ინდექსის დადაბლება სიკვანძოა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც სვლა BSEC-ის ქვეყნების შორის ინტეგრაციის შესაძლებლობების გაზრდისაკენ.

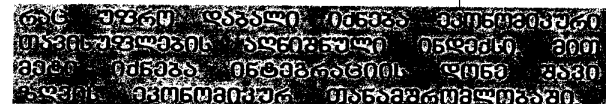
აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის მაჩვენებლები ხშირად იცვლება როგორც უარყოფითი, ისე დადებითი მიმართულებით. ვფიქრობ, რომ სწორედ BSEC-ში ინტეგრირება შექმნის მისი მონაწილე ქვეყნების ეკონომიკური თავისუფლების დონეების გამოთანაბრებისა და გაუმჯობესების საფუძველს. რაც შეეხება საქართველოს, ამ მხრივ მნიშვნელოვანი პერსპექტივა პრობლემის გადაწყვეტის გზაზე TRACECA-ს პროექტში მონაწილეობაა, რაც BSEC-ის სატრანსპორტო სისტემაში მნიშვნელოვანი ადგილისა და როლის შესრულებას უკავშირდება.

ამრიგად, შავი ზღვის რეგიონში ინტეგრირება საქართველოსათვის გადაუდებელ ამოცანათა რიცხვს მიეკუთვნება და საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთ პრიორიტეტად განიხილება.

ინტეგრირება საქართველოს ეკონომიკის უმწვევალესი პრობლემების გადაჭრის ეფექტურ მექანიზმად შეიძლება განვიხილოთ. ყველაფერთან კავშირში გასათვალისწინებელია ერთად მოქმედების ეფექტიანობა და შავი ზღვის ქვეყნების (როგორც ერთიანი რეგიონის) მიმართ დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების მზარდი ინტერესი.

გამოყენებული ლიტერატურის სია

1. ადვიშვილი მ. ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფანი: რეალობა და პერსპექტივა. გ. საქართველოს რესპუბლიკა. № 315 1997;
2. თ. ბერიძე "ეროვნული ეკონომიკათმთავრობა და ინტეგრაციული პროცესები". ჟურნალი „მკერო მიკრო ეკონომიკა. იანვარი, 1998წ.
3. გამსახურდია გ. საქართველოს საფინანსო პოლიტიკის ძირითადი პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე. თბ. 1995
4. გველსიანი რ. მცირე და საშუალო მწარმოების სტრატეგია და კულტურა. თბ. 1997;
5. გოგოხია გ. საბაზრო ეკონომიკა. თბ. 1996;
6. თოდუა გ. ქართული ეკონომიკური აზრის საბაზრო ეკონომიკის თაობაზე, ჟ. ეკონომიკა. № 4-5, 1994.
7. კახიაშვილი ჯ. მკერო ეკონომიკა თბ. 1998;
8. ლემონჯავა ბ. თავისუფალი ეკონომიკური ზონების არსი და ფორმირების პრინციპები. თბ. ჟ. ეკონომიკა №12 1996;
9. ლორთქიფანიძე რ. შავი ზღვის აუზის ყვენების ეკონომიკური მიმოხილვა. № 5-7, 1997
10. მაკკონელი ვ. ბრიუს. ეკონომიკა. თბ. 1993;
11. მექვაბიშვილი ე. სახელმწიფო და ეკონომიკა. თბ. 1996
12. რანდელი ა. საერთაშორისო ურთიერთობები. თბ. 199
13. საბაზო გ. საბაზრო ეკონომიკაზე საქართველოს დაგეგმვის საფუძველები. თბ. 1995;
14. პაპავა გ. საქართველო საბაზრო ეკონომიკის გზაზე. 1995;
15. პაპავა გ. საბაზრო ეკონომიკის საფუძველები. თბ. 1994;
16. სანთელაძე ნ. საბაზრო ეკონომიკის მოდელირება. თბ. 1992
17. სანთელაძე ნ. საბაზრო ეკონომიკის მოდელირება. თბ. 1993
18. ყორღანაშვილი ლ. საერთაშორისო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები. თბ. 1997;
19. ჩიკვაძე თ. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაქაჩრების ეკონომიკური პრობლემები
20. ჩიკვაძე თ. საქართველოს სოციალური-ეკონომიკური განვითარების მოდელი XXI საუკუნის მიჯნაზე. ნიგში „საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში“ შრომების კრებული ტ. I, 1996 წ. სსსსკი.
21. ჩიკვაძე ლ. საქართველოს ეკონომიკა. თბ. 1995;
22. ძეგლაძე დ. მსოფლიო ეკონომიკა. თბ. 1997;
23. ნიკოლოზი გ. საქართველოს ტერიტორიაზე მაგისტრალური ნავთობსადენის ერთობლივი მშენებლობის ეკონომიკურ სფეროში პროგნოზირების მეთოდოლოგიური საკითხები ეკოლოგიური ფაქტორის გათვალისწინებით. საქ. მეც. აკ. მაცნე. ეკონომიკის სერია. ტ. 5 №3-4, 1997;
24. Alagappa M. Regionalism and Conflict Management: A Framework for Analysis. Review of International Studies. 1995
25. Allais M. United Europe - The Way to Prosperity. P. 1960
26. Balassa, B. The Theory of Economic Integration. Richard D. Irwin Inc. 1961
27. Bye M. Freer Trade and Social Welfare. International Labour Review. 1958
28. Chung-Si Ahn, North-East Asia in the Global and Regional Context: Security Options for the Next Century, Seoul National University, 1996
29. Cooper R. Toward a General Theory of Customs Unions for Developing Countries - Jpurnal of Political Economy. 1965, vol 73, No 5.
30. De Melo M. Denizer C. Gelb A. Patterns of Transition From Plan To Market - The Wolr Bank Economic Review, 1996,
31. Dwight H. Perkins. Reforming Economic Systems In Developing Countries. Harward University, 1991
32. El-Agraa A. The Theory and Measurement of International Economic Integration, McMillan&Martin. 1989
33. Gerald R. J. Multilateralism Matters: The Theory and Practice of the Institutional Form. New-York: Columbia University Press. 1993.
34. Globalism and Regionalism. Selected papers dillivered at the Uaited Nations University Global Seminar "96 Shonan Session". September 1996.
35. Gowlard D. and James S. Economic Policy After 1992.
36. Gwartney J. Lawson R. Block W. Economic freedom of the world 1975-1995. N. Y. 1996;
37. Harrison G. Europe and The United States Competition and Cooperation in the 1990s. New-York. 1994
38. Harrison I. Clennon J. Europe - Economic Integration. London 1995
39. Heilperin G. Economic Integration: Comercial and Financial Postulates. Baltimore: Hohns hopkins Press. 1957
40. Hettne B. Globalization, the New Regionalizm and East Asia. United Nations University Global Seminar "96 Shonan Session. 2". 1996
41. Huntington S. The Thord World Damocratization in the 20th Century. L. 1991
42. Hurrell A. Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics. Review of Institutional Studies, 1995
43. Inoguchi T. "Conclusion: A Peace-and-Security Taxonomy"
44. Inoguchi T. and Stillman B. North-East Asian Regional Security: the Role of International Institutions" United Nations University Press, 1997
45. Lipset M. Political Man: Social Basis Politics. N-y. 1960

მავალი პროცესების წარმატებას მონაწილეობს და BSEC-ის შემდგომი საქმიანობის პერსპექტივებს ზრდის. BSEC-ში მიმდინარე ბევრი ეკონომიკური მოვლენა სწორედ გარდამავალი პროცესების მდორედ მიმდინარეობის გამო ფერხდება. ქვეყნებს ჯერ არ დაუშთავრებიათ თავიანთი ქვეყნის ეკონომიკური კურსი უმრავლეს ქვეყანაში ჯერ განსაზღვრული და ჩამოყალიბებული არ არის.

46. Lipsey G. The Theory of Customs Unions: A General Surveu - International Trade. Harmondsworth, 1974
47. Marshall, A. Principles of Economics, 8th edited London, 1956
48. Meade J. E. The Theory of Customs Unions. Amsterdam, 1955
49. Myrdal, G. Economic Theory and Underdeveloped Regions. L. 1957
50. Myrdal G. World Economy. L. 1958
51. Nierop T. Systems and Regions in Global Politics: An Empirical Study of Diplomacy, International Organizations, and Trade, 1950-1991. New York: John Wiley and Sons. 1994.
52. Philip A. Social Aspects of European Economic cooperation. International Labour Review, 1957
53. Robson P. International Economic Integration. Penguin. 1987
54. Russett B. International Regions and The International System. Chicago: Rand McNally, 1967.
55. Russett B. Global or Regional: What can International Organizations Do? Yale University, USA. 1996
56. Say J. B. Catechism of Political Economy N. Y. 1967;
57. Scitovsky T. International Trade and Economic Integration as a Means of Overcoming the Disadvantages of a Small Nations. - The Economi Consequences of the Size of Nations. L. 1960.
58. Somjee A. Development Theory. New-York. 1991
59. Streeten P. Economic Intagration: Aspects and Problems. leyden, 1964
60. Walter S. Jones The Logic of international Integration. New-York. 1980
61. Wolf Ch. Linking Economic Policy and Foreign Policy. London. 1989;
62. Yves Paris -Trierty Budlis-Economistes

სტატისტიკური კრებულებები

1. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური ინფორმაციის სახელმწიფო დეპარტამენტი. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. 1996-2000 წწ. თბ.
2. TACIC, Georgian European Policy and Legal Advice Centre. Georgian Economic Trends. 1996-1999;
3. Global Economic Prospects and the Developing Countries 1998/1999. The Wold Bank.
4. Economic Survey of Europe in 1995-1996, UN. New York and Geneva, 1996
5. Handbook of International Trade and Development Statistics. U. N. N.Y. 1996;
6. House Committees on Fireign Affairs and on Ways and Means on January 1999.
7. International Financial Statistics. WB. 1997.
8. Senate Committees of Foreign Relations and on Finance;
9. Statistical Reports of State Departments of Statistics of Romania, Greece, Russia, Bulgaria, Turkey, Ukraine;
10. Transition Report 1998. European Bank for Reconstruction and Development;
11. Wold Development Report, Knowledge for Development. Including Selected Wold Development Indicators 1998/1999. The Wold Bank.
12. "1999 Index of Economic Freedom" Heritage Foundation/The Wall Street Journal. Kim R. Holmes, Bryan T. Jonson and Melanie Kirkpatrick.

Documents of BSEC

1. Summit Declaration Bosphores Statement and Statements by the Heads of State or Governments;
2. Report of the Meetings of the Ministries of Foreign Affairs, vol. 1-13;
3. High Level Meeting of the Participating States of the Black Sea Economic Co-operation. vol. 1-3;
4. Parliamentary Assembly of the BSEC. hand book of documents, vol. 1-5;
5. Round Table "BSEC - at the Turn of 21st Century", 8-9 March, Tbilisi, 1999;
6. BSEC: The Present and The Future, Istanbul, 1998
7. Black Sea Environmental Programme, Istanbul, 1995;
8. Social and Economic Indicators of the BSEC Country. Istanbul, 1997;
9. BSEC Co-ordination Centre for Exchange of Statistical Data and Economic Information. Statistical Data, vol 1-5;
10. BSEC Economic Development Co-operation Fund, Report. Istanbul, 1998;
11. Business Forum of the BSEC: Opportunities for the Future, Istanbul, 1998;
12. Economic Panorama: Commerce and Industry of BSEC Country, Istanbul, 1997
13. Black Sea Economic Co-operation. Handbook of Documents. vol.1-15.
14. Rules of Procedure of the BSEC;
15. BSEC - A New Architecture - A New Vision, Istanbul, 1998;
16. Energy Situation in the Black Sea Region. Istanbul, 1995;
17. Business Forum of BSEC, Report, Istanbul, 1998;
18. Reports of Working Groups, vol 1-2;
19. Reports of Seminars of BSEC.

გეოპოლიტიკური მდგომარეობის მართვა

მაშუკა კომახია

შესავალი

ისლამის როლი პოლიტიკაში საზოგადოებო-სათვის ყოველთვის განსაკუთრებული ინტერესის საგანს წარმოადგენდა. XX საუკუნეში რელი-გიებიდან ყველაზე მეტად პოლიტიკაში შეღწევა სწორედ ისლამმა შეძლო. ისლამურმა რევო-ლუციებმა ევრაზიის კონტინენტზე თავისი დალი დასვეს ცალკეული ქვეყნებისა და რეგიონების განვითარებას.

პოლიტიკურ ისლამს დასაველეთი და საერ-თოდ დემოკრატიული სამყარო განსაკუთრებული სიფრთხილით ეკიდება. დასაველეთში პოლიტიკურ ისლამს ტერორიზმსაც უკავშირებენ, რაც მათთვის სერიოზული საბაზია ისლამისტური პარტიების ხელისუფლებაში მოსვლას ეჭვის თვალით შეხედონ.

აზიაში უმცირესი ისლამური რეჟიმი ავღ-ნეთში. ფილიპინებში უკვე წლების განმავლობაში მუსლიმი აჯანყებულები ძალაუფლების მოპოვე-ბისთვის იბრძვიან. აზიაში სულ უფრო ხშირად ბა ისლამური იდეალების აღორძინება. ისლამის აღორძინება უშუალოდ მოქმედებს არაისლამურ ქვეყნებზეც: მუსლიმური ჩეჩნეთი იბრძვის რუსეთის წინააღმდეგ; ფუნდამენტალისტურმა ტერორიზმმა ამერიკელი გამომიძელები ფილი-პინებშიც კი ჩაიყვანა და აშშ აიძულა ავღანეთი დაეებომა; მუსლიმებისა და ინდუსების დაპი-რისპირება ორ ბირთვულ სახელმწიფოს, პაკის-ტანსა და ინდოეთს შორის დღესაც დაძაბულობის მიზეზია.

ბევრი ისლამურ სახელმწიფოში მიმდინარეობს ბრძოლა ზომიერსა და რადიკალურ ისლამს შორის. ერთ-ერთ უდიდეს მუსლიმურ ქვეყანაში, ინდონეზიაში დემოკრატიული არჩევნების შემდეგად ზომიერი ისლამის მიმდევარი აბდუ-რაჰმან ვაჰიდი მოვიდა, რომელმაც მკაცრი ისლა-მური კანონების მხარდაჭერაზე უარი თქვა. დემოკრატიული ისლამური მოძრაობის გავრცე-ლება რადიკალური ისლამის დასუსტების იმედს იძლევა.

ავღანეთში თალიბების მოსვლის შემდეგ დაწყდა მკაცრი ისლამური რეჟიმი, რომელსაც კონსერვატორი მუსლიმებიც კი ექსტრემისტულს უწოდებენ. თალიბებმა აგრძელეს ვიდეო, მასმედია და მუსიკა. ქალებს არა აქვთ მუშაობის უფლება და ჩადრებით დადიან. ისლამური ნორმების დამ-რღვევითავე სახალხოდ ჩაქოლვა გათვალის-

წინებული. თალიბების რეჟიმი ექსტრემიზმი ისლამის სუნიტური მიმდინარეობის ფარგლებში მოაქცია, რაც ახალი მოვლენაა. 1980-90-იან წლებში ისლამური რადიკალიზმი ისლამის შიიტურ მიმდინარეობას უკავშირდებოდა, რაც სათავეს ირანის რევოლუციაში და ისრაელის წინააღმდეგ „ჰეზბოლას“ ბრძოლიდან იღებდა. შიიტებსა და სუნიტებს შორის საუკუნოვანი დაპირისპირების ფონზე რადიკალიზმი სუნიტებს ყველაზე ნაკლებად ესადაგებოდა.

ირანის შედარებით ზომიერი პოლიტიკისა და „ჰეზბოლას“ საქმიანობის შესუსტების ფონზე სუნიტური ისლამი უფრო რადიკალური გახდა, რაც უშუალოდ თალიბებს უკავშირდება. ისლამისტი სეპარატისტები იბრძვიან ქაშმირში, დასაველეთ ჩინეთში, ცენტრალური აზიის რესპუბლიკებში. გავრცელებული მოსაზრებით მათ წვრთნა თალიბი „მასწავლებლებისგან“ მიიღეს.

აზიის ზოგიერთ ქვეყანაში, როგორებიცაა ბანგლადეში, პაკისტანი და ინდონეზია ქალენი შედარებით მაღალი სტატუსით სარგებლობენ. პირველ ორში ქვეყნის მეთაური ქალი იყო, ინდონეზიაში კი, ვიცე-პრეზიდენტი. ავღანეთის შემდეგ ყველაზე რთული ვითარება არაბულ ქვეყნებშია, სადაც ქალებს მოკრძალებული უფლებები აქვთ.

კულტურებსა და ცალკეულ ეთნოსებს შორის დაპირისპირება შეიმჩნევა ჩინეთში, ფილიპი-ნებში, ინდონეზიის ნაწილში, ცენტრალურ აზიაში. ამ ქვეყნებში ისლამისტი ფუნდა-მენტალისტები იბრძვიან ადგილობრივი ხელისუ-ფლების წინააღმდეგ და ცალკე ისლამური სახელმწიფოების შექმნას მოითხოვენ. ისინი უპირისპირდებიან ევსტერნიზაციას და ამით ორთოდოქსული ისლამური ნორმების დაცვას ცდილობენ. საუკუნეების განმავლობაში აზიის მრავალფეროვნების მიუხედავად ფუნდამენტა-ლიზმის აღმავლა აშკარაა.

1980-იან წლებიდან ისლამურ სამყაროში რელიგია პოლიტიკაში დაბრუნდა. ირანის ისლა-მურმა რევოლუციამ ისლამური ფუნდამენ-ტალიზმი გამოაცოცხლა. შეიარაღებულმა დაჯგუფებებმა, რომლებიც საკუთარ თავს მუსლიმებს უწოდებდნენ, მთელ მსოფლიოში ალამის სახელის ტერორისტული საქმიანობა

დაიწეს.

თურქეთი, რომლის წინამორბედი ოსმალთა იმპერია ოთხ საუკუნის (1517-1922) განმავლობაში ისლამის ცენტრად იყო მიჩნეული, ფუნდამენტალისტური ისლამური ტენდენციებისაგან გარიყული არ აღმოჩნდა. თურქეთში ისლამური მოძრაობა ყოველთვის ზომიერი იყო და სახელმწიფოსთან „კარგ დამოკიდებულებაში“ იმყოფებოდა, თუმცა რადიკალური ისლამური ჯგუფები მაინც არსებობდნენ. თურქეთში დასავლეთზე ორიენტირებული ლიდერების მიერ ისლამური ფუნდამენტალიზმი კომუნისტების შემდეგ რიგით მეორე საფრთხედ გამოცხადდა. თალიბების გაძლიერების შემდეგ დასავლეთი ცდილობს უკეთ გაიგოს ისლამი და მის ზომიერ ვერსიას დაუჭიროს მხარი.

დასავლეთი თურქეთის, სეკულარულსა და დემოკრატიულ სახელმწიფოს, ისლამური სამყაროსათვის საუკეთესო მოდელად მიიჩნევა. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანი იყო 1999 წლის ნოემბერში თურქეთში ვიზიტის დროს, აშშ-ის პრეზიდენტის ბილ კლინტონის თურქეთის პარლამენტში გაკეთებული განცხადება: „ოსმალთა იმპერიისა და ახალი თურქეთის აღმშენებლის დროს მომხდარმა მოვლენებმა მთელი ამ საუკუნის ისტორია მოხაზა. ბულგარეთიდან ალბანეთამდე, ისრაელიდან არაბეთამდე ახალი ერები „დაიბადა“ და აღმოცენდა ძველი დაპირისპირება, რომელიც დაიწყო პირველი ბალკანური და სოფლიო ომით და გაგრძელდა აშუაგინდელი კონფლიქტებით, ახლო აღმოსავლეთისა და ყოველი იუგოსლავიაში. თურქეთის წარსული მნიშვნელოვანია XX საუკუნის გასაგებად. მაგრამ, მე გეგრა რომ თურქეთის მომავალი XXI საუკუნეში გადამწყვეტი იქნება“. ექსპერტებმა კლინტონის განცხადება მოსწავსეს, როგორც, როგორც ისლამურ სამყაროში თურქეთის განსაკუთრებული როლის აღიარება.

თურქეთი 50 წლის განმავლობაში სეკულარული და დემოკრატიული იყო, სამი სამხედრო გადატრიალების მიუხედავად, და აქვს უზარმაზარი ისლამური მემკვიდრეობა, როგორც ოსმალთა იმპერიის მემკვიდრეს. მსგავსი მოსაზრება აშინებთ არაბ დიქლომატებს, რომლებიც თურქეთის ისლამურ სამყაროში სამაგალითო ქვეყნად აღიარებას სერიოზულად უყურებენ. მათი მტკიცებით, თურქეთი „ძალიან“ სეკულარულია და ბოლო 50 წლის განმავლობაში ისლამურ სამყაროსთან ახლო ურთიერთობები არა აქვს განვითარებული. ყველფრის მიუხედავად დასავლეთის სამყარო, განსაკუთრებით აშშ, თურქეთის განიხილავს ქვეყნად, სადაც ზომიერი ისლამი და დასავლური ღირებულებები შეიძლება პარადაიზში თანაარსებობდნენ.

ისლამიზმი

ისლამიზმი გამოხატავს პოლიტიკურ ცნობიერებას, ვიდრე რელიგიურს და მზადყოფნას შეცვალო საზოგადოებრივი

ინსტიტუტების სეკულარული სტრუქტურები და მის მაგივრად შექმნა ისლამური სახელმწიფო მისი ყველაზე რადიკალური ფორმით. ისლამისტი არის არა მარტო ჩვეულებრივი მორწმუნე მუსლიმი, ვინც რელიგიურ წეს-ჩვეულებებს მისდევს, არამედ იგი წინააღმდეგაა შეინაზღუდოს რწმენა, ღირსეულობა, ისლამისტებს პოლიტიკური და სოციალური სისტემის რეფორმული და ევოლუციური სტრატეგიის საშუალებით ისლამიზაცია სურთ. ისლამისტები უარყოფენ სახელმწიფოსა და რელიგიის განცალკევებას იმის საფუძველზე, რომ ისლამი არის ორივე, სახელმწიფო და რელიგია. ისლამისტებს სურთ შეცვალონ არა ისლამური პოლიტიკური სისტემა ძირულად, რადგან ის არ არის ისლამური. ისლამისტებისათვის ისლამი ცხოვრების ყველა სფეროს უნდა ფარავდეს. მათი მიზანია, მუსლიმთა ლეგიტიმური პოლიტიკური სისტემა ისე მოაწყო, როდესაც მათი ცხოვრების ყველა ასპექტის ისლამური სწავლებების, ყურანისა და სწავლების შესაბამისობაში მოწყობის შესაძლებლობა იქნება.

ისლამური მოძრაობის განვითარება

სეკულარული რეფორმების დასაწყისი ოსმალთა იმპერიის ელიტა იმპერიის დასუსტებასთან ერთად აცოცხლდებოდა, რომ იმპერიის მოდერნიზაცია აუცილებელი იყო. ეს აუცილებლობა, საბოლოოდ მხოლოდ XIX-ე საუკუნის მეორე ნახევარში აღიარეს, რასაც მას შემდეგ დაწყებული „თანზიმათის“ რეფორმების დაწყებაც დასაბუთებს. იმპერიის რეფორმაციას არც თავისებურება ჰქონდა: პირველი, რეფორმების ხასიათი და მიმართულება დასავლეთის ძლიერი სახელმწიფოების მხრიდან იყო თავსმოხვეული, რაც ნახევრადკოლონიურ პრინციპებს ეფუძნებოდა. მეორე, არ იყო გათვალისწინებული მოდერნიზაციის უცილობელი პირობა - სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის თანაარსებობის რელიგიური საფუძველის საერთო შეცვლა.

რელიგიური საფუძველი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ცხოვრებას სამართლის სფეროში კვლავ განსაზღვრავდა. იმპერიის დაშლის შემდეგ, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის და შემდეგ ქვეალისტური რეფორმების დროს თურქებმა მოიპოვეს, როგორც ეროვნული დამოუკიდებლობა, ისე საერო სახელმწიფო. საერო სახელმწიფოს შემწეა ქვეალისტური რეფორმების უმნიშვნელოვანესი შედეგი იყო.

თურქული რესპუბლიკის განვითარების სანაცვლო ეტაპის პოლიტიკისა და იდეოლოგიის ძირითადი პრინციპები - ნაციონალიზმი, ექსტერნიზაცია და ეტატიზმი, ზოგადად საზოგადოებაში ჩამოყალიბდა. მისი განსაკუთრებული დამსა-

ხურება სეკულარიზმის თურქული ვერსიის განვითარებაა, რომლითაც ქვეალისტური რეფორმები იყო განმსჭვალული. მისი იდეები ნაკლებად თუ მოწონდებოდათ დღევანდელ ისლამისტებს. იგი დარწმუნებული იყო, რომ ისლამური საზოგადოება დასავლური ცივილიზაციის ჩარჩოში უნდა განვითარებულიყო, საკუთარი რელიგიისა და ეროვნული კულტურის შენარჩუნებით.

ზოგადად ცივილიზაციის ფორმირებაში რელიგიის დიდ როლს აღიარებდა, თუმცა იგი ფიქრობდა, რომ თურქები თეოკრატიული ახლო აღმოსავლური ცივილიზაციის, რომელმაც მათ რელიგია და სოციალური სისტემა მისცა, მარწმუნებიდან უნდა განათავისუფლებულიყვნენ. ორივე ეს ინსტიტუტი ევროპულ ცივილიზაციასთან დაპირისპირებაში აღმოჩნდა. ზოგადად მიიჩნეოდა, რომ ერმა გადარჩენისა და დამოუკიდებლობის შენარჩუნებისათვის სეკულარული დასავლური ცივილიზაცია უნდა მიეღო. ახლო აღმოსავლური ცივილიზაცია არ იყო სეკულარული და ამიტომ მისი თანამედროვე ცხოვრების მოთხოვნებისა და მისადაგება შეუძლებელია, ამბობდა გოკალპი.

ზოგადად ოსმალთა სახელმწიფოს ისტორიაში და თურქულ კულტურაში ისლამს დიდ როლს ანიჭებდა, მაგრამ პრიორიტეტულად არა იმპერიის მთლიანად მუსლიმი მოსახლეობის, არამედ კონკრეტულად თურქების ეროვნულ ინტერესებსა და ეროვნულ იდეალებს მიიჩნევდა. იგი სახელმწიფო და ზოგერთი სოციალური ინსტიტუტის სეკულარიზაციის მოთხოვნად. მისი თქმით, ისლამი ცივილიზებით უფრო ერგება თანამედროვე სახელმწიფოს, ვიდრე კათოლიციზმი ან მართლმადიდებლობა.

ზოგადად ოსმალთა იდეებმა დიდი გავლენა მოახდინეს ქვეალისტური რეფორმების მსვლელობაზე, რომელმაც თურქეთში სეკულარული რეჟიმის არსებობას დაუდო საფუძველი. ქვეალისტები საკუთარ თავს დასავლური იდეების მიმდევრებად მიიჩნევდნენ. თუმცა, პრაგმატიზმიდან გამომდინარე ამ იდეებს ქვეყნის შიდა პირობები უთავსებდნენ.

უცხო ძალებისაგან ახალგანათავისუფლებულ ქვეყანაში, ნაკლებად კონსოლიდირებული ხელიწვლილის პირობებში მუსტაფა ქემალმა, თავის მომხრეებთან ერთად ისლამური ქვეყნებისათვის უპრეცედენტო სეკულარული რეფორმები დაიწყო. ქვეალისტური რეფორმაციის პირველსავე წლებში დამყარდა რესპუბლიკური წყობა, მჩრეტი გამოეყო სახელმწიფოს, მიიღეს საერო სამოქალაქო კოდექსი და ა.შ. რეფორმებმა დაადასტურეს, რომ ქვეალისტები ისლამს, როგორც რელიგიურ ინსტიტუტს, იმპერიულ ხალიფატსა და სულთნის რეჟიმს უკავშირდებოდნენ, რამაც თურქეთი დაშლამდე და ტერიტორიულ დაყოფამდე მიიყვანა.

1924 წლის 29 თებერვალს, სტამბოლის მეჩეთში, ხალიფას ბოლო პარასკევის ღირსეუ-

ტრადიციული ცერემონია შედგა. ერთი დღის შემდეგ კი, 1 მარტს, თურქეთის დიდი ეროვნული კრების სხდომის გახსნის დროს, მუსტაფა ქემალმა საუკუნეების განმავლობაში ისლამის პოლიტიკურ იარაღად გამოყენების წინააღმდეგ მოხსენება გააკეთა და რელიგიის თავის ქვეშარიტ დანიშნულებისამებრ სარგებლობა მოითხოვა. უკვე 3 მარტს, დიდმა ეროვნულმა კრებამ მიიღო რამდენიმე მნიშვნელოვანი კანონი: ხალიფატის ლიკვიდაციაზე, შარიათის სამართალწარმოშობის გაუქმებაზე, ვაკუფების ქონების ვაკუფების გენერალური სამმართველოსათვის გადაცემაზე, ვაკუფების შემოსავლები უკვე არა თარიქათებისა და რელიგიური გაერთიანებების, არამედ სახელმწიფოს ხაზინაში მიდიოდა. შეიქმნა რელიგიური საქმეების სახელმწიფო სამმართველო. ეს ორგანო სახელმწიფოს რელიგიურ პოლიტიკას დღესაც ასრულებს.

საზოგადოების დეისლამიზაციის სანაცვლო ეტაპზე მნიშვნელოვანი ღონისძიება იყო ქვეყნის მოსახლეობის ევროპულ ჩაცმულობაზე იძულებითი „გადაყვანა“. მუსტაფა ქემალმა ქვეყნის რეგიონებში ვიზიტისას ევროპულად იყრიდა და ამით სხვებს მაგალითის აძლევდა. იმ პერიოდში ქალაქებში ევროპულად ჩაცმა ნიშნავდა იმას, რომ მოსახლეობა სეკულარიზაციას მხარს უჭერდა.

რელიგიური ვიზიტებიდან დაბრუნების შემდეგ მუსტაფა ქემალმა კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება მიიღო. 1925 წლის ნოემბერში მიიღეს რამდენიმე კანონი: ფაჯატებისა და ოსმალთა იმპერიისათვის დამახასიათებელი ქუდების ტარების აკრძალვა; ევროპულ ტანსაცმელზე გადასვლა; დერვიშების თავშეკრება და თავყვანიცემის ადგილების გაუქმება. მსგავსი ადგილები მთელი ქვეყნის მასშტაბით უამრავი იყო და მათი რელიგიური საქმეების სამმართველოს მიერ გაკონტროლება ბუნებრივი იყო.

დასავლეთის ქვეყნებისაგან განსხვავებით, თურქეთში სეკულარიზმი დროის უმოკლეს მონაკვეთში შემოიღეს. ეს უპირატესი ყოვლისა მცირერიცხოვანი კლიტის, რომელიც სახელმწიფო ბიუროკრატისა და ახალგაზრდა ოფიცრებისგან შედგებოდა, პრედაპირი და გადამწყვეტი ღონისძიებების დამსახურება იყო. სეკულარიზმი ათათურქიზმის ყველაზე ღირს შესანიშნავ ახე-ქტად მიიჩნევა, რადგან ათი საუკუნის განმავლობაში ისლამი თურქეთში საზოგადოებრივი განვითარების განსაზღვრელი იდეოლოგიური ფაქტორი იყო.

1926 წელს მიიღეს ორი უმნიშვნელოვანესი კანონი, რომელიც თურქეთის საერო განვითარებას ამტკიცებდა და იცავდა. ახალი სამოქალაქო კოდექსი გადაიწერეს შვეიცარიის კოდექსის ტექსტით, რომელიც მაშინ ევროპაში ყველაზე მონიშნავი ითვლებოდა. რელიგიის პოლიტიკური ან პირადი მიზნებისათვის გამოყენება კანონით ისჯებოდა. სახელმწიფო მოხელისათვის კი სასჯელი იზრდებოდა. კონსტიტუციაში სამართალში

შეიტანეს ცვლილებები, რომელიც კანონმდებლობაში საერთო პრინციპების განმტკიცებას ემსახურებოდა. 1928 წელს კონსტიტუციიდან ამოიღეს მნიშვნელოვანი დებულება - ისლამი თურქეთის სახელმწიფო რელიგიაა. 1937 წლიდან კი, ამ პრინციპის შეცვლა არ შეიძლებოდა. ამ ხნიდან მოყოლებული დღემდე, ამ პრინციპის ირგვლივ თურქეთში საერთო მმართველობის მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა ბრძოლა მიმდინარეობს.

ისლამისტების მიმართ ხელისუფლების მკაცრმა პოლიტიკამ გამოიწვია ოფიციალური „სახელმწიფო“ ისლამის შექმნა, რომლის „მეჩეთის გარეშე“ მოქმედებაც მკვეთრად შეიზღუდა. ეს რელიგიური კადრების მომზადების სისტემაშიც გამოვლინდა. 1924 წლიდან 1932 წლამდე იმამ-პაიობების სკოლა ორამდე შევიწროდა, სადაც ათი ადამიანი სწავლობდა. სახალხო ისლამი შეიხებითა და ორდენებით, საყოფაცხოვრებო დონეზე დარჩა და იატაკქვეშითში გადავიდა. სასჯელის ქმნით, მათი საქმიანობა უმნიშვნელო იყო, მათ შეიარაღებულ გამოსვლებს კი ხელისუფლება ახშობდა.

ომის წინა წლებში ბევრი რელიგიური ორდენი იძულებული იყო თურქეთი დაეტოვებინა. სხვადასხვა მიმდინარეობის ლიდერები ალბანეთში, სირიაში, ცენტრალურ აზიაში, ბოსნია-ჰერცეგოვინაში და სხვა ადგილებში გაიქცნენ.

სეკულარიზაცია თავდაპირველად თურქული საზოგადოების მხოლოდ მცირე ნაწილმა გაიზიარა. სოფლის მოსახლეობას კი ტრანსფორმაციისათვის ხანგრძლივი პერიოდი დაჭირდა. ქველმოქმედება ელიტამ საზოგადოებას ახალი „რელიგია“ - ნაციონალიზმი (თურქულში) შესთავაზა, რომელსაც მმართველი სახალხო-რესპუბლიკური პარტია სხვადასხვა ორგანოების: ადგილობრივი პარტორგანიზაციები, სახალხო სახლები და სხვა იდეოლოგიური ინსტიტუტები, სასწავლო დაწესებულებები, სახელმწიფო საწარმოები, სოციალური სამსახურები და რაც უმთავრესია არმია - დახმარებით საზოგადოებაში იწვევავდა. ეს დაწესებულებები არა მარტო იდეოლოგიური, არამედ სეკულარული მსოფლმხედველობის ფორმირებისთვის საკმარისად ეფექტური სოციალური სფერო იყო. სახელმწიფოს სოციალური და ფინანსური შესაძლებლობები დიდ ხნის განმავლობაში ისლამისტების, რომლებსაც ვაჟუფებისგან შემოსავალი აღარ ჰქონდათ ძველი სტატუსი და ეკონომიკური ტიპობა.

ისლამური მოძრაობა 1923 წელს სეკულარული რესპუბლიკის შექმნის შემდეგ გამოჩნდა. საწყის ფაზაზე, ისლამური მოძრაობა იატაკქვეშითში მოღვაწეობდა. თარიქათების (რელიგიური ორდენები) შეიხებსა და კულტის მსახურებს სეკულარული რეფორმების შედეგად დაკარგული ჰქონდათ ძველი სტატუსი და ეკონომიკური

ძლიერება. ისლამურმა მოძრაობამ თავისი გამოხატულება 1920-იან და 1930-იან წლებში ანტისეკულარულ აჯანყებებში გამოავლინა, თუმცა მათ საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილის მომხრეთა ვერ შეძლეს. ისლამისტთა გამოსვლები უშიშროების ძალებმა ჩააქროს.

ამის პასუხად ისლამისტურმა ჯგუფებმა იატაკქვეშითში გადინაცვლეს და სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის ერთპიროვნული მმართველობის წლებში (1923-1946) ნახევრად საიდუმლო საქმიანობაზე გადავიდნენ.

რელიგიური მოძრაობის გამოცხადება
მუსტაფა ქემალის მიერ ჩატარებული რეფორმების შემდეგ 40-იანი წლების ბოლოს რელიგიური მოტივების გამოვლინება დაიწყო, რაც მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ფაქტორში გადაიზარდა. თვით ათათურქის სახალხო-რესპუბლიკური პარტია კი, იძულებული გახდა რელიგიისა და სეკულარიზმის კონცეფციები განეხილათ და უფრო რბილი პოლიტიკა გაეტარებინა. 1946 წელს მეჯლისში რელიგიური განათლების გაფართოებაზე იმსჯელეს. ერთ-ერთი დეპუტატის განცხადებით, მსგავსი ნაბიჯი კომუნისტური საფრთხისადმი მორალური წინააღმდეგობის შესაძლებლობას უზრუნველყოფს. გარდა ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ დასავლური „მასობრივი“ კულტურის მზარდი ზეგავლანა უკვე ნეგატიური კუთხითაც ფას-დებოდა.

1947 წელს სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის სხდომაზე მიღებული ზოგიერთი გადაწყვეტილება სეკულარიზმისა და ენატიზმის ლიბერალიზაციას გულისხმობდა. ამავე წელს, სახელმწიფო, პირველად, შაჟის შესრულებისთვის ფული გამოჰყო. სკოლებში რელიგიის გაკვეთილები შემოიღეს, ანკარას უნივერსიტეტში კი, ღვთისმეტყველების დეპარტამენტი გახსნეს. 1949 წელს განათლების სამინისტრომ იმამ-პაიობებისათვის კურსები გახსნა. ასევე მიიღეს კანონი, რომელიც მღვდელთა უფლებას აძლევდა „სახელოვანი თურქების ის სამარხები ენახათ, რომლებიც ისტორიულ ღირებულებას წარმოადგენდა“.

აკრძალვები სულ უფრო „პოლიტიკური ისლამის“ მიმართ გამოიყენებოდა. ეს ტერმინი ხშირად დისკუსიის საგანს ხდებოდა. იგი კარგად იყო ფორმულირებული სისხლის სამართლის კოდექსში, რაც წლების განმავლობაში რედაქტირებას განიცდიდა.

1946 წელს მრავალპარტიულ სისტემაზე გადასვლის პერიოდში, ისლამურმა ჯგუფებმა მემარჯვენე-ცენტრისტულ მმართველ დემოკრატიულ პარტიასთან ფარული ალიანსი შეკრეს. დემოკრატიული პარტიის 1950 წლის არჩევნებში გამარჯვების შემდეგ სეკულარული ღონისძიებები შემსუბუქდა. დემოკრატიული პარტიის მმართველობის წლებში (1950-1960) რელიგია

სასწავლო პროგრამის განუყოფელი ნაწილი გახდა. მისგან განსათავისუფლებლად მოსწავლეს წერილობითი განცხადება უნდა წარედგინა. სხვადასხვა ქალაქებში გაიხსნა იმამ-პაიობების სკოლები. საშუალო სკოლის პროგრამებში, პირველად, რელიგიის გაკვეთილები დაინიშნა. მიიღეს უმაღლესი ისლამური ინსტიტუტების გახსნის გადაწყვეტილება.

პოლიტიკური ისლამი 1960-იან წლებში
1961 წლის კონსტიტუციამ რელიგიის თავისუფლების პირობები დაწესებულებით განსაზღვრა: ლოცვის შესრულების, განათლების, რელიგიური მრწამსის განცხადების ან განუცხადებლობის უფლება. თუმცა, კონსტიტუციის მე-19 მუხლით რელიგიური მრწამსის პოლიტიკური და პირადი მიზნებისათვის გამოყენება აკრძალა. მუსულმანი დამრღვევი პოლიტიკური პარტიები ეკრძალებოდა. 1961 წლის კონსტიტუციაში არსებული შედარებით მსუბუქი ნორმების პირობებში ისლამისტურმა ჯგუფებმა ლეგალური საქმიანობა და მემარჯვენე-ცენტრისტული პარტიებთან ალიანსების შეკვრა დაიწყეს.

პოლიტიკური ბრძოლაში პირველადი ძალები აქტიური მონაწილეობის ტრადიციული მაგალითი 1969 წლის 16 თებერვალს დატარებული „სისხლიანი კვირა“ იყო, როდესაც სტამბოლში, ოთახიშის მოედანზე, ნაციონალისტური და პროისლამური ჯგუფები მემარცხენე ორიენტაციის ახალგაზრდათა ჯგუფს ერთობლივად დაესხნენ. ისინი თურქეთში აშშ-ის მეექვსე ფლოტის ვიზიტის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ. შეტაკებას მოჰყვა მსხვერპლიც. 60-იანი წლებშიათის „იატაკქვეშითში“ აგრესიულ ღონისძიებებს „ანარმოვებდა რამდენიმე რელიგიური ორდენი: ნაქშიბენდი, თიჯანი, ბიბერი, ქადირი.“

რელიგიური ჯგუფების გააქტიურება უმუშევრობის ზრდისა და ქალაქგარეთ მიწურების გამრავლების ადეკვატური ასახვა იყო. რელიგიური მოტივაციის განახლებაზე დიდი გავლენა მოახდინა საგარეო ფაქტორებმაც, უპირატესად ყოვლისა, მსოფლიოში ისლამური მოძრაობის ხარით აღმასკლას უკავშირდებოდა.

პოლიტიკური ისლამი 1970-იან წლებში
უკანასკნელი სამი ათწლეულის განმავლობაში და განსაკუთრებით 70-იანი წლების შუახანებში რელიგიასა და ხელისუფლებას შორის ურთიერთობის ძირითადი მახასიათებელი რადიკალური პოლიტიკური ისლამთან კონფლიქტი იყო, რაც პარტიათა შორის ბრძოლის მთავარი ელემენტი გახდა. ათათურქის სიკვდილის შემდეგ სახელმწიფოსა და ისლამ შორის ურთიერთქმედება რთულდებოდა. სახელმწიფო ფორმალურად სეკულარული პრინციპების დაცვისას მკაცრ ნორმებს ატარებდა, თუმცა უკვე აღარ შეძლო ან არ თვლიდა საჭიროდ რელიგიური ცხოვრების ყველა სფეროში ჩარევიყო.

შედეგად, რელიგიამ თავისი გავლენის სფერო გააფართოვა და პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში ინტეგრირების მეტი საშუალება მიიღო. რელიგიამ შეადგინა ხელისუფლების, როგორც ადგილობრივი, ისე ცენტრალური ორგანოებში - პარლამენტი, აღმასრულებელი ორგანოები, მთავრობა.

ისლამისტების პოლიტიკა, რელიგიური საქმეებში სახელმწიფოს როლი შეეზღუდათ და ხელისუფლებაში და საზოგადოებაში საკუთარი გავლენა გაეზარდათ, ყველაზე მეტად ორ მიმართულებაში გამოვლინდა. პირველი, არსებობის უფლება მიიღო ლეგალურმა პოლიტიკურმა მოძრაობებმა, რამაც საკმაოდ აქტიური ისლამური პარტიების წარმოქმნა გამოიწვია. მეორე, აღორძინდა და წარმოუდგენლად გაფართოვდა რელიგიური-კულტურული საზოგადოებების საქმიანობა, რომელმაც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ქვეყნის საზღვრები გადალახა.

თურქეთის რესპუბლიკის ისტორიაში პირველი პროისლამური ეროვნული წესრიგის პარტია ლეგალურად 1970 წელს შეიქმნა. მისი მემკვიდრეა ამჟამინდელი პროისლამური ღირსების პარტია, რომლის წინააღმდეგაც სახალხო-მართლმადიდებლის საქმეს განიხილავს. ისლამური რელიგია პოლიტიკური პარტიის იდეური საფუძველი გახდა. მისი დამაარსებელი და უცვლელი ლიდერი, სტამბოლის ტექნიკური უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული, ნეჯმეთინ ერბაქანი იყო.

1970 წლამდე, ერბაქანის მიერ ეროვნული წესრიგის პარტიის დაარსებამდე, ისლამისტები ან მემარჯვენე-ცენტრისტული პარტიის კონსერვატიული ფრაქციას წარმოადგენდნენ, ან იატაკქვეშითში მოღვაწეობდნენ. ეროვნული წესრიგის პარტიის დაარსებით, ისლამისტებმა პირველი ავტონომიური პარტიული ორგანიზაცია შექმნეს, რაც საკუთარი შესვლულების გამოხატვისა და საკუთარი პროგრამის განხორციელების მეტ საშუალებას იძლეოდა.

პარტიის პროგრამის პრეამბულაში პარტიის ძირითად მიზნად, „მაღალგანვითარებული ცივილიზაციის შექმნა, რომელიც მთელი მსოფლიოსათვის მაგალითი იქნებოდა, როგორც ეს თურქი ერის დიდებულ წარსულში იყო“, ცხადდებოდა. ამ მიზნის მიღწევისათვის პარტია აპირებდა უმაღლესი მორალის ალიანსებს, სამართლიანობისაკენ სწრაფვას. პარტიის პროგრამაში არაფერი იყო ნახსენები იმაზე, რომ პარტია სეკულარიზმს უარყოფდა. თუმცა პროგრამის ერთი თავი სეკულარიზმის ღია კრიტიკას შეიცავდა. ჩამოთვლილი იყო ის ღონისძიებებიც, რომელიც აუცილებელი იყო ტექნიკური პროგრესის, თანამედროვე მეცნიერების განსავითარებლად და ა.შ.

პროგრამაში არაფერი იყო ნათქვამი თურქეთის დასავლეთ ევროპასთან დამოკიდებულებაზე და „საერთო ბაზარში“ შესვლის პერსპექტივაზე. თუმცა, მსგავს „ხარვეზს“ თავად

ერბაქანი საკუთარი გამონათქვამებით ავსებდა. იგი „საერთო ბაზარს“ სიონისტური რევების შექმნილად მოიხსენიებდა. ერბაქანის განცხადებით, ამორგანზაციაში შესვლით დასავლეთი თურქეთის კოლონიზაციას მოახდენდა. იგი ისლამურ სამყაროს „ისლამურ საერთო ბაზრის“ შექმნისკენ და ისლამურ ქვეყნებს შორის ისტორიულ და კულტურული კავშირების აღდგენას აცხადებდა. ეროვნული წესრიგის პარტია ფართოდ წარმოადგენდა ანატოლიის ქალაქებს, სადაც რელიგიურად კონსერვატიული სუნიტები და წვრილი ვაჭრები ცხოვრობდნენ. მოსახლეობის ამ ნაწილი ქვეყნის მოდერნიზაციის გეგმა ნაკლებად შეეხო. თუმცა რაც განხორციელდა, ანატოლიელი მოსახლეობის ცხოვრების მნიშვნელოვნად შესაცვლელად საკმარისი არ იყო. ანატოლიის მოსახლეობა მოდერნიზაციას რელიგიისა და ტრადიციის სახელით უპირისპირდებოდა. პერიფერიების გარდა, ეროვნული წესრიგის პარტია წარმოადგენდა რელიგიურად კონსერვატიულ ადამიანებს, რომლებიც აკრძალული რელიგიური ორდენების არავთრმალური წევრები იყვნენ. მსგავს ორდენებს დიდი „ისლამური ქსელი“ ჰქონდათ და ზენოლის შესაძლებლობაც გააჩნდათ.

ეროვნული წესრიგის პარტია 1971 წლის მარტში სამხედროების მიერ გამოქვეყნებული მეგობრადუმის შემდეგ საკონსტიტუციო სასამართლომ დახურა. პარტია 1971 წლის 20 მაისს პოლიტიკური პარტიების შესახებ კანონის არმდენიმე მუხლის დარღვევის საფუძველზე კამდალეს. ასე დაიწყო პარტიისა და მისი ლიდერების ხანგრძლივი ოდისეა, რომელიც დღესაც გრძელდება. ამ ხნის განმავლობაში ერბაქანმა არაერთხელ განიცადა დევნა. თუმცა, ამავე დროს, ერბაქანი კოალიციურ მთავრობებშიც მონაწილეობდა. 70-იან წლებში მას ვიცე-პრემიერის პოსტი, მის თანაპარტიელებს კი მინისტრის პორტფელები ეკავათ.

როდესაც ერბაქანის პარტია არჩევნებზე წარუმატებლად გამოდგოდა, მისი ელექტორატის ხმების ნაწილი ულტრამემარჯვენე ნაციონალისტური მოქმედების პარტიასთან, რომელსაც ალფასლან თურქში ხელმძღვანელობდა, მიდიოდა.

ეროვნული წესრიგის პარტიის ძალიან მოკლე პერიოდში, 1972 წლის ოქტომბერში ეროვნული ხსნის პარტიის სახით მექვიდრე გამოუჩნდა. პარტიას მხარს უჭერდა პროვინციული ვაჭრები, პატარა მალაზიების მეპატრონეები და უდიდესი ფარულად მოღვაწე რელიგიური ჯგუფები. ერბაქანის მეთაურობით შექმნილმა ახალმა პარტიამ 1973 წლის წარჩევნებში მორულდენულ გამარჯვებას მიაღწია. პარტიამ ხმების 11.8% მიიღო.

1973 წლის შემდეგ ეროვნული ხსნის პარტია რამდენიმე კოალიციურ მთავრობაში მონაწილეობდა. პირველი კოალიციური მთავრობა

პარტიამ ბულენთ ევჯევიტის სახალხო-რესპუბლიკურ პარტიასთან 1973 წელს შექმნა. მთავრობაში ყოფნის პერიოდში პარტიის წევრებმა ბიუროკრატიულ აპარატში მაღალი პოსტები და სამინისტროები დაიკავეს. პარტიამ მიაღწია კანონპროექტის მიღებას, რომელიც თოლოგიურ უმაღლეს სკოლებს საშუალო სკოლების ცვლილებებზე პოზიციაში აყენებდა და პრიონისამისტ სტუდენტებს უნივერსიტეტებში თოლოგიის სფეროში კარიერის გაგრძელების საშუალებას აძლევდა. ეს სტუდენტები 1980-90-იან წლებში ძლიერი პოლიტიკური დასაყრდენით ისლამისტები გახდნენ.

1974 წლის ივლისში კვიპროსში თურქეთის ჯარების გადასახმის შემდეგ კოალიციური მთავრობა დაიშალა. 1975 წლის 31 მარტს ეროვნული ხსნის პარტია პირველ „ეროვნულ ფრონტს“ მთავრობაში (1975, 1977) შევიდა, რომელსაც მემარჯვენე-ცენტრისტული სამართლიანობის პარტიის ლიდერი სულიეიმან დემირელი მეთაურობდა. 1977 წლის არჩევნებში ეროვნული ხსნის პარტიამ ხმების მხოლოდ 8.6% მოიპოვა. თუმცა, დემირელის მიერ შექმნილ მეორე „ეროვნული ფრონტის“ კოალიციურ მთავრობაში ადგილები მაინც მიიღო. 1978 წლის დასაწყისში ევჯევიტმა კოალიციურ მთავრობა შექმნა. მის პრემიერობისას გაიზარდა უტყვევების რიცხვი მემარჯვენეებსა და მემარჯვენეებს შორის, ისევე როგორც სუნიტებსა და ალაუტებს შორის. 1979 წლის არჩევნებში ევჯევიტმა უმრავლესობა დაკარგა და მთავრობა კვლავ დემირელმა ჩაიბარა, რომლის უმცირესობის მთავრობასაც ეროვნული მოქმედების პარტიასთან ერთად, ისლამისტური ეროვნული მოქმედების პარტია უჭერდა მხარს.

პოლიტიკური ისლამი 1980-იან წლებში

1970-იან წლებში მთავრობები ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემების გადაწყვეტას ვერ ახერხებდნენ. მემარჯვენეებსა და მემარჯვენეებს შორის დაპირისპირებამ ქვეყანა სამოქალაქო ომის ზღვარამდე მიიყვანა. შედეგად გენშტაბის უფროსმა, გენერალმა ქენან ევრენმა სახელმწიფო გადატრიალება მოახწო. შეიცვალა პოლიტიკური სისტემა და 1982 წელს სამხედროების უშუალო მონაწილეობით ახალი კონსტიტუცია მიიღეს. ნამყვანი პარტიები, ისლამური ეროვნული ხსნის პარტიის ჩათვლით, ხანგრძლივი სასამართლო პროცესების შედეგად აიკრძალა. პარტიის ლიდერების წინააღმდეგ კი სასამართლო პროცესები დაიწყო. დაპატიმრებულებს შორის იყო ერბაქანიც, რომელიც ათათურქისა და მისი რევოლუციონარული ლიდერების წინააღმდეგ სიუჟეტები გააძლიერა. 1983 წლის 19 ივლისს, პოლიტიკას ჩამოშორებული ერბაქანის მაგივრად, ახლად

ჩამოყალიბებულ კეთილდღეობის პარტიას სათავეში ალი თურქმენი ჩაუდგა. თურგუთ ოზალის მიერ ჩატარებული რეფერენდუმის პოზიტიური შედეგების წყალობით, 1987 წელს ერბაქანი პოლიტიკურ სცენას დაუბრუნდა და „კეთილდღეობის პარტიის“ სესიაზე იგი პარტიის გენერალურ თავმჯდომარედ აირჩიეს. აქედან მოყოლებული, იგი თურქეთში ლეგალური ისლამური მოძრაობის უპირობო ლიდერია.

თარიკათებისა და სახალხო ისლამის აღორძინებას რაც შეეხება, ისლამისტური პარტიის ლიდერებისგან განსხვავებით, ისინი 80-იან წლებში საჯარო მოღვაწეობას ერიდებოდნენ, ემხრობოდნენ ახალსუფლებსაგან დევნისა. თუკი ვინმე რელიგიური ორდენის ლიდერებიდან გამოჩნდებოდა, ყველაზე მეტად ფეთქვალა გიულენის სახელი შეგვხვდებოდა, რომლის წინააღმდეგაც დღეს სეკულარისტები აქტიურად იბრძვიან. გიულენის ვარსკვლავის ამოსვლას თურგუთ ოზალის სახელს უკავშირებენ. გიულენმა ოზალის მფარველობითა და მხარდაჭერით თავისი საგანმანათლებლო და ეკონომიკური საქმიანობა გააფართოვა. გიულენს ნურჯიზმის აქტიურად მქადაგებლად მიიჩნევენ. გიულენის ორგანიზაციის ლოზუნგი შორსაა რადიკალიზმისგან: „სამშობლო, ერი, გამარჯვება“. იგი მუდმივად მემარჯვენე პარტიების ძლიერ მხარდაჭერას ფლობს.

გავრცელებული მოსაზრებით, გიულენის რელიგიურ ორდენს მხარს უჭერდა ყოფილი პრეზიდენტი-სულიეიმან დემირელი. აღსანიშნავია, რომ ერბაქანს მისი პოლიტიკური კარიერა დასაწყისში მხარი სწორედ დემირელმა დაუჭირა. გიულენს ზომიერი ისლამის მიმდევრად მიიჩნევენ. არის მოსაზრება, რომ აშშ თურქეთში ზომიერი ისლამის თეორიის ექსპორტს ცდილობს. მათი აზრით, თურქეთში დასრულდა ქემალიზმის პერიოდი, ახლო აღმოსავლეთში ზომიერი ისლამი უნდა გაბატონდეს. ზომიერი ისლამის მიმდევრები ოზალს მხარს უჭერდნენ სამართლის ყურთერაყის წინააღმდეგ ამერიკული სამხედრო ოპერაციის დროს. ამ მხარდაჭერებს შორის იყო გიულენის ჯგუფიც.

70-80-იან წლებში თურქეთში რელიგიურ სფეროში გამოჩნდა ნიშნები, რომლებიც შეიძლება რელიგიური რენესანსად მივიჩნიოთ. ამ პერიოდისათვის დამახასიათებელია ისლამის ახალი იდეოლოგიების გამოჩენა, რომლებიც ახალი ისლამური ეკონომიკური სკოლის მიმდევრები იყვნენ. ახალი სკოლის მიმდევრები ვესტერნიზაციას უარყოფდნენ და თურქულში მის პროცესულ-ეკონომიკური განვითარების აპოლოგეტებსად გვევლინებოდნენ. ისინი აკრიტიკებდნენ კაპიტალიზმს და წარმოების საშუალებებზე სახელმწიფო საკუთრების დაწესებას მოითხოვდნენ.

80-იან წლებში თურქეთის სოციალურ-

ეკონომიკური სტრუქტურების, მათ შორის სულიერი სფეროს, დასავლური სტრუქტურების მხრიდან „გადაყლაპვის“ პერსპექტივა თურქ ისლამისტებს ყველაზე მეტად აღელვებდათ. ისლამისტური ეფერეტიკოსები არ იზიარებენ მოსაზრებას, რომ თურქული საზოგადოება მხოლოდ დასავლეთისადმი მიბაძვისათვის არის განწირული. ამ დროს ძალიან პოპულარული გახდა ეკონომიკის განვითარების ისლამური პრინციპებზე დაფუძნება, რასაც თურქებისათვის სიმდიდრის სამართლიანი განაწილება და საყოველთაო კეთილდღეობა უნდა მოეტანა.

1987 წლის პარლამენტის არჩევნებში „კეთილდღეობის პარტიამ“ ხმების 7.2% მიიღო, 1989 წლის ადგილობრივ არჩევნებში კი 9.8%. ამ არჩევნებში პარტია უკვე დიდ ქალაქებშიც დაიწყო მხარდაჭერათა მოპოვება. 1991 წლის პარლამენტის არჩევნებში პარტიამ საარჩევნო ალიანსი შეკრა თურქულს ულტრამემარჯვენე პარტიასთან და ერთად ხმების 16.7% მიიღო. 80-90-იან წლებში პარტიის ამომრჩეველთა რიცხვი შესამჩნევად მატულობდა. სწორედ ამ პერიოდში იზრდებოდა პარტიის ამომრჩეველთა რიცხვი, რომლებიც პერიფერიებიდან ურბანულ ცენტრებში გადასვლას იწყებენ.

ისლამური მოძრაობა გაიზარდა 1980 წლის სამხედრო გადატრიალების შემდეგ, როდესაც მთავრობა ისლამურ განათლების ექსპერმენტულ იდეოლოგიის წინააღმდეგ პანაქვად მიიჩნეოდა. მოძრაობა ასევე იზრდებოდა, როდესაც პერიფერიიდან დიდ ქალაქში გადადიოდნენ განათლების მიღების საშუალებას იღებდნენ. ასოციაციებისა და სხვადასხვა ფონდების დაარსების გზით, ისლამური ჯგუფები ახლად შექმნილი ურბანული ჯგუფების მოთხოვნილებებს პასუხობდნენ. ამ ფენაში უკვე შედიოდა უნივერსიტეტის სტუდენტები, კვალიფიკაციური მუშები, მალაზიის მფლობელები, ვაჭრები, არაკვალიფიკაციური მუშები და სხვ. ისლამური ჯგუფები ხელმოკლე სტუდენტებს საკვებითა და სტიპენდიებით ეხმარებოდნენ. მეტიერ ბიზნესის წამოწყების მსურველთა კრედიტებსაც აძლევდნენ. ფინანსური დახმარება ახლად ჩამოყალიბებული ისლამური ბიზნეს-ელისტიდან მოდიოდა.

პრემიერ-მინისტრ თურგუთ ოზალის მიერ გატარებულმა ეკონომიკური ლიბერალიზაციის პოლიტიკამ ცენტრალური ანატოლიიდან წამოსული ახალი საქმიანი ელიტა შექმნა. მათი წევრების უმრავლესობა პროვინციული ქალაქებიდან იყვნენ. მათი მშობლიური ძირითადად წვრილი ვაჭრები, პატარა მალაზიების მფლობელები და ფერმერები იყვნენ. პროვინციული ახალგაზრდობა ქალაქებისკენ დაიძრა, სადაც განათლება მიიღეს და მუშაობა თანამედროვე ეკონომიკურ სექტორში დაიწყეს. ისინი ურბანული საშუალო კლასის წევრები გახდნენ. ამასთან არ ცდილობდნენ დასავლეთთან დაახლოებას, მხოლოდ მათი ტექნიკური სიახლეების გადმოღებას ესწრა-

ფეოდალური მათთვის დასავლეთში ძირითადად აშშ იგულისხმებოდა, სადაც მათი ნაწილი კვალი-ფეოდალის ასამაღლებლად მიემგზავრებოდა. მათ, ძველი ელიტისაგან განსხვავებით, აკლდათ არისტოკრატიული წარმომადგენლობა და ხალხის საერთო კეთილდღეობაზე ნაკლებად ფიქრობდნენ. მთავარი საზრუნავი სიმდიდრის დაგროვება და მათ მიერ შექმნილი ახალი წესრიგის დაცვა იყო.

ახალმა ბიზნეს-ელიტის ნაწილმა პროვინციული ქალაქები არჩია, ზოგმა კი მეტი შესაძლებლობების არსებობის გამო სტამბოლს მიაშურა. რადგან ისინი ანატოლიური ქალაქებიდან იყვნენ, ანატოლიური პროვინციული თვითმმართველობაზე ნაკლებად ფიქრობდნენ და ტრადიციების შენარჩუნებას ცდილობდნენ. ამის გამო, მათ მიიღეს „ანატოლიური ლომების“ ზედმეტსახელი. მსგავსი ქმედებით ისინი საკუთარი თავის უფრო ურბანიზებული და ვესტერნიზებული ბიზნეს-ელიტისაგან განცალკევდნენ. ცდილობდნენ, ვესტერნიზებულ ბიზნესმენებს წარმოადგენს 1971 წელს შექმნილი თურქი ბიზნესმენებისა და მრეწველების ასოციაცია TUSIAD, რომლის წევრები თურქეთის 300 უდიდესი კორპორაციის აღმასრულებელი პირები არიან. „ანატოლიელმა ლომებმა“ თავისი პროვინციული MUSIAD განავითარეს და ახლა ვესტერნიზებულ ბიზნეს-ელიტას დაუპირისპირდნენ.

MUSIAD დამოუკიდებელი მრეწველებისა და ბიზნესმენების ასოციაცია რამდენიმე ახალგაზრდა ისლამისტმა ბიზნესმენმა 1990 წლის 5 მაისს სტამბოლში დაარსა. MUSIAD-ის დამფუძნებლები თურქეთში არსებული „კაპიტალისტური სისტემის“ ალტერნატიული „ისლამური ეკონომიკური სისტემის“ შექმნას ისახავენ მიზანად. ეს მიზანი ლოზუნგებს არ გასცილებია და რაიმე კონკრეტულ პროექტში არ გადაზარდია.

1998 წლისათვის MUSIAD-ის წევრთა რიცხვმა 3 ათასს მიაღწია. ყოველწლიური ბრუნვა 2.79 მილიარდ აშშ-დოლარს შეადგენს. მისი წევრები ეკონომიკის ყველა სექტორში აქტიურდებიან, განსაკუთრებით ფაბრიკებში, მსუბუქ მრეწველობაში, ქიმიურ და მეტალურგიული პროდუქტების, ავტომობილების, სამშენებლო მასალების, რკინის, ფოლადისა და საკვები პროდუქტების წარმოებაში. არსებობს რამდენიმე ძლიერი ისლამური საფინანსო სახელი. MUSIAD-ს აქვს ბევრი ფილიალი ანატოლიის პროვინციაში, რომელიც რელიგიურად კონსერვატიულ პროვინციულ ბიზნესმენებს წარმოადგენს. მათი ეკონომიკური აქტივობა 1980-იან წლებამდე ცენტრის მიერ იყო შეზღუდული.

ისლამური მოძრაობა გამოხატავს პერიფერიის ფართო მოსახლეობის არსებული პოლიტიკური თუ ეკონომიკური შესაძლებლობების არათანაბარი განაწილების გამო წარმოქმნილ უკმაყოფილებას. ცენტრის ელიტის

მიმართ მათი უკმაყოფილება სულ უფრო მეტდება ფიქსირდება და ზრდის მათ პოლიტიკურ უკმაყოფილებას.

ისლამური მოძრაობის მოკავშირეების სოციალურ-ეკონომიკური საფუძველი, პოლიტიკური მიზნები და ინტერესები განსხვავებულია: უნივერსიტეტის სტუდენტები, რომლებიც საშუალო და დაბალი კლასებიდან მოდიან; უმუშევრობის შედეგად გაჩენილი განადიდებული და კვალიფიკური ახალგაზრდები; ახლადწარმოქმნილი ქალაქის მუშები; ინფლაციის შედეგად გაპროლეტარებული წვრილი სახელმწიფო მოხელეები. გარდაამისა, უნდა გამოიყოს საკმაოდ პრივილეგირებული ახლადწარმოქმნილი საშუალო და მაღალი კლასი: მდიდარი ვაჭრები, ბიზნესმენები და მრეწველები. რადიკალი ინტელექტუალები.

ისლამისტთა მხარდამჭერთა შორისაა ყოფილი ულტრანაციონალისტები, რომლებიც მიჩნევენ, რომ 1980 წლის სამხედრო გადატრიალების შემდეგ ნაციონალისტური მოძრაობა დამარცხდა და საკუთარი პოლიტიკური ინტერესების განხორციელების პერსპექტივა ისლამისტებში დაინახეს. ასევე, რელიგიური კონსერვატორი სუნიტი ქურთები, რომლებიც ისლამურ წესრიგში ქურთების დასახლებული საზოგადოებების პროვინციების პრობლემების შესაძლო გადანაცვლას ხედავენ.

პოლიტიკური ისლამი 1990-იან წლებში

ერბაქანის მეთაურობით ლეგალური ისლამური „კეთილდღეობის პარტიის“ პირველი სერიოზული წარმატება 1994 წლის მარტის მუნიციპალური არჩევნების შედეგები იყო. არჩევნებზე პარტია ორი წამყვანი მემარჯვენე პარტიების: „დემოკრატიული პარტია“ (ლიდერი მესუთილმაზი, თურგუთ ოზალის მემკვიდრე) და „ქეშმარიტ გზის პარტია“ (ლიდერი თანსუ ჩილერი, სულეიმან დემირელის მემკვიდრე) - მთავარი მოწინააღმდეგე იყო. არჩევნების შედეგები თურქეთისათვის სენსაციური იყო. ყველაზე ბევრი ხმა „კეთილდღეობის პარტია“ მიიღო ცენტრალურ, აღმოსავლეთ და სამხრეთ აღმოსავლეთ რეგიონებში. პარტია გაიმარჯვა დედაქალაქში, ანკარაში და „კოსმოპოლიტურ სტამბოლში“. ისლამისტებმა მოიპოვეს მერის 28 პოსტი, ექვსი მთავარი მუნიციპალიტეტის ცენტრი 327 ადგილობრივი მთავრობის ხელმძღვანელობა. ისლამისტური პარტიის გამარჯვების მიზეზად ეკონომიკური ვითარების გაუარესება, კორუფციული სკანდალების მზარდი რიცხვი და პოლიტიკური ვითარებით მოსახლეობის უკმაყოფილება დასახლდა.

პარტია წარმატებული სვლა 1995 წლის დეკემბრის საპარლამენტო არჩევნებზე განაგრძო. პარტია მხმების 22% და 158 სადეპუტატო მანდატი მოიპოვა და 1996 წლის ზაფხულში თანსუ ჩილერის პარტიასთან ერთად კოალიციური მთავრობა

შექმნა. პარტიის წინასაარჩევნო ლოზუნგები იყო: „მორწმუნეთა ჩაგვრაზე“ უარი, „ერის დამცირების“ შეწყვეტა, „ნამდვილ დემოკრატიასზე“ გადასვლა, „საბელადის როლისგან ქვეყნის განთავისუფლება“, „დამოუკიდებელი, საკუთარი საგარეო პოლიტიკის წარმოება“. პარტია მკვეთრად ანტიდასავლურ ლოზუნგებს აცხადებდა. მათ ქვეყნის გადარჩენის საშუალებად პარტიის „ეროვნული“ მოდელი მიიჩნდათ: „მდიდარი მოქალაქე - მდიდარი სახელმწიფო“.

პარტია ლიბერალურად რწმუნას თავისუფლების აღიარებაზე კანონის მიღებაზე, რელიგიურ უზრუნველყოფაზე მადარსის თავისუფლებას, დღეს მთავრად ლოცვას, ვაკუუმებისა და რელიგიური სკოლების საქმიანობას, ლოცვაში არაბული ენის გამოყენებას და სხვ.

მასმედია და პოლიტიკოსები სამხედროებსა და გამარჯვებულ პარტიის შორის ურთიერთობის გარდაუვალ დაძაბულობას წინასწარმეტყველებდნენ. უკვე 1996 წლის მარტში „კეთილდღეობის პარტიის“ აქტივისტები სამხედროთა ლიდერებს ჯარისკაცებისათვის კაზარებში ლოცვის შესაძლებლობის წართმევაში ადანაშაულებდნენ, ამაზე სამხედროებმა მკვეთრი პასუხი გასცეს და განაცხადეს, რომ სამხედროებსა და მორწმუნეებს ერთმანეთში ვერაფერ დააპირისპირებდა.

1996 წლის ზაფხულში ხელისუფლებაში ერბაქანის მოსვლაზე სამხედროების იძულებითი თანხმობა იმის დამადასტურებელი იყო, რომ თურქეთში სამხედრო გადატრიალებების დრო წავიდა. სამხედრო გადატრიალებებს მხარს არ უჭერდა არც აშშ, არც ევროკავშირი და არც ქვეყნის სეკულარული პოლიტიკური ელიტა. ექსპერტების აზრით, თურქეთის ევროკავშირში ინტეგრაციის სურვილის პირობებში სეკულარისტებმა და ისლამისტებმა ერთმანეთში კომპრომისი უნდა მიაღწიონ. მითუმეტეს ისლამისტების განცხადების ფონზე, რომ ისინი ქვეყნის საერთო ხელისუფლების შარიათით შეცვლას არ აპირებენ.

თურქეთის სეკულარიზმის პრობლემა არჩევნების შემდეგ ფართო მსჯელობის საგანი გახდა. „კეთილდღეობის პარტია“ არჩევნებში წარმატების შემდეგ საზოგადოებას რელიგიური ლოზუნგებით და კონსტიტუციაში ცვლილებების შეტანის გეგმებით თავი კვლავ შეახსენა. არჩევნების შემდეგ პარტიის პირველი შეხვედრა რელიგიური ატრიბუტიკის თანხლებით გაიმართა, არაბულად და თურქულად ლოცვებიც წაიკითხეს.

„კეთილდღეობის პარტიის“ წევრების მიერ წარმოთქმული განცხადებები და ქმედებები შემდგომში საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ შეფასებული იქნა, როგორც პროისლამური და ანტისეკულარული. ერბაქანმა პრემიერ-მინისტრობის პერიოდში მთავრობის ოფიციალურ რეზიდენციაში რელიგიური ცერემონია გამართა, სადაც თურქული რელიგიური საზოგადოებებისა

და სამშობლოს ლიდერები მოიწვია. პროტესტის ნიშნად, სახალხო-რესპუბლიკურმა პარტიამ რეზიდენციის კედელზე მავი გვირგვინი ჩამოკიდა. ზოგიერთი გაზეთი კი წერდა, რომ თურქეთში სახელმწიფო რელიგიის კონტროლის ქვეშ გადადეს.

„კეთილდღეობის პარტიის“ წარმატებამ საპარლამენტო არჩევნებში დასავლეთის ქვეყნები და თავად თურქეთი აიძულა ამ უდიდეს რეგიონულ სახელმწიფოში ისლამური რეჟიმის დამყარების საშიშროებაზე დაეწყო საუბარი. შედეგად, 1997 წლის თებერვალში სამხედროებმა გააძევეს, „კეთილდღეობის პარტიის“ წინააღმდეგ ეროვნული უშიშროების საბჭოში ბრძოლა დაეწყო.

1997 წლის 28 თებერვლის ეროვნული უშიშროების საბჭოს სხდომის წინ გავრცელდა ხმები სამხედრო გადატრიალების შესახებ. გადატრიალებისთვის შეიძლება მხარი დაეჭირა ისრაელიდან ახალ დაბრუნებულ გენშტაბის უფროს ქარადასიკი, თუკი „კეთილდღეობის პარტია“ ხელისუფლებაში ანტიკონსტიტუციურ მოღვაწეობას გააგრძელებდა. სხდომაზე ისლამისტთა რეაქციული საქმიანობის დამადასტურებლად წარმოდგენილი იყო ფაქტები, მათ შორის ერთ-ერთ კერძო კურსზე ყურანის სწავლის პროცესის ვიდეოფირი. გავრცელებული ინფორმაციით, კურსის მონაწილეთა ათათურქის ბიუსტის რიგ-რიგობით უახლოვდებოდნენ და აფურთხებდნენ.

ეროვნული უშიშროების საბჭოს თებერვლის გაფრთხილებების მიუხედავად, ისლამისტებმა ხელისუფლების სეკულარულ ნაწილზე აშკარა ზნუნადიან ყვეს და საზოგადოების მხარდაჭერის მინიტი მიიტანეს (მართლაც, 11 მაისს პარტიის ინიციატივით სტამბოლში ქვეყნის ისლამური განვითარების მომხრეთა მრავალათასიანი მიტინგი გაიმართა. ანტიკონსტიტუციური ლოზუნგები დაუფარავად იყო წარმოდგენილი).

შეიძლება ითქვას, რომ ხელისუფლებაში მოსვლიდან რამდენიმე თვეში ისლამისტებმა უკვე დაკარგეს თურქულ საზოგადოებაში მათი გავლენის რეალური საარსისი შეგრძნება, არჩევნებში წარმატება მათი იდეოლოგიის გამარჯვება და თურქეთში შარიათის რევეანშის ისტორიულ შესადა მიიჩნეს.

ხელისუფლების მსგავსმა მოქმედებამ საპასუხო ანტიისლამური კამპანია გამოიწვია. სეკულარისტული მასმედია „კეთილდღეობის პარტიას“ მთავრობასა და მმართველობის ადგილობრივ ორგანოებში შარიათის რეჟიმის დამყარების მცდელობაში ადანაშაულებდა. ისლამისტური მთავრობის წინააღმდეგ გაილაშქრა ქვეყნის კერძო სექტორის ყველაზე გავლენიანი ორგანიზაციის, თურქეთის საფაქრო, სამრეწველო პალატებისა და ბირჟების ასოციაციის ხელმძღვანელობამ. „კეთილდღეობის პარტიის“ ხელისუფლებიდან გამოსვლის მოთხოვნა დღითიდღე მატულობდა. პარტიის

კრიტიკით გამოვიდა თურქეთის უდიდესი პროფკავშირებიც.

1997 წლის 21 მაისს თურქეთის საკასაციო სასამართლოს მთავარმა პროკურორმა ვურალ სავაშმა საკონსტიტუციო სასამართლოში კოალიციური მთავრობის მთავარი მონაწილის, „კეთილდღეობის პარტიის“ დახურვის სარჩელი წარადგინა. გაზეთებსა და ბროშურებში დაიწყეს ერაქანის მიერ გამოთქმული ანტისეკულარული გამონათქვამებისა და ქედების დეკლარირება. ისლამისტების წინააღმდეგ გაჩაღებულმა კამპანიამ კოალიციური მთავრობა 1997 წლის ივნისში აიძულა ხელისუფლებიდან წასულიყო. მთავრობა 1997 წლის ივნისში რევანლიანი საკულდებულო სწავლების კანონპროექტზე წარმოქმნილი დებატების შედეგად დაიშალა. გარდა ამისა, „კეთილდღეობის პარტიის“ მერებმა და დეპუტატებმა საკუთარი ანტისეკულარული რიტორიკით და საქმიანობით კოალიციის დაშლაში თავისი როლი შეასრულეს.

1997 წლის ივნისში თურქეთში მოვიდა ახალი, ამჯერად სრულიად სეკულარული კოალიციური მთავრობა, რომელსაც სათავეში „დედასამშობლოს“ პარტიის ლიდერი, მესუთ ილმაზჩაუდგა. უკვე აგვისტოში, სეკულარულმა პარტიებმა მოახერხეს მიეღოთ კანონი დანაშაულის ნაცვლად, რევანლიანი საკულდებულო სახელმწიფო განათლების შესახებ. კანონი ითვალისწინებდა ამ დონის სასწავლო დაწესებულებებში ერთიანი სახელმწიფო პროგრამების სავალდებულო გამოყენებას, რაც რელიგიის სწავლების რეგულირებასაც გულისხმობდა. კანონი ისლამისტების პოზიციების შესუსტებას ისახავდა მზანად.

სამხედროებსა და „კეთილდღეობის პარტიას“ შორის დაძაბულობა სხვადასხვა მოვლენებმა დააჩქარა: 1996 წლის დეკემბერში არმიიდან ისლამისტების სიმპატიკებში შემცნული ოფიცრები დაითხოვეს, რამაც ისლამისტების უკმაყოფილება გამოიწვია; „კეთილდღეობის პარტია“ ირანთან თავდაცვის სფეროში თანამშრომლობის შეთანხმების ხელმოწერას ცდილობდა; ისლამისტები უნივერსიტეტის სტუდენტთა გოგონებისათვის და სახელმწიფო მოხელეებისათვის ჩადრის ტარების აკრძალვის გაუქმებას ითხოვდნენ; ისლამისტები სტამბოლში, თაქსიმის პარკში მქენის მშენებლობას აპირებდნენ; ერაქანის უარი ხელი მოეწერა ეთერნული უშიშროების საბჭოს 1997 წლის 28 თებერვლის რეკომენდაციებზე, რომელიც მთავრობას ისლამური საქმიანობის წინააღმდეგ გალაშქრებას მოუწოდებდა.

„კეთილდღეობის პარტიის“ ანტიდემოკრატიულმა ქმედებებმა არა მარტო სამხედროების გულისწყრომა, არამედ სეკულარული საზოგადოებრივი აზრის უკმაყოფილებაც გამოიწვია. ისლამისტების სახელმწიფოს კონსტიტუციური წყობისადმი დამოკიდებულება ორანზროვანი იყო

და მათი მხრიდან თურქეთის, როგორც სეკულარული სახელმწიფოს მხარდაჭერა მეტოქედ არ იყო დაფიქსირებული. მათი გაგება დემოკრატიის მხოლოდ ქალების უფლებებით შემოიფარგლებოდა. გარდა ამისა, გაჩნდა ეჭვი, რომ „კეთილდღეობის პარტიას“ კავშირები ჰქონდა ისლამურ სამხედრო დაჯგუფებებთან.

„კეთილდღეობის პარტიის“ ბედს საკონსტიტუციო სასამართლო რამდენიმე თვის განმავლობაში განიხილავდა. წარმოდგენილი იყო განავალი ისეთი დოკუმენტი, რომელიც კონსტიტუციის დარღვევას ნიშნავდა. მედიამ გავრცულეული ინფორმაციით, დოკუმენტის შესწავლაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა სამხედროების ინიციატივით შექმნილმა ე.წ. „დასავლეთის სამუშაო ჯგუფმა“. ჯგუფის მიერ წარმოდგენილ ანგარიშში მოყვანილი იყო პარტიის მიერ ქვეყანაში სეკულარული რეჟიმის დამხობის მიზნით, ისლამური ორგანიზაციებისა და რადიკალური რეჟიმების ლიდერებისაგან მსხვილი ფინანსების მიღების ფაქტები. პარტიის ეკროპაში ორი რადიკალური ისლამური საზოგადოების კუთვნილებაც დაუმტკიცეს. გარდა ამისა, ანგარიშში მოყვანილი იყო მოსნიიდან პარტიის ანგარიშზე ფულის გადმოირიცხვის ფაქტი. პარტია აქტიურად მოქმედებდა გერმანიაშიც, სადაც უდიდესი თურქული დიასპორაა. ამასთან დაკავშირებით გერმანიაში სერიოზული შეშფოთებაც კი გამოთქვა. „კეთილდღეობის პარტიაში“ ხელისუფლებაში ყოფნის დროს გერმანიის მთავრობას თურქეთისათვის რელიგიური სკოლების გახსნის თხოვნითაც მიმართა, მაგრამ უარი მიიღო.

საკონსტიტუციო სასამართლომ გადაწყვეტილება 1998 წლის 22 თებერვალს მიიღო, როდესაც მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილება „კეთილდღეობის პარტიის“ დახურვის შესახებ ძალაში შევიდა. ერაქანსა და პარტიის კიდევ ხუთ ლიდერს დეპუტატის იმუნიტეტი მოეხსნათ, ერაქანს კი პოლიტიკური მოღვაწეობა და პოლიტიკური პარტიის შექმნა აკრძალა. სასამართლოს მიერ მიღებულ 329 გვერდიან გადაწყვეტილებაში ბევრი ისეთი არგუმენტი იყო, რაც პარტიის დახურვისათვის საჭირო იყო. საკონსტიტუციო სასამართლოს დოკუმენტში მოყვანილი იყო პარტიის ზოგიერთი ლიდერის განცხადება, რაც არსებული კონსტიტუციური რეჟიმის წინააღმდეგ გამოცხადდა და შარიათის მხარდაჭერად აღიქმებოდა.

პარტიის აკრძალვის შემდეგ მისმა წევრებმა, პარლამენტის დეპუტატებმა ახალი „ლირების პარტია“ შექმნეს, რომელიც „კეთილდღეობის პარტიის“ მემკვიდრეა. ახლად შექმნილი პარტიის გენერალურმა თავჯდომარემ 1998 წლის ზაფხულში უკვე განაცხადა, რომ პარტია ახალი საპარლამენტო არჩევნებისთვის მზად იყო.

სამხედროები მხოლოდ „კეთილდღეობის პარტიის“ აკრძალვით არ შემოიფარგლენ და

სახელმწიფო ორგანოებში, უპირველეს ყოვლისა განათლების სამინისტროში, უნივერსიტეტებში, სამხედრო სასწავლო დაწესებულებებში, საკადრო წმენდა დაიწყო. სამხედროებმა გენ შტაბის უფროსის ხელმძღვანელი გამოაქვეყნეს, კერძოდ მიმართა, რაც მედიის მიერ სამხედროების ახალ მემორანდუმად შეაფასეს. „მიმართვაში“ ტერორისა და რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლა ყველა მოქალაქის უპირველეს ვალდებულებად ცხადდებოდა.

სამხედროებმა ორდენებისა და ვაკუუმების საქმიანობაში წესრიგის დამყარება გადაწყვიტეს. ამ ორგანიზაციებისა და ფინანსების ნაწილი უკვე დიდი ხანია კანონიერად საქმიანობდნენ და ქვეყანაში ფინანსური ძლიერების წყალობით დიდი გავლენითაც სარგებლობდნენ.

დღეისათვის რელიგიური დისციპლინები ისწავლება არა მარტო ჩვეულებრივ სახელმწიფო სკოლებში, არამედ საეკლესიო კურსებზეც, რომელიც რელიგიის საქმეთა სამმართველოს ექვემდებარება. კურსები ძირითადად მეჩეთებში ტარდება. სამმართველოს ფუნქციებში ფართო უფლებამოსილება შედის. იგი ისლამის კურსების ორგანიზების გარდა, ქვეყანაში რელიგიური საქმიანობის მიმდინარე სახელმწიფო რეგულირებასაც ახორციელებს. მის ფუნქციაში შედის რელიგიური ლიტერატურის, მეთ შორის ყურანის გამოცემა. სამმართველო ქვეყნის მასშტაბით მეჩეთებსაც მართავს. რელიგიური კულტის მხარეები, იმაზეთ სამმართველოს შტატის ნევრებად ითვლებიან და სახელმწიფო მოხელის სტატუსს გააჩნიათ.

საშუალო საეკლესიო რელიგიური განათლება იმამ-მთბებლის სახელმწიფო პროფესიულ სკოლებში მიიღება. საშუალო პროფესიული განათლების პარალელურად სულ უფრო ვრცელდება უმაღლესი თეოლოგიური განათლება, რაც კულტის მხარეზე საერთო დონის ამაღლებას ემსახურება.

ოფიციალური ისლამის მხარდაჭერის მსგავს პოლიტიკაში სულ უფრო ორსახოვება ვლინდება. ყოველწლიურად ხელისუფლება ისლამისტებს დამოუკიდებლად მეჩეთების მშენებლობის, ვაკუუმების შექმნისა და რელიგიური სასწავლო ცენტრების ქსელის გაფართოების ნებავს რთავს. 80-იანი წლების მეორე ნახევარში თურქეთში ოზალის ხელმძღვანელობით გატარებული ლიბერალიზაციის პოლიტიკა, ეკონომიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების დეცენტრალიზაცია, გარე სამყაროსთან კავშირები, ხელს უწყობდა ისლამის სტატუსის აღდგენას, როგორც ყველაზე გავლენიანი ინსტიტუტისა.

ისლამი სულიერ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი ძალა გახდა. იგი არათურქული მოსახლეობის, არა მარტო ქრისტიანების (ბერძნები, სომხები), არამედ მუსლიმების: ქურთები, თურქმენები, არაბები, კაკასიელები და ყირიმისდან ემიგრირებული, გათურქებაში ეფექტურ

ინსტრუმენტად იქცა. ამოქმედდა ფორმულა: „ერთი რელიგია, ერთი ხალხი, ერთი ნაცია“. ოზალის მმართველობის დროს სოციალური დანიშნულების ფონდი ვაკუუმები სოცოებივით გამრავლდნენ, რომლებიც ხელმოკლეებისათვის სკოლებსა და ინსტიტუტებში სტიპენდიებს აწესებდნენ.

ხშირად ვაკუუმების უკან ალორძინებული რელიგიური ორდენები იდგნენ. ორდენებისა და მათი ლიდერების უკან კი, ისლამური სახელმწიფოებიდან მომავალი მსხვილი კაპიტალი. ახალმა კანონმდებლობამ შეღავათები დააწესა ზოგიერთი ქვეყნის: საუდის არაბეთი, ლიბია, ირანი, ერაყი, კუვეიტი, არაბთა გაერთიანებული საამიროები, ბაჰრეინი და კატარი - ინვესტიორებისათვის. დღეს სულ უფრო ხშირად საუბრობენ ისლამურ-თურქულ სინთეზზე, რომელიც ისლამისტებისა და ნაციონალისტების ერთობას ითვალისწინებს. ამ კონცეფციამ ახალი ძალა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ შეიძინა, როდესაც პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში სხვადასხვა სასწავლო დაწესებულებებმა გაიხსნა.

მეორე მხრივ, დიდი ხნის განმავლობაში ხელისუფლება ქვეყნის სამხედრო ლიდერების ინიციატივით, ანტისეკულარისტების სასამართლო დევნას აგრძელებდა. თურქეთის არმია, პოლიცია და უშიშროების ორგანოები ისლამისტებს ყურადღებით აკვირდებოდნენ და მათ ნებისმიერ ქმედებას დეზალურად სწავლობდნენ. ისლამისტების ანტისეკულარულ ქმედებებს სამხედროები დროულად პასუხობენ. მაგალითად, 1996-98 წლებში არმიიდან შარიათის რეჟიმის სიმპატიკებში ექვმიტიანი 55 ოფიცერი დაითხოვეს.

დღეს, გაერკვე იმაში, თუ თურქეთში ვინ არის შარიათის მომხრე და ვინ მოწინააღმდეგე რთულია. შარიათის აშკარა მომხრეები აკრძალული „კეთილდღეობის“ და მისი მემკვიდრე ღირსების პარტიის მხარდაჭერები ითვლებიან. თუმცა, მათ შორის ბევრი არ შეიძლება ისლამისტად მივიჩნიოთ. დღევანდელი თურქეთისათვის დამახასიათებელია ისლამის შესახებ ფართო დისკუსია მასშტაბისა და ნივნების საშუალებით. მორწმუნე ელიტის მნიშვნელოვანი ნაწილი, ღია დისკუსიების დროს საერთო ხელისუფლების, კონსტიტუციის დამცველებად გვევლინებიან.

ღირსების პარტია

ახალი პროისლამისტური ღირსების პარტია 1997 წლის 17 დეკემბერს „კეთილდღეობის პარტიის“ 33 დეპუტატმა ერაქანის ერთობლივ რეჯაი ქუთანის მეთაურობით შექმნა. ღირსების პარტიასთან ინტეგრაციის პროცესის დასრულებისთვის ერაქანის კონტროლირებადმა კონსერვატიულმა ფრთამ საპარლამენტო ჯგუფის ადმინისტრატორები აირჩია, სანამ დაწარჩნენ დეპუტატებს რეფორმისტული ფრთის ლიდერი, სტამბოლის მერი იბრაჰიმ ერდოგანი

თავისკენ გადაიბირება.

ლირსების პარტიამ ორგანიზაციის წარმომადგენლები გახსნა 80 პროცენტით. ამის შემდეგ ახალი წევრების რეკრუტირება დაიწყო. კანონის თანახმად აკრძალული პარტიის მემკვიდრე პარტიის წევრების 50% ახალი უნდა იყოს. ლირსების პარტიამ წევრთა 60%-ის განახლება გადაწყვიტა.

პარტია შეეცადა ქალების სანაღმდეგო და ანტიდემოკრატიული იმიჯი შეეცვალა. ამისათვის პარტიაში მიიღეს უმაღლესი განათლების მქონე თანამედროვე სტილის ქალები, ნაზლი ილიჯაძე და პროფესორი ოია აქგიონენაძე. აღსანიშნავია, რომ ისლამისტთა აპარატმა მუქნიდა დაბალი სოციალური კლასის ქალები აქტიურობამ და პროპაგანდისტულმა საქმიანობამ განაპირობა. თუმცა, პარტიის მიერ წარმატების მოპოვების შემდეგ, ქალები მაღალ თანამდებობებზე არ დანიშნეს. ახალმა პარტიამ ეს გაითვალისწინა და პარტიის ცენტრალურ ორგანოში სამი ქალი შეიყვანა.

ლირსების პარტიამ გადაწყვიტა საზოგადოებისთვის ქვეყნის, რომ მათ „კეთილდღეობის პარტიისგან“ განსხვავებული შესვლადი იქნებოდა. მაგალითად, ლირსების პარტიამ განაცხადა, რომ ისინი თურქეთის ევროპის კავშირში გაწევრიანებას მზარს უჭერენ. ისლამისტური პარტიები ამას 3 ათეული წლის განმავლობაში ეწინააღმდეგებოდნენ. პარტიის ცენტრალური ორგანოში შეიყვანეს ორი ქალი, რომლებიც ჩადრს არ ატარებდნენ. ეს „კეთილდღეობის პარტიის“ ისლამური ცესმულობის წინააღმდეგ გადამწყვეტი იყო. პარტიამ შეცვალა თავისი პოლიტიკური რიტორიკა. თუ ადრე პარტიის მიზანი იყო „ისლამური მისიის“ შესრულება, ახლა პარტია ხაზს უსვამდა დემოკრატიის, ადამიანის უფლებებისა და პიროვნული თავისუფლების იდეალების უზენაესობას.

პარტიული აპარატის მიერ კარგად გაწერთნილი ორატორი ქალები, რომლებიც ადრე ისლამურ პროპაგანდას წარმოემდგნენ და არსებული სეკულარული რეჟიმის დამხმარეები მოუწოდებდნენ, ახლა თავისუფლებას და პიროვნების უფლებებზე საუბრობდნენ. ლირსების პარტია ხშირად აღარ საუბრობდა საზოგადოებრივ დანესებულებებში ქალების ჩადრით სიახლოვის აკრძალვის გაუქმებაზე. ჩადრის საკითხი სეკულარისტებსა და რელიგიურ ძალებს შორის მუდმივი დაპირისპირების საბაზი იყო და ყოველთვის სამხედროების ანტიისლამური ლონისძიებების გამგაცრებებს იწვევდა. თუმცა, პარტიამ ბოლომდე მაინც ვერ შეიკავა თავი და უნივერსიტეტებში ჩადრით სიახლოვის აკრძალვის გაუქმება მოითხოვა. ლირსების პარტია ჩადრის ტარების აკრძალვის საკითხს უკვე ადამიანის უფლებების დარღვევად და პიროვნული თავისუფლების საკითხად მიიჩნევდა და არა რელიგიურად.

ისლამისტების მიერ პოზიციის შეცვლა

განსაკუთრებით საყურადღებოა „ქურთების საკითხთან“ მიმართებაში. ისლამისტებმა ქურთი უმცირესობისთვის კულტურული უფლებების მინიჭების შესახებ საუბარი დაიწყეს. თურქების სამხრეთ-აღმოსავლეთ რეგიონებში ვითარების წინააღმდეგ ისლამისტები ქურთებისთვის ქურთულ ენაზე განათლებისა და მაღალკვალების უფლების მიცემის შესახებ ბოლომდე საუბრობდნენ. თუმცა, 1999 წლის თებერვალში ქურთისტანის მუშათა პარტიის ლიდერის, აბდულა ოჯალანის დაკავებისა და თურქეთში წარმოქმნილი პოლიტიკური კრიზისის შემდეგ პარტიის პოზიცია უფრო ფრთხილი გახდა. ლირსების პარტია უკვე ოფიციალური ანკარის ვერსიას ემხრობოდა და ქურთების დასახლებელ სამხრეთ-აღმოსავლეთ რეგიონებში დაბრუნების პარტიის წყაროდ ეკონომიკურ მიზეზებს ასახელებდა. 1995 წლის არჩევნებში პარტიამ საპარლამენტო ადგილები და მნიშვნელოვანი ქალაქების მერის თანამდებობები, მათ შორის დიარბაქირი (ქურთების მნიშვნელოვანი ცენტრი), მოიპოვა იმის წყალობით, რომ თურქეთის უდიდესი უმცირესობისათვის - ქურთებისათვის, კულტურული უფლებების მინიჭებას მზარს უჭერდა. უკანასკნელ არჩევნებში კი ლირსების პარტიამ პროტურთული დემოკრატიული ხალხების პარტიის მხარდაჭერა სრულად დაკარგა.

გარდა ამისა, პარტიამ ახალი იმიჯის შექმნის მიზნით, 1998 წელს ქალებისა და მამაკაცების ერთობლივი ბანკეტი გამართა, რაც ადრე არ ეთმობოდა. მასზე რეკავი ქუთანმა და ნაზლი ილიჯაძემ ერთად იმღერეს. ნაზლი ილიჯაძემ საკუთარ ვილაში ჟურნალისტები და ისლამისტების ლიდერები მოიწვია, სადაც ტყუარებს ალკოჰოლური სასმელების დალევაც შეეძლო, რაც ადრე წარმოუდგენელი იყო. თავად ილიჯაძე განაცხადა: „მე პოლიტიკურ პარტიაში შევიქცევი ახლა სექტაში. მე ვსვამ ღვინოს და არც ვაპირებ ჩემი პირადი ცხოვრების შეცვლას“.

1999 წლის საპარლამენტო არჩევნებში პარტიის წინასაარჩევნო კამპანია ევრონობა და დემოკრატიის, ადამიანის უფლებების, სამოქალაქო თავისუფლებებისა და კანონის უზენაესობის პრინციპებს.

ლირსების პარტია თავს არიდებს რელიგიაზე პირდაპირ საუბარს, თუმცა ისინი შემოკლებით გზებით რელიგიურ თავისუფლებას მოითხოვენ. ლირსების პარტიის დეპუტატებმა გააკრედიკეს ახალი კანონი, რომელიც საჯაროდ განათლებას „სეკულარულ“ სკოლებში ხუთიდან რვა წლამდე ზრდობდა, რაც მიზნად ისახავდა ხელი შეუშალა ტყუარებისთვის სახელმწიფო სკოლებში დასწრებოდნენ ლექციებს, რომლებიც 1940-იან წლებში მლოცველთა ლიდერების გამოსაწვრივლად დააარსდა. მას ბევრი მორწმუნე ოჯახი უპირატესობას ანიჭებდა.

წინასაარჩევნო კამპანიის დროს პარტიების,

კანდიდატები ნაკლებად საუბრობდნენ ღმერთზე და ძირითად აქცენტს უკვე არსებული ტრადიციული ღირებულებების პატივისცემაზე აკეთებდნენ. ისინი ამომრჩევლებს პირადად წინააღმდეგ უფრო მეტ ყურადღებას მიაქცევდნენ ჯანმრთელობის, განათლებისა და გზებს.

1999 წლის აპრილის საპარლამენტო არჩევნებში ლირსების პარტია მხოლოდ მესამე იყო. მისი მაქსიმალური წილი არჩევნებთან შედარებით 6%-ით დეცა. ლირსების პარტიის რეფორმატორული ფრთის ლიდერმა, აბდულა გიულმა ამის შემდეგ განაცხადა, რომ მისმა პარტიამ უარესიც დაიმსახურა. მისი თქმით, ერბაქანმა თავისი ფუნდამენტალისტური განცხადებებითა და ლიბია და ირანში ვიზიტებით პარტიის იმიჯი მნიშვნელოვნად შეარყია.

არჩევნებმა აჩვენა, რომ ლირსების პარტიის ამომრჩევლებმა ეროვნული მოქმედების პარტიის ბანაკში გადაინაცვლა. ამის შემდეგ ლირსების პარტიის საქმეები სულ უფრო გაუარესდა. ამას დაერთო ლირსების პარტიის დეპუტატის მერვე ქაქაქის პარლამენტის შენობაში მარტო შესვლა, რამაც თურქეთში სკანდალი გამოიწვია. მოგვიანებით გამოვლინდა, რომ ქაქაქის აშშ-ის მოქალაქეობა ჰქონდა მიღებული, ჩიკაგოში გამოსვლისას კი მუსლიმებს წმინდა ომისკენ მოუწვია. მისმა პარლამენტში გაქცევაზე ბევრი მუსლიმი ქალი აქტიურობის დემონსტრაცია გამოიწვია. „ყოველთვის იყო ქალებისათვის (იგულისხმება ჩადრის ქალები) იმიჯი იმისა, რომ მათ შეუძლიათ ადგილობრივი ადმინისტრაციასა და პარლამენტში იმუშაონ. ახლა ჩვენ მორალურად გატეხილები ვართ“ - განაცხადა ცნობილმა ქალმა იურისტმა, რომელიც ჩადრს ატარებს, სიბელ ერასლანმა.

ამის შემდეგ, პარტია შეეცადა პარლამენტი აქედან ღალატის სასიკვდილო განაწინი დროზე აღესრულებინათ. პარტია ამით ნაციონალისტურად განწყობილი ამომრჩევლის გადმოღებას იმედოვნებდა, თუმცა შედეგად პარტია რამდენიმე ქურთული წარმოშობის დეპუტატმა დატოვა.

ისლამისტთა პროვოკაციული ღონისძიებები

უკვე 1993 წელს კეთილდღეობის პარტიაში მიიღო „მრავალმხრივი კანონიერი-წესრიგის“ იდეა. „ინდივიდუალთა თავისუფლება იცხოვრონ იმ კანონიერ გარემოში, რომელიც მათ მკმენას შეესაბამება“. ამ სქემის მიხედვით მუსლიმებს ისლამური კანონებით უნდა ეცხოვრათ. აქ აღსანიშნავია ის, რომ თურქეთის მოსახლეობის 99% მუსლიმია.

ერბაქანის ყველაზე ცნობილი საგარეო ვიზიტები მისი 18-თვიანი პრემიერ-მინისტრობის დროს ირანსა და ლიბიაში შედგა. „ირანის რეჟიმული საკუთარი ტრადიციიდან (შიიტური) აღმოცენდა, რაც თურქეთისაგან მკვეთრად

განსხვავდება. ამ ვერსიის ისლამის თურქეთში ექსპორტირების საფრთხე არ არსებობს“- განაცხადა მაშინ ერბაქანის საგარეო-პოლიტიკურმა მრჩეველმა, აბდულა გიულმა. მისი თქმით, ორ ქვეყანას შორის შეუძლებელია კიდევ უფრო სტაბილური ურთიერთობა იყოს, რადგან ორ ქვეყანას შორის საზღვარი აგერ უკვე აშშ-ის დაარსების პერიოდიდან არ შეცვლილა.

ამავე დროს, გიული ერბაქანს ურჩევდა ლიბიაში არ წასულიყო. გიულის განცხადებით, კადაფი დიქტატორია, რომელიც საკუთარ ხალხს ხოცავს. მიუხედავად იმისა, რომ ტრიპოლს თურქეთის არაერთი პრემიერ-მინისტრი ესტუმრა, ერბაქანის ვიზიტი არასწორად იქნებოდა გაგებული. თუმცა, ერბაქანმა თურქეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთის თხოვნი ლიბიის მარცხ მიაშურა. ასოციაცია იმედოვნებდა, რომ ერბაქანი ლიბიისაგან თურქული ფირების კუთხით 250 მილიონ დოლარს დააბრუნებდა. ერბაქანი არ მარტო ხელცარიელი დაბრუნდა, არამედ კადაფი იგი არასაკმარის ისლამიზმში დაადასმულა.

ერბაქანი რამდენიმე რასისტული შენიშვნების გაკეთებასაც არ მოერიდა. ერბაქანის განმარტებით, თურქეთის ევროკავშირში შესვლით თურქეთი ისრაელის პროვინცია გახდება. ხოლო გაეროს მან სიონისტური ორგანიზაცია უწოდა, რადგან პირველი მისი ღონისძიება ისრაელის სახელმწიფოს შექმნა იყო. ერბაქანმა სხვა მკვეთრი განცხადებებიც გააკეთა, რამაც სეკულარისტები სერიოზულად შეშფოთა.

ანკარის მერმა მელიქ გოქსეკმა, კეთილდღეობის პარტიის კიდევ ერთმა „მძიმე-წონისანმა“, საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილიდან მიშველი ქანდაკება მოხსნა. ხოლო ანკარის მეტროში ხელი-ხელ ჩაკიდებულ წყვილებს აეკრძალათ „მსგავსი საქციელი საზოგადოებრივ წესრიგზე თავდასხმა“. რელიგიურ და ანტი-სეკულარ გამოსვლებს თურქეთის ხედასხვა ქალაქების მერებიც არ ერიდებოდნენ.

„კეთილდღეობის პარტიამ“ მსგავსი პროვოკაციული განცხადებების მიუხედავად დადასტურა, რომ კომპრომისებზე წასვლა და ძირითად პოლიტიკურ პარტიებთან გარიგება შეუძლია. „კეთილდღეობისა“ და „ქვეყნარტი გზის პარტიას“ შორის კოალიციური მთავრობის შექმნა იმდენი სტრატეგიული ნიშანდღევე კორუფციამ ბრალდებით საპარლამენტო გამოძიების დაწყებას მოითხოვდნენ. როდესაც ჩილერმა, რომლის პარტია თავისი პროდასავლური და სეკულარული პოზიციებით არის ცნობილი, ისლამისტებთან კოალიციური მთავრობის ფორმირების მზადყოფნა გამოთქვა, ერბაქანმა მის წინააღმდეგ წამოყენებული ბრალდებები სასწრაფოდ მოხსნა.

ბრძოლა ისლამისტურ მოძრაობაში ლიდერობისათვის

ლირსების პარტიის ბედი დიდად იყო დამოკიდებული ორ მნიშვნელოვან მოვლენაზე: პარტიის ეროვნული კონგრესი და სასამართლო პროცესი, სადაც პარტია შეიძლება აკრძალონ.

კონგრესი დაპირისპირების სარბიელი გახდა ორ შიდა პარტიულ დაჯგუფებას შორის. პირველები, კონსერვატიული ფრთის წარმომადგენლები არიან, მას ერბაქანის ერთგული პროპონება და პარტიის ანაჰინდელი ლიდერი რევაგი კუთხის მეთაურობს. მათი მოღვაწეობის შედეგად პარტია საპარლამენტო არჩევნებში წინა არჩევნებთან შედარებით უარესი შედეგი აჩვენა და გარდა ამისა სახელმწიფო პროკურორებთან დაძაბულ ურთიერთობაშია. მეორე, რევოლუციურ ფრთას ახალგაზრდა აბდულა გიული მეთაურობს. გიულის მომხრეებს შორის არის განსაკუთრებით პოპულარული პროპონება, სტამბოლის ყოფილი მერი, თაიიფ ერდოგანი, რომელიც პოლიტიკიდან სამუდამო აკრძალვის მიუხედავად უზარმაზარ პოპულარობას ინარჩუნებს.

კონგრესამდე პარტიის კონსერვატიული ფრთა „მეამბოხე“ თანაპარტიელების წინააღმდეგ სერიოზულ კამპანიას აწარმოებდა. კონგრესამდე ორი კვირით ადრე კონსერვატორთა ლიდერებმა პარტიის 81 რეგიონული ლიდერი აიძულეს ხელი მოეწერათ დეკლარაციისათვის, რომელიც მათ „ლიდერის მორჩილებას“ მოუწოდებდა. ლიდერში ერბაქანი იგულისხმებოდა. ერბაქანის ერთგულმა ოგუზბაი ასილთურქმა ლიდერები გააფრთხილა, რომ თუ ისინი მოჰყას (ერბაქანის ზედმეტსახელი) უღალატებდნენ, ისინი ევროპაში მოხვედრებოდნენ სამოთხეში და ალაპის წინაშე საკუთარი ცოდვებით წარსდგებოდნენ. თურქული პრესის ცნობით, ასილთურქმა სპეციალური ჯგუფიც კი შექმნა, რომელიც კონგრესის 1200 დელეგატს გააკონტროლებდა და გიულის რევორმების მომხრეებს ძალის გამოყენების საშუალებითაც კი მოეპყრობდნენ.

გიულმა თავის მხრივ დელიკატური განცხადებები გააკეთა პარტიისა და უზუცების ერთგულებაზე. თუმცა, ამავე დროს პარტიის წევრებსა და დელეგატებს მოუწოდა, რომ შეეხადათ პოლიტიკური რეალობისათვის, რომლის მიხედვითაც ერბაქანის სტილის მმართველობის ქვეშ პარტიას მომავალი არ ჰქონდა.

გიულმა ცდილობდა მისი განცხადებები თურქი სეკულარისტებისა და დასავლეთი დიპლომატების თვალში პროგოკაციული არ ყოფილიყო. გიულმა პარტიის საკუთარი ხედვა ასახა, როგორც ევროპული ქრისტიანულ-დემოკრატიული პარტიის ისლამური ვერსია. „თურქებისა და ქურთების პრობლემა შეიძლება აღმოიფხვრას მეტი დემოკრატიის წყალობით. პრობლემა შეიძლება მხოლოდ თავისუფლების მინიჭებით გადაწყდეს“ - განაცხადა გიულმა. დასავლეთი გიულს მზარს უჭერს. აღსანიშნავია, რომ გიული ლირსების

პარტიის ერთადერთი მაღალჩინოსანია, რომელიც ინგლისურად კარგად ლაპარაკობს.

თურქეთში პრეზიდენტის არჩევნებმა კონსტიტუციური სასამართლოს მიერ პარტიის შესახებ რაიმე გადაწყვეტილების მიღება დროებით შეაფერხა. ყველასათვის მოულოდნელად კონსტიტუციური სასამართლოს თავმჯდომარის აჰმედ ნეჯმეთ სეზერის პრეზიდენტად არჩევამ ნათელი გახადა, რომ სასამართლომ შეიძლება პარტია არ დახურას. აღსანიშნავია, რომ „კეთილდღეობის პარტია“ სეკულარისტების პრინციპების დარღვევისათვის სწორედ სეზერმა აკრძალა. თუმცა, ამაჰმად სეზერი აცხადებს, რომ კონსტიტუციაში აუცილებელი ცვლილებები უნდა გატარდეს, რომელიც ადამიანის უფლებების სფეროში საყოველთაო ნორმებს შეესაბამება. სეზერის თქმით, აზრის გამოხატვის თავისუფლების შემზღუდავი კანონები უნდა გაუქმდეს. აღსანიშნავია, რომ ლირსების პარტიაში სეზერის კანდიდატურას სრული მხარდაჭერა გამოუცხადა.

გიულის გამარჯვების შემთხვევაში, ბევრი ექსპერტი ვარაუდობდა, რომ პარტიის გადარჩენის შანსები გაიზარდებოდა. ექსპერტები ერბაქანის ფრთის გამარჯვებას პარტიის ცუდ მომავალს უკავშირებენ.

ლირსების პარტიის ბევრი კრიტიკოსი მიიჩნევს, რომ ახალგაზრდა და ძველ თაობას შორის განსხვავება მხოლოდ კოსმეტიკურია. თუმცა, პარტიის საქმედებში კარგად ჩახედული ახალდებენ, რომ ორ ბანაკს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაა. ერთ-ერთი დიპლომატის განცხადებით, მათ განსხვავებული მსოფლმხედველობა აქვთ.

გიულის მრჩეველის მურათ მერჯანის განცხადებით, „ძველი თაობა ისეთ ჩაკეტილ საზოგადოებაში გაიზარდა, რომ მათ არ იცოდნენ რა ხდებოდა მსოფლიოში, მუსლიმურ ქვეყნებშიც“.

ერდოგანის საარჩევნო კამპანიის მენეჯერის სიხედ ერასლანის განცხადებით, პარტიის ძველი გვარდია არისტოკრატიული, მესაკუთრეთა ოჯახებიდან, რომლებიც დიდ ქალაქებსა და სახელმწიფო სასახურებში მუშაობდნენ, მოვიდნენ. რევორმატორთა უმრავლესობა კი, გიულის მესგავსად, ანატოლიის რეგიონიდან მოვიდა და დიდ ქალაქებში მხოლოდ სასწავლებლად ჩამოვიდა. ერასლანის თქმით, რევორმატორები უფრო არიან მოწოდებული სოციალური სამართლიანობის, შესაძლებლობის თავისუფლების, სიღარიბესთან ბრძოლის და სოციალური სამართლიანობის მიღწევისაკენ, მაშინ როდესაც ძველი გვარდია ისლამური იდეოლოგიის მკაცრ ჩარჩოებში არის მოქცეული.

კონსერვატორებისაგან განსხვავებით, რევორმატორების კამპანია უფრო პრაგმატული მმართველობის პლატფორმას ეფუძნებოდა, რაც ნიშნავდა: არმიის არაპროვოცირებას, სეპარეო პოლიტიკაში დასავლეთი ორიენტაციის შეზღუდვას, რაც ნატოს ერთგულებასა და ევროკავშირში გაწევრიანების მცდელობას გულის-

ხმობს; კულტურული პლურალიზმის მხარდაჭერა და პატივისცემა, ქალებისათვის უნივერსიტეტებში ჩადრით სიარულის თავისუფლების მიცემის ჩათვლით.

გიულის მრჩეველის, მერჯანის განცხადებით, რევორმატორები რელიგიისა და სახელმწიფოს განცხადებების მომხრენი არიან. ეს შეიძლება ნიშნავდეს, რელიგიურ საქმეთა სამინისტროს დაქვემდებარებიდან მეჩეთების გამოკლასა და მეჩეთების თვითმზრუნველყოფაზე გადასვლას. სეკულარისტები შიშობენ, რომ ამგვარი მეჩეთები ისლამისთა პოლიტიკის დასაყრდენი გახდება. მერჯანის განცხადებით, არ იქნება საგულგნულო სახელმწიფო ინსტიტუტებში ჩადრით სიარული და ლოცვა.

ისლამისტური პარტიის კონგრესი

ლირსების პარტიის მომავალი განვითარება დიდად იყო დამოკიდებული 14 მაისს დადგმულ პარტიის პირველ ეროვნულ კონგრესზე, სადაც პარტიის მომავალი ლიდერის ვინაობა უნდა გადაწყვეტილიყო. კონგრესის დაწყებამდე დელეგატებს პარტიის კონსერვატიული ფრთის მიერ ურიტგებოდათ გაზეთები, სადაც დელეგატებს „მასწავლებლის“, ნეჯმეთინ ერბაქანის ნების აღსრულებისაკენ და მეამბოხე აბდულა გიულის დამარცხებისკენ მოუწოდებდნენ.

აღსანიშნავია, რომ დელეგატები მუსლიმური ტრადიციისამებრ ქალებისა და კაცების სექციებად დაიყო. კონგრესს ესწრებოდნენ სხვადასხვა მუსლიმური ქვეყნების უმაღლესი დიპლომატიური წარმომადგენლები და დამკვირვებლები შუშსა და ევროპული სახელმწიფოების საელჩოებიდან. ქუთათის მონოტონურ გამოსვლას დელეგატები ტანში მხოლოდ მაშინ ხვდებოდნენ, როდესაც იგი ერბაქანის სახელს ახსენებდა. კონგრესზე ერბაქანის მიმართაც ანკითხეს.

გიული თავის გამოსვლაში არ მოერიდა ერბაქანის ავტორიტარული მმართველობის გაკრიტიკებას. „თუ ჩვენ გვინდა, რომ თურქეთი უფრო დემოკრატიული გახდეს, ჩვენ უფრო დემოკრატიული უნდა ვიყოთ, თურქეთი თურქეთს ვაკრიტიკებთ, ჩვენ საკუთარი თავის კრიტიკაც უნდა შეგვეძლოს“ - განაცხადა გიულმა.

კენჭისყრის შემდეგ ერბაქანის ერთგულმა ქუთანმა 633 ხმა მიიღო, რაც პარტიის ლიდერის პოსტის შესანარჩუნებლად საკმარისი იყო. აბდულა გიულმა ყველასათვის მოულოდნელად 521 ხმა მიიღო, რაც ფაქტობრივად მისი მორალური გამარჯვება იყო. გავლენიანი გაზეთის, „ჟური“-ის შეფასებით, კონგრესის ერთადერთი დამარცხებული ერბაქანია.

შედეგების მიუხედავად, აშკარა გახდა, რომ თურქების ისლამისტურ მოძრაობაში დემოკრატიული პროცესები დაიწყო. ერბაქანს, პარტიის ავტორიტარულ მმართველს ათულის წლების გამმავალბაში, კონგრესის თითქმის

ნახევარი დელეგატი მეამბოხეს სახით გამოაკლდა. ერბაქანი ახლა საკმაოდ ხნიერია და მისი პოლიტიკური მომავალი ეჭვის ქვეშ დგას. ახალგაზრდა ფრთას კი ისეთი პოპულარული წარმომადგენლები ჰყავს, როგორც ისტამბოლის ყოფილი მერი თაიფ ერდოგანი. ერდოგანს პოლიტიკური მოღვაწეობა აკრძალული აქვს, მაგრამ როდესაც კის კვლავ დაბრუნდება, ლირსების პარტიის რევორმატორული ფრთის გამარჯვება ფაქტობრივად გარანტირებულია.

ჯერ კიდევ არ არის გარკვეული პარტიის ბედი. თუ პარტიას ანტისეკულარული მოღვაწეობისათვის დახურავს, მაშინ ერბაქანის ბევრ მომხრეს, რომლებიც ამგვარ მოღვაწეობაში მერიან შემჩნეულნი, პოლიტიკასთან გამოხოვევს მოუწევთ. გიულსა და მის მომხრეებს კი ახალი პარტიის შექმნის საშუალება მიეცემა, რომელიც ერბაქანთან არ იქნება ასოცირებული და პარტია მუსლიმური დემოკრატიული პარტიის სახეს მიიღებს.

მეორე მხრივ, თუ კონსტიტუციური სასამართლო ლირსების პარტიას დახურავს, როგორც აკრძალული კეთილდღეობის პარტიის შექმნა, მაშინ პარტიის ყველა დელეგატს, მათ შორის გიულს, პარლამენტის დატოვება და პოლიტიკიდან წაღობი ჩამოშორება მოუწევთ.

თურქეთის სეკულარული ელიტა და სამხედროები კარგად აცნობიერებენ, პარტიის აკრძალვის შედეგებს ევროკავშირთან ურთიერთობის კონტექსტში. ამიტომაც, სეკულარისტები ფიქრობენ, აკრძალონ პარტია, მაგრამ მის დეპუტატებს დეპუტატობა შეუნარჩუნონ. ეს პარტიის ძველსა და ახალ გვარდიას განაპოვნიკვებს და მათ მომავალ არჩევნებში სხვადასხვა გზებით მიიყვანს.

ისლამი და საზოგადოება

თურქეთში პოლიტიკური პარტიებისადმი დამოკიდებულება სულ უფრო ინდიფერენტული ხდება. მოსახლეობა აქვთ ენობა პარტიებს. ბოლოსაპარლამენტო არჩევნებში ამომრჩეველმა უარი თქვა ტრადიციული ცენტრისტული პარტიების - „დელდამსოზლოს“, ქეშმარიტ გაზის პარტია და მემარცხენე-დემოკრატიული პარტია, მხარდაჭერაზე და თავისი ნდობა ულტრა-მემარჯვენეს - ლირსების პარტიასა (ამომრჩეველთა 15.4%) და ეროვნული მოქმედების პარტიას (18.1%) გამოუცხადა. ამ პარტიების წარმომადგენლებმა პროტესტული კლექტორატის ფაქტორის არსებობით აიხსნას. თუმცა, ამავე არჩევნებში აჩვენა, რომ ისლამისტებზე მეტად ამომრჩეველმა მხარი წაიხსნა ისლამურ მონოდებებს დაუჭირა.

თურქეთში ხშირად საუბრობენ, თუ რას ნიშნავს „ისლამური“ პარტია. ეს სრულებითაც არ გულისხმობს იმას, რომ პარტიის წევრები ყველაზე მორწმუნეები არიან. რელიგიურ ფაქტორებს თითქმის ინტენსივად ქუჩის პარტიის ლიდერი თანსუ ჩილერიც, რომელიც ერთ-ერთ

წინასაარჩევნო კამპანიის დროს ჩადერიოვანი კი გამოცხადდა, ეროვნული მოქმედების პარტია, თურქეთის პრეზიდენტი თურკული ოჯახი. ეს და სხვა სეკულარული პოლიტიკის განმტკიცებელი პოლიტიკოსები, უკანასკნელი 20 წლის განმავლობაში ყოველთვის ცდილობდნენ მორწმუნე ამომრჩევლების ხმები მიეღოთ. ამისათვის ისინი ხელისუფლებაში ყოფნის დროს აღნიშნავდნენ რელიგიურ დღესასწაულებს, აშენებდნენ მეჩეთებს.

რამდენიმე ათწლეულია უკვე თურქეთი სეკულარული ქვეყანაა, თუმცა თურქების 35.4% თავს პირველ რიგში მუსლიმად თვლის, ხოლო 33.9% „თურქეთის მოქალაქედ“. ეკონომიკური და სოციალური კვლევების თურქული ფონდის (TESEV) გამოკითხვით, თურქების 20% შარიათის შემოღების მომხრეა, თუმცა ამავე დროს, მათი წარმოდგენა თურქულად რას ნიშნავს შარიათი უხელოვანია. თურქეთის სეკულარული ელიტა აცხადებს, რომ ღირსების პარტიას მხარდამჭერები ძირითადად გაღარიბებულ სოფლებსა და ქალაქის ჩრდილოეთში ჰყავს. თუმცა, TESEV-ის გამოკვლევამ აჩვენა, რომ ეკონომიკურ საიდუმლოებს, რელიგიურობასა და ღირსების პარტიას შორის ნაკლები კავშირია.

გამოკვლევებით დადგინდა: სეკულარულ-რესპუბლიკურ წყობასა და სამოქალაქო კოდექსს, რომელიც სექსობრებთან ასწავლობდა დაფუძნებული, მხარს უჭერს აბსოლუტური უმრავლესობა. გამოკვლევებმა გამოავლინეს, თურქების მიერ ისლამის გაგება ეფუძნება ტოლერანტობას და 91% მიიჩნევს, რომ განსვავებული რწმენის ხალხის დაცვა სოციალური ჰარმონიის მიღწევისათვის უმნიშვნელოვანესია. გამოკვლევების შედეგება აჩვენებს, რომ თურქეთის მოსახლეობა არ არის პოლარიზებული ორ - ისლამისტებისა და სეკულარისტების ბანაკად და ეს პოლარიზაცია არ იწვევს ამ ორ განსხვავებულ ჯგუფს შორის შეუწყნარებლობას.

ისლამისტური ღირსების პარტიის დახურვის პერსპექტივები

საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ღირსების პარტიის დახურვის საკითხი თურქეთის ბოლო წლების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოვლენაა. პარტიის დახურვა ვადამდელ საპარლამენტო არჩევნებს გარდაუვალს გახდის, რაც ქვეყნის ეკონომიკაზე ნეგატიური გავლენას მოახდენს. მოვლენების საპირისპიროდ განხილვების შემთხვევაში, სამხედროების შემოღობვა კიდევ უფრო გაიზრდება, რადგან ისინი პოლიტიკურ ისლამს ქვეყნის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საფრთხედ განიხილავენ. ყოველივე ამან შეიძლება ქვეყანაში მორიგი პოლიტიკური დაძაბულობა შექმნას.

პარტიის დახურვით თურქეთის პოლიტიკურ სცენაზე დიდი არეულობაა მოსალოდნელი. პოლიტიკოსები ცდილობენ ღირსების პარტიის

ბედის გადაწყვეტამდე რაიმე სერიოზული გადაწყვეტილება არ მიიღონ, რადგან პარტიის დახურვის შემთხვევაში დანიშნული საპარლამენტო არჩევნები მთელ მათ გეგმებს რადიკალურად შეცვლის. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება ქვეყნის პოლიტიკური პარტიებისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანი იქნება.

სასამართლოს მიერ პარტიის, როგორც „კონსტიტუციის პარტიის“ გაგრძელების „კრძალვის“ შემთხვევაში, პრაქტიკაში ღირსების პარტიის ყველა დეპუტატისთვის პარლამენტის წევრის სტატუსის დაკარგვას ნიშნავს. მათ ავტომატურად 5 წლით პოლიტიკური მოღვაწეობა აკრძალვდა. საპარლამენტო ადგილების 5%-ის განთავსების შემთხვევაში, გაიმართება არჩევნები. კონსტიტუციის მიხედვით, პარლამენტში ადგილების 5%-ის განთავსის უფლებიდან სამ თვეში რიგგარეშე არჩევნები უნდა გაიმართოს.

ამ საკითხთან დაკავშირებით განსაკუთრებული მოსაზრება გააჩნია თურქების ამჟამინდელი კონსტიტუციის მთავრობის წევრ მემარცხენე-დემოკრატიულ და ეროვნული მოქმედების პარტიას. ისინი რიგგარეშე არჩევნებს, მისი სპეციფიკიდან გამომდინარე სიფრთხილით ეკიდებიან. ისინი მიიჩნევენ, რომ ამგვარ შემთხვევაში უმჯობესი იქნება ვადამდელი არჩევნების დანიშვნა, ვიდრე რიგგარეშე. მათი მოსაზრებები ეყრდნობა კონსტიტუციის მიერ განსაზღვრულ ნორმას, რომელიც პარლამენტში მოხვედრისათვის რიგგარეშე არჩევნების დროს 10%-იანი ბარიერის გადალახვას არ ითხოვს. რაც რეალობაში ნიშნავს იმას, რომ სახალხო დემოკრატიული პარტია, რომელიც თურქეთში მცხოვრები ქართველების პარტიაა, პარლამენტში 40-მდე ადგილის დაკავება შეძლებს. ამის გამო, მემარცხენე-დემოკრატიული და ეროვნული მოქმედების პარტია უპირატესობას ვადადელი საპარლამენტო არჩევნების ჩატარებას ანიჭებენ. ამ შემთხვევაში, თითქმის გამორიცხულია პროტურთული პარტიის მიერ 10%-იანი ბარიერის გადალახვა.

თუკი კონსტიტუციური სასამართლო ღირსების პარტიას აკრძალავს „ანტისეკულარული ქმედებისათვის“, მაშინ პარლამენტის წევრის სტატუსს პარტიის მაქსიმუმ 10-მდე წევრს ჩამოართმევს, რომლებმაც თავისი ქმედებით და ღონისძიებებით პარტიის დახურვას ხელი შეუწვეს. პარლამენტში დღეისათვის რამდენიმე ადგილი არის თავისუფალი. კონსტიტუციის მიხედვით, რიგგარეშე არჩევნების ჩატარებისთვის აუცილებელია პარლამენტში 23 ადგილი იყოს თავისუფალი. რეალურად ნაკლებად სავარაუდოა, რომ სასამართლოს ამგვარი გადაწყვეტილების შემთხვევაში, 23 ადგილზე მეტი განთავსის უფლება ღირსების პარტიის დახურვა უკავშირდება ერთ მეტად მნიშვნელოვან პროექტს. ვადამდელი

არჩევნები თავის უარყოფით გავლენას მოახდენს 36 თვიან ანტიინფლაციურ პროგრამაზე, რომლის განხორციელება 2000 წელს დაიწყო. ეს, სავარაუდოდ, უმოქმედოდ დატოვებს საერთაშორისო სავალუტო ფონდთან გაფორმებულ შეთანხმებას. პროგრამის კრახის შემთხვევაში კი, ინფლაცია გაიზრდება, რაც ქვეყნის ეკონომიკურ ვითარებაზე ადვილად იმოქმედებს.

ექსპერტთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ პარტიის აკრძალვა არც ისე ადვილი იქნება, რადგან კონსტიტუციაში მკაფიოდ არ არის განსაზღვრული პარტიის დახურვის საკითხი, თუკი იგი სხვა აკრძალული პარტიის გაგრძელებაა. ასევე არ არის დამარწმუნებელი პარტიის ანტისეკულარული ქმედებებისთვის აკრძალვა, რადგან ღირსების პარტია მხოლოდ ექვსი თვის დაარსებიდან იყო, როდესაც მის წინააღმდეგ ამ ბრალდებით სასამართლო პროცესი დაიწყო. ანტისეკულარული ქმედებები პარტიაში ფართოდ უნდა ყოფილიყო გავრცელებული და მას ხშირი სასიათი უნდა ჰქონოდა. ექსპერტთა ნაწილს მიაჩნია, რომ ღირსების პარტიის დახურვისთვის არასაკმარისი მტკიცებულებებია.

ამავე დროს, პოლიტიკოსები შიშობენ, რომ თუ ღირსების პარტია არ აიკრძალება, მაშინ პოლიტიკური დაძაბულობა წარმოიქმნება. ამ დაძაბულობაში გადამწყვეტი როლი სამხედროებს მიენიჭებათ, რომლებიც პოლიტიკურ ისლამთან ბრძოლას პრიორიტეტულ მნიშვნელობას ანიჭებენ. თუკი ღირსების პარტია არ აკრძალვს, ამან შეიძლება სამხედროებს პოლიტიკაში ჩარევისკენა უბიძგოს.

საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ღირსების პარტიის დახურვის საკითხზე გადაწყვეტილების მიღების გაჭიანურება შეიძლება ისლამისტების პოზიციებზე გააუმჯობესოს და მათი მოთხოვნები წაახალისოს. ისინი უფრო მკაცრ პოზიციას დაიკავენ ჩადრის საკითხში, რელიგიური განათლების საკითხში. ამ შემთხვევაში მოსალოდნელია, რომ სამხედროების გავლენა მთავრობასა და პარლამენტის საქმიანობაზე გაიზრდება. რაც პოლიტიკური წრეების განცხადებით დემოკრატიზაციის პროცესსა და თურქეთის ევროპის კავშირში განწევრიანებაზე უარყოფით გავლენას მოახდენს.

ღირსების პარტიის აკრძალვის შედეგად დანიშნული ვადამდელი არჩევნებით კოალიციური მთავრობის სიმყარეს გარდაუვალი საფრთხედ დამუქდება და არჩევნებამდე შეიძლება სამთავრობო კრიზისიც გამოიწვიოს.

პარტიის აკრძალვის შემთხვევაში თურქეთში პოლიტიკური ისლამის მოძრაობაში განხეთქილებაა და სულ მცირე ორი ახალი პრორელიგიური პარტიის წარმოქმნას წინასწარ მეტყველებენ. ეს განხეთქილება პოლიტიკურ ისლამს პოლიტიკურ ასპარეზზე უფრო ნაკლებად სხლავს გახდის. მათ ერთმანეთს შორის რელიგიურად განწყობილი ამომრჩევლების მოსა-

პოვნებად უფრო მოუწევთ ბრძოლა, ვიდრე სხვა მოწინააღმდეგე პარტიებთან. ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, პოლიტიკური ისლამი თავის გავლენას დაკარგავს, რაც ისლამისტებს აიძულებს გადარჩენისთვის იბრძოლონ და თურქეთში არსებულ რეალობას შეცვალონ.

ღირსების პარტიის ლიდერი რეჯაი ქუთანი, იმ შემთხვევაში, თუ მხოლოდ პარტიის 10 წევრს აკრძალვდა პოლიტიკური მოღვაწეობა, ღირსების პარტიის დანარჩენი დეპუტატების მხრიდან პარლამენტის დატოვებით იმუქრება. ეს კი ვადამდელი არჩევნების ჩატარებას გამოიწვევს. თუმცა, აქ გასათვალისწინებელია ერთი ფაქტორი, დეპუტატთა გადაადგომა მას შემდეგ გახდება იურიდიულად შესაძლებელი, რაც მას პარლამენტის უმრავლესობა დაამტკიცებს. პარლამენტში უმრავლესობა კი კოალიციური მთავრობის პარტიების ფლობს. წარსულში დეპუტატთა მხრიდან არაერთი გადაადგომა საპარლამენტო უმრავლესობის პოზიციის გამო საპარლამენტო დასრულდა. თუკი ღირსების პარტია მთელი შეზღუდვებით გადადგება, ეს უშუალოდ პოლიტიკური მიზეზების გამო იქნება.

არის კიდევ ერთი ვარიანტიც. საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია განელოს პროცესი და გარკვეული ხნის განმავლობაში რაიმე გადაწყვეტილება არ მიიღოს. რეალურად საკონსტიტუციო სასამართლო უკვე მრამდენად საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებას თავს არიდებს. ამ გადაწყვეტილებაზე მოქმედებს თურქეთის პრეზიდენტის პოზიცია, რომელიც ქვეყანაში დემოკრატიული ნორმების დაცვას უკავშირდება. ამავე ნდევით სეზერი საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარე იყო, როდესაც საპრეზიდენტო კანდიდატი გახდა და მისთვის კანონის პრიმატი უზენაესი პრინციპია. არის მოსაზრება, რომ სეზერი ღირსების პარტიის აკრძალვას მხარს არ უჭერს, რადგან მას მტკიცე ქმედება ანტიდემოკრატიულად მიაჩნია. დღეისათვის არ ჩანს იმის პერსპექტივა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლო პარტიას უახლოეს პერიოდში აკრძალავს. დროის განვლვამ კი შეიძლება ვითარება რადიკალურად შეცვალოს. თურქეთისთვის ცნობილია ევროკავშირის პოზიცია, რომელიც პარტიების აკრძალვის საკითხში ნეგატიურ პოზიციას იკავებს. თავად თურქეთის გარეშე ფაქტორებმა შეიძლება მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინოს თურქეთში პოლიტიკური პროცესების განვითარებაზე, მათ შორის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე.

ქალის ჩადრი - პოლიტიკური სკანდალის მიზეზი

სეკულარისტებსა და ისლამისტებს შორის კიდევ ერთი დაპირისპირების მიზეზი თურქეთში სახელმწიფო დაწესებულებებში შესვლაზე

არსებული ჩაცმის ნორმის დარღვევა გახდა, რაც დიდი პოლიტიკურ სკანდალში გადაიზარდა. ყველაფერი 1999 წლის აპრილის საპარლამენტო არჩევნებს მოჰყვა. ამავე წლის 2 მაისს ისლამური ლირისების პარტიის წევრი, მერვე ქავაქჩი (უნდა აღინიშნოს, რომ იგი ქართული წარმოშობისაა) თურქეთის პარლამენტის შენობაში ჩადრით გამოქცადა.

ამ დღიდან მოყოლებული ქავაქჩი თურქეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში „ნაწიერ პირველი ფიგურა“ გახდა. პოლიტიკოსები და განსაკუთრებით სამხედროები ქავაქჩის ქცევის აღშფოთებულნი დარჩნენ. სეკულარისტული დემოკრატიის მას ყვირილით შეეგებნენ და პარლამენტის დატოვება აიძულეს. სეკულარისტებმა მსგავსი ფაქტი მორიგი ანტიისლამური ღონისძიებების გატარების დანების აუცილებლობად მიიჩნიეს.

15 მაისს პრეზიდენტმა სულეიმან დემირელმა მთავრობის დადგენილება დაამტკიცა, რომლითაც ქავაქჩის თურქეთის მოქალაქეობა ჩამოერთვა. გარდა ამისა, აღმოჩნდა, რომ ქავაქჩი, რომელიც დაქორწინებული იყო იორდანელ ნარმოშობის ამერიკელზე, მაგრამ იმეამად განქორწინებული იყო, აშშ-ის მოქალაქეობა პარლამენტში მისი კანდიდატად დასახელებიდან რამდენიმე დღით ადრე მიიღო. თურქეთის მთავრობა ნებას აძლევს თავის მოქალაქეებს სხვა პასპორტი იქონიონ, მაგრამ მათ ამის შესახებ მთავრობას უნდა აცნობონ, რაც ქავაქჩიმ არ გააკეთა.

თურქულმა მასმედია ქავაქჩი პალესტინურ ტერორისტულ ჯგუფ „ჰამასთან“ და ლიბიის ლიდერ კადაფისთან თანამშრომლობაში დაადასტურა. პრეზიდენტმა დემირელმა მას „ჯაშუსი პრეოკუპირი“ უწოდა, რომელიც უცხო ქვეყნისთვის მუშაობს. ქავაქჩის ინტერესების დაცვას ისლამისტები შეეცადნენ და ჩადრის ტარება მის დემოკრატიულ უფლებად წარმოადგინეს.

სეკულარისტებსა და ისლამისტებს შორის მორიგი ბრძოლა დაიწყო. პრემიერ-მინისტრმა ბულენთ ეჯევითმა განაცხადა, რომ თუ ქავაქჩი ჩადრს მოიდევს, პარლამენტის ახლადარჩეული დეპუტატები მას დეპუტატის მოვალეობის შესრულების უფლებას მაინც არ მისცემდნენ. ისლამისტების ლიდერმა რეჯაი ქუთანმა ქავაქჩის წინააღმდეგ წაყენებულ მოძრაობებს „პოლიტიკური ლიწა“ უწოდა, რაც მისი თქმით, „თურქული დემოკრატიისთვის დიდი დარტყმა იყო“. თურქეთის ხელისუფლებამ ქავაქჩის მოქალაქეობა ჩამოართვა, რასაც მის მიერ დეპუტატის ადგილის დაკარგვაც მოჰყვა.

ზოგიერთი ისლამისტის განცხადებით, ქავაქჩის ქმედება ისლამური მოძრაობისათვის პოლასურველი ფაქტი იყო. რადგან ქვეყნის შიდა პოლიტიკაში სამხედროების დიდი გავლენის გამო, ისლამისტების წინააღმდეგ წერილობრივ კი სეკულარისტების ხელში პოლიტიკური ისლამის წინააღმდეგ იარაღად იქცევა. ეს დადასტურა

ისლამისტების წინააღმდეგ ცნობილი მეზრძოლის, პროკურორ ვურალ სავაშის ნაბიჯმაც. მან ამ ფაქტის შემდეგ არა ღირსების პარტიის დახურვა, არამედ პარტიის 110-ვე ახლადარჩეული დეპუტატის პარლამენტიდან გაძევება და პოლიტიკიდან მათი ხუთწლიანი ჩამოშორება მოითხოვა.

უფრო მოგვიანებით ქავაქჩი კიდევ ერთხელ გახდა სკანდალის მიზეზი. ანკარას სახელმწიფო უშიშროების სასამართლოს მთავარი პროკურორი ქავაქჩის ლამით სახლში დაადგა და მისი აყვანა განიზარა. ისლამისტთა მომხრეებმა პროკურორის გეგმების ჩაშლა მოახერხეს. ამ ფაქტთან დაკავშირებით თვით სეკულარისტებმაც კი აღშფოთება გამოთქვეს. თურქეთის სეკულარისტმა იუსტიციის მინისტრმა, ჰიქმეთ სამი თიურქმა პროკურორის „ლაშის ვიზიტის“ შესწავლისათვის გამოძიების დაწყების ბრძანება გასცა. პროკურორის საქციელი არ მონიშნა პრეზიდენტმა სულეიმან დემირელმა და პრემიერ-მინისტრმა ბულენთ ეჯევითმაც.

ქავაქჩის ჩადრის ისტორია კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ სეკულარისტები ისლამიზმის გამოვლენის ნებისმიერი ფაქტის დროზევე დასამარცხად ცდილობენ. რადგან იგი სერიოზულ ანტისეკულარულ ქმედებებში არ გადაიზარდოს, რომლის გაკონტროლება შემდეგ შეიძლება გაჭირდეს. სეკულარისტები ფიქრობენ, რომ ისლამისტები თუ სახელმწიფო დანესებულებებში ჩადრით სიარულის ნებართვას მიაღწევენ, შემდგომში ისინი გაცილებით მეტს მოითხოვენ. ისლამისტების არგუმენტი, რომ ადამიანმა თვითონ უნდა გადაწყვიტოს თუ რა ჩიცვას, სეკულარისტებისათვის არადასაჯერებლად ჟღერს. სეკულარისტები ჩადრში მხოლოდ თავისუფლად ჩაცმის უფლებას არ გულისხმობენ. ერთი შესხედვით უბრალო საკითხში, ისინი ისლამისტთა ფარულ ზრახვებს ხედავენ, რაც თურქეთში პოლიტიკური ისლამის გაბატონებას უკავშირდება.

კიდევ ერთი მაგალითი იმისა, თუ როგორ იბრძვიან სეკულარისტები ისლამისტების წინააღმდეგ არის 1999 წლის აგვისტოში თურქეთში დამანგრეველი მიწისძვრის შემდეგ მომხდარი მოვლენა. თურქეთის პოლიციამ დააკავა და შემდეგ სასამართლომ ორწლიანი პატიმრობა მიუსაჯა „ნურ ჯემათის“ სექტის ლიდერს მეჰმეთ ქუთულარს. მას ბრალი „რელიგიური სიძულვილის გაღვივებაში“ დასდეს. ქუთულარის განცხადებით, მიწისძვრა ანკარას სეკულარული პოლიტიკის გამო თურქეთის წინააღმდეგ ღეროთის შურიძიება იყო. ქუთულარის ჯგუფმა გაავრცელა ბროშურები, სადაც სკოლებსა და საზოგადოებრივ ადგილებში ჩადრების ტარების ამკრძალავი კანონების მიღებისათვის მიწისძვრა „ღვთიურ სასჯელად“ არის მიჩნეული. ბროშურა 1999 წლის ოქტომბერში სტამბოლის მეჩეთში გავრცელდა.

მიწისძვრისა და „ღვთიური სასჯელის“ თემა ამით არ დამთავრებულა. მიწისძვრის შემდეგ თურქეთის სეკულარულმა პრესამ პარლამენტის პროისლამისტური წევრების წინააღმდეგ საყოველთაო შეტევა წამოიწყო. 26 აგვისტოს ისლამისტმა დეპუტატებმა 17 აგვისტოს მიწისძვრა სამხედროებისათვის, რომლებიც არა მარტო ავიანროვნენ ჭეშმარიტ მუსლიმებს, არამედ „ისრაელის წარმომადგენლებს მასპინძლობენ“ და მათ გოლფუქის საზღვაო ბაზაზე მიღებისას ალკოჰოლურ სასმელებსაც უმასპინძლებდნენ, „ღვთიურ სასჯელად“ მიიჩნიეს.

მასმედიაში ფუნდამენტალისტებზე მორიგი „ნადირობა“ მას შემდეგ დაიწყო, რაც გენერალური შტაბის უფროსმა, გენერალმა ჰუსენი ქივრიქოლუმ ზოგიერთი განუთის რედაქტორი თავისთან მიიწვია და მათ სამაშველო ღონისძიებებთან დაკავშირებით სამხედროების მოზიდავა განუბარა. ქივრიქოლუმ უკმაყოფილო იყო იმ უყურადღებობით, რაც მასმედიაში მიწისძვრის შემდეგ სამხედროების მიერ განხილულ დახმარებასთან დაკავშირებით გამოიჩინა. ზოგიერთი უცხოელი ჟურნალისტის რეპორტაჟი კი, გენერალმა „პროსპარატისტული და ფუნდამენტალისტური პრესისათვის დამახასიათებელი“ ნიშნები შეამჩნია.

ქივრიქოლუმ განუთის რედაქტორებს ღიად განუცხადა, რომ შეიარაღებული ძალები ქვეყნის სეკულარული სისტემის დაცვას კლავდა გააგრძელებენ. მისი თქმით, ისინი ისლამური ფუნდამენტალისტების წინააღმდეგ „კიდევ ათასი წელი იბრძვიან, თუ კი ეს საჭირო გახდება“. ქივრიქოლუმ პარლამენტს პოლიტიკური ისლამის წინააღმდეგ მკაცრი კანონების შემოღებისაკენ მოუწოდა. ამას პრემიერ-მინისტრის ბულენთ ეჯევითის სწრაფი რეაქცია მოჰყვა. პრემიერმა პარლამენტის განახლებულ სესიებზე „ანტი-ფუნდამენტალისტური კანონების“ მიღებაზე განაცხადა.

საყურადღებოა, რომ ქივრიქოლუმ მსგავსი გაფრთხილებები მას შემდეგ გააკეთა, რაც სულ რაღაც ერთი თვის წინათ პარლამენტმა ისეთი კანონი მიიღო, რომელმაც პროისლამისტური ღირსების პარტია დახურვა გადართინა და ყოფილ პრემიერ-მინისტრ ნეჯატინ ერბაქანს პოლიტიკაში დაბრუნების შესაძლებლობა მისცა.

რელიგიური ორდენები

თურქეთში ხელისუფლების პოლიტიკა ყოველთვის ხასიათდებოდა რელიგიური და ეთნიკური საფრთხის არსებობის მანიპულაციით. ხელისუფლებას მტრის სახით ყოველთვის ჰყავდა ისლამისტები და ქურთები, რომლის წინააღმდეგაც პერმანენტულად იბრძოდა. ქმალისტური იდეები ბოლო წლების განმავლობაში შესუსტდა და ბევრი მის გადახედვას და ახალ დროებასთან შეგუების აუცილებლობაზე საუბრობს. ამ ფონზე იქმნება ახალი მოძღვრებები, რომლებსაც თურ-

ქეთში ისლამს უკავშირებენ. ერთ-ერთი ასეთი ყველაზე მნიშვნელოვანი რელიგიური მოძღვრება ნურჯიზმია. ამ რელიგიურმა მოძღვრებამ სახელი მისი დამაარსებლის, საიდ ნურის (1876-1960) სახელიდან მიიღო. იგი ეთნიკური ქურთია. ნურსი ამტკიცებდა, რომ დემოკრატია და ისლამი არ არიან ურთიერთდაპირისპირებული და იგი მიიჩნევდა, რომ დემოკრატია და თავისუფლება ისლამური საზოგადოების არსებობისათვის აუცილებელი იყო.

ნურსის მოძღვრების ერთ-ერთი ძირითადი პოსტულატი მდგომარეობდა იმაში, რომ რელიგიასა და მეცნიერებას შორის არ არის დაპირისპირება. ნურსის მოძღვრება გავრცელდა მთელ თურქეთში, რომელსაც დღეს 2-დან 6 მილიონამდე მიმდევარი ჰყავს. 1970-იან წლებში ნურჯიზმ მოძრაობა ფრაგმენტაცია განიცადა. ამ ფრაგმენტაციისგან გაჩენილი ყველაზე ძლიერი ჯგუფი ფეთჰულა გიულენის, ხოჯად ნოდებულის, ხელმძღვანელობით შეიქმნა. გიულენი თურქეთში ახალი „ისლამის“ მშენებლობის მომხრედ გამოდიოდა, სადაც საბაზრო ეკონომიკა და ოსმალური მემკვიდრეობა ერთმანეთს შეერწყმოდა. თავისი იდეების პოპულარიზაციისთვის გიულენი ქვეყნის ცნობილ პოლიტიკოსებთან ხშირ შეხვედრებს მართავდა.

ნურჯისტული მოძრაობა უფრო ტოლერანტულია, უფრო თანამედროვე და საბაზრო ეკონომიკის მომხრე, ვიდრე სხვა ისლამური ჯგუფები, ღირსების პარტიის ჩათვლით. გიულენის ორდენი არ ესწრაფვის მუსტაფა ქემალ ათათურქის მემკვიდრეობას ბოლო მოეღოს. მისი ნაციონალიზმი არ ეფუძნება განსხვავებას ეროვნებაში. გიულენისათვის არ არის განსხვავება ბოსნიელსა და ყაზახს შორის. მისთვის თვითშეგნების განსაზღვრისათვის ძირითადი კრიტერიუმი საერთო ოსმალურ-ისლამური წარსულია. მიუხედავად იმისა, რომ მათ ბიძართ ირანელი მუსლიმები არიან, მათ მიმართ გიულენი ყოველთვის აგრესიული იყო. არაბებს იგი ოსმალთა იმპერიის მტრედთან თანამშრომლობასა და ისლამის ნეგატიური იმიჯის შექმნაში ადანაშაულებს. გიულენის სკოლებიც ძირითადად ბალკანეთში და ცენტრალურ აზიაშია და ძალიან მცირე არაბულ სამყაროში.

საბაზრო ეკონომიკამ და დემოკრატიზაციამ საზოგადოებრივი სფეროს უზრუნველყო ისლამიზაცია მოახდინა. ისლამური ფონდები, ასოციაციები და საგანმომცემლო სახლები მუსლიმებს სოციალურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში უფრო მეტი მონაწილეობისაკენ მოუწოდებს.

გიულენის საზოგადოებას ეკუთვნის მდიდარი ბიზნეს-ქსელი და მასმედიის იმპერია. ჯგუფს სხვადასხვა მიმართულების ჟურნალები, გაზეთები, ტელევიზია და რადიო ეკუთვნის. მასმედიის გარდა, ჯგუფი კონტროლებს ერთიერთ ყველაზე მზარდ ფინანსურ ინსტიტუტს, „აზია ფინანს“,

რომელიც მილიარდობით დოლარის კაპიტალს აკონტროლებს. გიულენის ჯგუფს ასევე ეკუთვნის უნივერსიტეტები, კოლეჯები, უმაღლესი და ზაფხულის სკოლები.

გიულენის სკოლებში სტუდენტები საუკეთესო განათლებას იღებენ, უკეთეს ვიდრე სახელმწიფო სკოლებში.

გიულენის მიერ ისლამის ხედვა დისციპლინასა და დიალოგს ეფუძნება. ისლამის ჰუმანისტური ინტერპრეტაციის მხარდასაჭერად, გიულენი დისკუსიებსა და დიალოგებს მიმართავს. იგი შეხვდა სტამბოლის პატრიარქს, ბართოლომეოს. რელიგიური შორის დიალოგისთვის გიულენი ბევრ ქრისტიან და ებრაელ ლიდერსაც შეხვდა. აღსანიშნავია მისი ვიზიტი რომის პაპთან.

გიულენის კონცეფციებში ისლამი თურქულ ნაციონალიზმსა და ისლამურ კულტურას ექვემდებარება. ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებული პრობლემების განსახილველად მან ბევრი ცნობილი ინტელექტუალი შეკრიბა, რომლებსაც სეკულარიზმის ახალ ეტაპზე გადასვლის საკითხები უნდა განეხილათ.

გიულენმა ასევე სცადა თურქეთში სეკულარიზმისა და რელიგიის დამოკიდებულების საკითხი 1998 წლის ივლისში გამორეკავებულ დელარაციებში გამოეხატა. დელარაციის ძირითადი აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ სახელმწიფო საზოგადოების რწმენის საკითხში ნეიტრალური უნდა იყოს. გიულენს ჩადარის საკითხი რწმენის საკითხად არ მიიჩნია, არამედ მას ისლამის კულტურულ გაგებაზე უკავშირებს, რაც ყველამ თავისი რწმენით უნდა გადაწყვიტოს.

სქესთა თანასწორობის საკითხში გიულენის მოსაზრებები ურთიერთსაპირისპიროა. იგი თავის გამოსვლებში მხარს უჭერს ქალების აქტიურ როლს, თუმცა რეალურად მის უზარმაზარ ბიზნეს-ქსელს არცერთი ქალი მაღალ თანამდებობაზე არ მუშაობს.

ლირების პარტიის პოლიტიკურ ისლამსა და ნურჯისტების სოციალურ კულტურულ ისლამს შორის კონფლიქტის წყარო თურქეთის მომავალ განვითარებაზე მათ განსხვავებულ ხედვაშია. გიულენის ორდენმა შეიძლება მხარი დაუჭიროოს ნებისმიერს, მაგრამ არა ლირების პარტიას. გიულენის ორდენის მასხასიათებლად სიფრთხილესა და საკუთარი ამოცანების რეალიზებაში მოთმინებას ასახელებენ.

თურქმა სამხედროებმა, როდესაც გადაწყვიტეს სოციალური და კულტურული ისლამის ყველა წყარო აეკრძალათ და ამით ისლამისტი უფნდამენტალისტების ხელისუფლებაში მოსვლა შეერყეობინათ, მათ აკრძალეს „კეთილდღეობის პარტია“, იმამ პათიფის სკოლები, აკრძალეს ახალი მეჩეთების მშენებლობა და შეეცადნენ გაეღაშრათ გიულენის ორდენის წინააღმდეგაც. თუმცა, აქ უკვე ექსპრეზიდენტმა სულეიმან დემირელმა და პრემიერ-მინისტრმა ბულენთ ეჯევითმა გიულენის საქმიანობა დაიცვეს, რადგან ისინი გიულენის

ჯგუფს პოლიტიკური ისლამის წინააღმდეგო ჯგუფად განიხილავენ. როდესაც ხელისუფლება „კეთილდღეობის პარტიის“ პოლიტიკური ისლამის კონტრბალანსს ეძებდა, გიულენმა მთავრობასთან ალიანსი არ იუკადრისა. გიულენი თურქული ისლამური მოძრაობის პლურალიზაციას და მოდერნიზაციას წარმოადგენს. გიულენის განცხადებით, ისლამი ერის რელიგიასა და იგი არ შეიძლება ერთი პარტიის თვითგამორკვევას უკავშირდებოდეს.

რადიკალური ისლამური დაჯგუფებები
თურქეთში პოლიტიკურ ისლამზე საუბრისას ხშირად ახსენებენ რადიკალურ ისლამურ ჯგუფებს, რომლებიც არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ იარაღით ხელში იბრძვიან. ამ მხრივ გამოირჩევა „ჰეზბოლას“ დაჯგუფება, რომელსაც განსაკუთრებული პოპულარობა შარშან დაწყებულმა მოვლენებმა მოუპოვა.

2000 წელი თურქეთში უდიდესი სკანდალით დაიწყო, რომელიც უშუალოდ ისლამისტურ რადიკალურ დაჯგუფება „ჰეზბოლას“ უკავშირდებოდა. შინაგან საქმეთა სამინისტრომ „ჰეზბოლას“ ჯგუფის წინააღმდეგ განახორციელა მასშტაბური ოპერაცია, რასაც მისი წევრების დაპატიმრება მოჰყვა. ჯგუფი განსაკუთრებით აქტიური სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში იყო, სადაც მათ 1980-იანი წლებიდან დაიწყეს მოქმედება და მიზანად ისლამური ქურთული სახელმწიფოს შექმნას ისახავენ. 1990-იან წლებში მათ აშკარა ბრძოლა დაიწყეს ქურთისტანის მუშათა პარტიის ტერორისტული დაჯგუფების წინააღმდეგ, რომელიც თურქეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ იბრძვის. გაეროცელებული მოსაზრებით, „ჰეზბოლას“ დაჯგუფებას ხელისუფლება ქურთი სეპარატისტების წინააღმდეგ აქეზებდა და მათ მხარსაც უჭერდა. მსგავსი ბრალდებები გაისმა ლირების პარტიის მხრიდანაც, რომელმაც ხელისუფლება ისლამური ტერორისტული დაჯგუფების საქმიანობის ხელშეწყობაში დაადასტურა.

„ჰეზბოლას“ სახელის გამოჩენასა და დამოუკიდებლობის მოვლენებზე დაუკავშირდა. 90-იან წლებიდან მოყოლებული, ტერორისტული ჯგუფმა 1.500-3.000 ადამიანის სიცოცხლე შეინარა. პოლიციამ ოპერაციის დროს აღმოაჩინა, რომ „ჰეზბოლა“ აქტიურად იყენებდა მთავარი რელიგიური სექტების სახელებს. ბოლოს ტერორისტული ორგანიზაცია მაშინ დაკავეს, როდესაც ისინი რელიგიური სექტის, „მენზილის“ სახელს იყენებდნენ.

მენზილი ნაქმიანობის რელიგიური სექტის ცენტრია, რომელსაც თურქეთში 2 მილიონამდე მიმდევარი ჰყავს. მილიონობით ადამიანი სტუმრობს სექტის ლიდერებს, რომლებიც წლების განმავლობაში ამ პროვინციულ ცენტრში საქმიანობდნენ. ცნობილია, რომ სექტის წევრები არიან საკმაოდ მაღალი ჩინის მთავრობის წევრები,

მათ შორის იყო თურქეთის ყოფილი პრეზიდენტი თურკუთოზი.

„ჰეზბოლას“ მიერ რელიგიური სექტების სახელის გამოყენებამ შეაშფოთა თავად სექტის ლიდერები, რომლებმაც უშიშროების ძალებთან დაუყოვნებლივ თანამშრომლობა დაიწყეს. ნაქმიანობის სექტამ თვითონვე მიმართა თვითგანმედიის ღონისძიებებს და „ჰეზბოლასთან“ თანამშრომლობაში ეჭვმიტანილები ხელისუფლებას გადასცა. ამით სეკულარულმა სექტამ აჩვენა, რომ ისინი რადიკალურ ისლამურ ჯგუფებს არ მფარველობენ.

„ჰეზბოლას“ და რადიკალური ისლამური ორგანიზაციების სახელს თურქეთის სეკულარული ელიტა ხშირად ირანს უკავშირებს. ამის შესახებ მასმალა საუბრობენ თურქი პოლიტიკოსები. მათმა არაერთმა მწვავე განცხადებამ ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობის დროებითი დაძაბვა გამოიწვია. ამ მხრივ, განსაკუთრებით აქტიურბენ თურქი სამხედროები, რომლებმაც ირანს ბრალი ისლამური რეჟიმის თურქეთში ექსპორტში დასდეს.

თურქეთის მიერ მოპოვებული ინფორმაციით, რადიკალური ისლამური ჯგუფის ზოგიერთი ლიდერი ირანში გადიოდა წვრთნის. მათ შორის იყო თურქეთში „ჰეზბოლას“ ლიდერი, ჰუსეინ ველიოღლუ, რომელიც პოლიციის ერთ-ერთი რეილის დროს, შეტაკებისას სტამბოლში მოკლეს. იგი 1980 წელს ისლამისტური ეროვნული ხსნის პარტიის ახალგაზრდულ ორგანიზაციაში მუშაობდა. მოგვიანებით იგი ანკარას უნივერსიტეტში ტერორისტული ორგანიზაციის შექმნის ერთ-ერთი ორგანიზატორი იყო. ამის შემდეგ მან სამართად დიდი პერიოდ ირანში დაჰყო, სადაც სამხედრო წვრთნებს გადიოდა. ველიოღლუ თავისი გეგმების მისაღწევად მუსლიმებს იყენებდა. „ჰეზბოლას“ მიერ გატაცებული და მოკლული ადამიანების უმრავლესობა მუსლიმი იყო.

„ჰეზბოლას“ მფარველობაში ირანის დადანიშნულმა თურქ სამხედროებსა და პოლიტიკოსებს მხარი მასმედიაშიც აუბა, რომელმაც 2000 წლის ზაფხულში ირანს ბრალი 1990-იან წლებში ცნობილი თურქი სეკულარიზტების მკვლელობის ორგანიზებაში დასდო. თურქეთის პოლიციამ „ოპერაცია იმედად“ წოდებული გამოძიების პროცესში ირანთან კავშირში შემჩნეული პირებიც დააკავა. მასმედიის მიერ მხარდაჭერილი ანტიისლამისტური კამპანიის მიუხედავად, თურქეთის ხელისუფლებამ ვერ შეძლო ირანის ბრალდების დასაბუთებლად ძლიერი არგუმენტები მოეყვანა. მოგვიანებით ანტიირანული კამპანია აშკარა ფაქტების სიმინის გამო შეწყვეტა. თუმცა, ანკარაში ეჭვი არ ეპარება, რომ თურქეთში მოღვაწე რადიკალური ისლამური ჯგუფები ირანის მმართველი წრებიდან სერიოზულ დახმარებას იღებენ.

მიმდინარე მოვლენები თურქეთის პოლიტიკური ისლამის მოქმედებაში

ადამიანის უფლებების ევროპული სასამართლო ისლამისტების სარჩელს განიხილავს

16 იანვარს ადამიანის უფლებების ევროპულმა სასამართლომ აკრძალული „კეთილდღეობის პარტიისგან“ სარჩელი მიიღო. საკითხთან დაკავშირებით სასამართლო გადამწყვეტილებას უახლოესი სამი თვის განმავლობაში მიიღებს. „კეთილდღეობის პარტიის“ ინტერესებს ფრანგი ადვოკატი დაიცავს. სასამართლოს დაესწრო პარტიის ყოფილი წევრი და ყოფილი იუსტიციის მინისტრის პეტრე ქაზანიცი.

თურქეთის მთავრობის ადვოკატის განცხადებით, სეკულარიზმი დემოკრატიული სისტემის განუყოფელი ელემენტია, „კეთილდღეობის პარტია“ კი ისლამური კანონების პრომოტების მოთხოვნებით კონსტიტუციას არღვევდა. აკრძალული პარტიის ადვოკატის განცხადებით, დემოკრატიულ სისტემაში პარტია არ შეიძლება დახურონ და ასევე „კეთილდღეობის პარტია“ ხელისუფლებაში არჩევნების გზით მოვიდა. უკანასკნელი 10 წლის განმავლობაში თურქეთში 10 პოლიტიკური პარტია დახურონ. ადამიანის უფლებების ევროპულმა სასამართლომ თურქეთი პარტიების დახურვის გამო სამჯერ დაადასტურა. ადვოკატმა სასამართლო პროცესზე უარყო, რომ „კეთილდღეობის პარტიას“ ქვეყანაში ისლამური კანონების დამყარება და რელიგიური დაფუძნებული სახელმწიფოს შექმნა სურს. აკრძალული პარტიის ადვოკატის აზრით, „კეთილდღეობის პარტია“ არ არღვევდა სეკულარიზმის ნორმებს, არამედ მას განსხვავებულად აღიქვამდა.

მთავრობის ადვოკატმა მოსარჩელე მხარის საწინააღმდეგოდ განაცხადა, რომ „კეთილდღეობის პარტია“ არ დაუხურავთ პარტიის პროგრამის გამო, არამედ პარტიის მალაქინის ნების მიერ გაკეთებული განცხადებებისა და ქმედებების გამო, რომელიც კონსტიტუციას ეწინააღმდეგებოდა. ადვოკატმა ყურადღება გაამახვილა კონსტიტუციის დამრღვევთა მაღალ თანამდებობაზე. ისინი პარტიის უმაღლესი რანგის ჩინოსნები იყვნენ და არა უბრალო წევრები.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ აკრძალული „კეთილდღეობის პარტიის“ განაცხადა 1999 წლის 3 ოქტომბერს მიიღო. სასამართლომ პარტიის სარჩელის ევროპის ადამიანის უფლებათა შეთანხმების მე-9, მე-10 და მე-11 მუხლების შესაბამისობაში განიხილა გადამწყვეტი. მე-9 მუხლი პოლიტიკური პარტიის ორგანიზებასა და დაფუძნების უფლებას ეხება, მე-10 და მე-11 კი რწმენისა და აზრის თავისუფლებას. სასამართლომ უარი თქვა კეთილდღეობის პარტიის განაცხადი მიეღო მე-9 მუხლზე, რომელიც

სამართლიანი გამართლების უფლებას ეხება.

ისლამისტები შესაძლოა კორუფციის სკანდალში გახვიდნენ

ისლამისტთა მოძრაობაში მიმდინარე განხეთქილების პროცესს ახალი მოვლენა დაემატა, რომელიც შეიძლება გაცილებით მნიშვნელოვანი აღმოჩნდეს, ვიდრე ღირსების პარტიის დახურვა. 2001 წლის დასაწყისში დღის წესრიგში დადგა „დაკარგული ტრილიონი ლირის“ ბედი. საკონსტიტუციო სასამართლოში მიერ „კეთილდღეობის პარტიის“ აკრძალვის შემდეგ, ხელისუფლებამ პარტიისგან იმ დახმარების დაბრუნება მოითხოვა, რომელიც ისლამისტთა პარტიამ ხაზინისაგან მიიღო. აღმოჩნდა, რომ ამ თანხიდან ერთი ტრილიონი ლირა კარგა. ამის შედეგად პროკურორმა „კეთილდღეობის პარტიის“ წინააღმდეგ პროცესი წამოიწყო. პროცესი ბოლო სამი წლის განმავლობაში გრძელდებოდა.

სასამართლო თუ დაადგენს, რომ პარტიის ოფიციალური პირები, ლიდერ ნეჯმეთინ ერბაქანის ჩათვლით, დამნაშავენი არიან, მათ ბრალად „უკანონო ქმედებების“ ჩადება დაედებათ. ერბაქანი ამ საკითხთან დაკავშირებით თავის იურიდიულ მრჩეველს თვეების განმავლობაში ხვდებოდა და თავის შემოთქმებას გამოთქვამდა. დაკარგული ტრილიონი უშუალო კავშირშია ისლამისტურ მოძრაობაში ტრადიციონალისტებსა და რევოლუციონერებს შორის მიმდინარე ბრძოლასთან. ფული მაშინ გაუჩინარდა, როდესაც „კეთილდღეობის პარტია“ თავისი არსებობის ბოლო დღეებს ითვლიდა. ამ პერიოდში კი პარტიის აღმასრულებელ ორგანოებში ტრადიციონალისტები იდგნენ. დაკარგული ტრილიონის ადგილასყოფილის გარკვეულ ტრადიციონალისტებისათვის შეიძლება სავალალო გამოდგეს, რაც რევოლუციონერებს ახალი პოლიტიკური მოძრაობის ჩამოყალიბების საშუალებას მისცემს.

ფინანსური სკანდალი „კეთილდღეობის პარტიის“ დახურვისთანავე დაიწყო. როგორც წესი, პარტიები ყოველი წლის დასაწყისში ხაზინისაგან ფინანსურ დახმარებას იღებენ. როდესაც პარტია იხურება ხაზინა დახმარების უკან დაბრუნებას ითხოვს. მოგვიანებით, როგორც აღმოჩნდა, „კეთილდღეობის პარტიისათვის“ მიცემული თანხების მნიშვნელოვანი ნაწილი უგზოუკვლოდ დაიკარგა. პარტიის ჩინოსნებმა განაცხადეს, რომ მათ დახმარების მიღებისთანავე ფული პარტიის ფილიალებში გადააბრუნეს და თანხის სრული ოდენობა კანონიერად დახარჯეს. თუმცა, გამოძიებამ დაადგინა, რომ პარტიის ფილიალებში შტაბ-ბინიდან არავითარი ფინანსური დახმარება არ მიიღო. შედეგად პარტიის აღმასრულებელ პარტიული ფონდების მითვისებაში ბრალი დასდეს.

სასამართლო პროცესი ანკარის კრიმინალურ სასამართლოში მიდის და საბოლოო განაჩენი შეიძლება ერბაქანისთვისაც სავალალო აღმოჩნ-

დეს. ამას დამნაშავეთა დასჯა და მათი პოლიტიკური ცხოვრებიდან კანონიერი მოკვეთა მოჰყვება.

ისლამისტთა ლიდერებისთვის დაკარგული თანხების ისტორია გაცილებით მნიშვნელოვან ფაქტად იქცევა ვიდრე ღირსების პარტიის დახურვის საკითხი, იმიტომ, რომ კორუფციაში ბრალდებამ შეიძლება ისლამისტთა ლიდერების პოლიტიკურ კარიერას ბოლო მოუღოს.

ისლამისტური ღირსების პარტია 28 თებერვლის პროცესს აკრიტიკებს

28 თებერვლის პროცესად წოდებულმა მოვლენებმა თურქეთში ისლამისტურ მოძრაობებს დიდი დარცხნა მიაყენეს. ამ პროცესს უკვე პოსტ-თანამედროვე სახელმწიფო გადატრიალებად მიიჩნევენ, რადგან 28 თებერვალს ეროვნული უშიშროების კომიტეტის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების შემდეგ განვითარებული მოვლენების შედეგად სამხედროებმა მთავრობიდან ისლამისტების განდევნა მშვიდობიანად მოახერხეს. ამ მოვლენას უკანასკნელ პერიოდში თურქეთის პოლიტიკურ წრეებში ხშირად აკრიტიკებენ. მათ შორის ბუნებრივად არის ისლამისტური ღირსების პარტიაც, რომელიც ამ პოსტ-თანამედროვე სამხედრო გადატრიალებას თურქეთის კონსტიტუციის უხეშ დარღვევებად მიიჩნევს. ამის შესახებ, 2001 წლის 18 იანვარს ლიად განაცხადა პარტიის ლიდერმა რეჯაი ქუთანმა. მისი თქმით, მსგავსი რამ არცერთ განვითარებულ დემოკრატიულ ქვეყანაში არ ხდება. ქუთანმა ამასთანავე განაცხადა, რომ მათ არ დაგვიწყიათ ეს პროცესი, მაგრამ მისი პოლიტიკის დღის წესრიგში დაბრუნებას არ აპირებენ. რადგან, მათ სჯეროდა, რომ იგი თურქეთს არ დაუბრუნებდა.

პოლიტიკური ისლამი და მისი

გაქმნა საპარტეზლოზე

საქართველო საუკუნეების განმავლობაში გადარჩენისთვის იბრძოდა. ამ ბრძოლაში არცთუ უკანასკნელ როლს რელიგია ასრულებდა. მას შემდეგ რაც საქართველოში ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა და ქართველი ერი ქრისტიანობის მიმდევარი გახდა, ქართულ სახელმწიფოებრივ გაერთიანებებს ყოველთვის უწყვედ ტერიტორიების გარდა, რელიგიაც დაეცვა, რაც ქართველობის შენარჩუნებას უწყვეტობდებოდა.

საქართველოს დამპყრობლები ქვეყნისა და ხალხის საკუთარი გავლენის ქვეშ მოქცევისათვის მრავალ ხერხს მიმართავდნენ. ზოგიერთი აგრესიური მხოლავ ხარკს გადახდას მოითხოვდა და რელიგიურ საკითხში ტოლერანტობას იჩენდა. თუმცა, ეს ვითარება მას შემდეგ შეიცვალა, რაც საქართველოს სამხრეთით ისლამური იმპერიები გაუმეზობლდა. ეს იმპერიები მოსახლეობისგან ხარკს აღების გარდა, რელიგიის გამოცვლასაც

მოითხოვდნენ, რისთვისაც კონკრეტულ საგანმანათლებლო თუ იძულებით ღონისძიებებს ატარებდნენ. ერის გამუსლიმება დამპყრობელისთვის ლოიალური დასაყრდენის გაჩენას წარმოადგენდა. ამისთვის გეგმაზომიერი პოლიტიკა წარმოებდა, რამაც საქართველოს ზოგიერთ რეგიონში, განსაკუთრებით სამხრეთ პროვინციებში, მოსახლეობის იძულებითი გამუსლიმება გამოიწვია.

ქართული სამეფო-სამთავროების ლიდერები ისლამის მომადიდებლებს ყოველთვის შიშით უყურებდნენ და მასში საკუთარი მომადიდებისათვის ყველაზე დიდ საფრთხეს ხედავდნენ. ქართული სამეფო-სამთავროების ლიდერები ისლამის შემოქმედის შესაჩერებლად იმუშავებდნენ ძლიერ ქრისტიანულ, მართლმადიდებლურსა თუ კათოლიკურ, სახელმწიფოებს უსაყვარლად ბოძდნენ. ისლამის შემოქმედის შიში იმდენად დიდი იყო, რომ ქართული პოლიტიკური ელიტა კათოლიკოსის მიღებასაც გეგმავდა. თუმცა, მაშინდელი ქრისტიანული ევროპისათვის დაქუც-მაცებული საქართველო არანაირ ინტერესს არ წარმოადგენდა.

კვაზი ქართული სახელმწიფოებისადმი ბუნებრივი ინტერესი მხოლოდ მართლმადიდებლურმარუსეთმა გამოიჩინა. ქართული სახელმწიფოები რუსეთის იმპერიის გუფართობის გეგმაში შედიოდნენ. გარდა ამისა, ქართული სახელმწიფოები რუსეთის ჩრდილოეთ კავკასიური ხალხების დამორჩილებაში მოკავშირედ ესაჭიროებოდა. მხოლოდ საქართველოს ტერიტორიაზე უზიარებლობის განმტკიცების შემდეგ განდებოდა მოსახლეობის ჩრდილოეთ კავკასიის მუსლიმი ხალხების სამხრეთული ფრონტიდანაც შეტევა და ამით ჩრდილოეთ კავკასიაში რუსული გავლენის დამყარება.

ქართული სახელმწიფოების რუსეთის იმპერიული საზღვრების ფარგლებში მოქცევის შემდეგ, ჩრდილოეთ კავკასიის ისლამური ხალხების დამორჩილების მრავალწლიანი პროცესი წარმატებით დასრულდა. რუსეთის იმპერიაში გაერთიანებულ ქართულ სახელმწიფოებს ჩრდილოეთიდან ისლამური საფრთხე მოეხსნათ. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ჩრდილოეთიდან მომავალი ისლამური საფრთხე იმდენად სერიოზული არ იყო, რომ მას ქრისტიანულ ქართულ სამეფო-სამთავროების სასიცოცხლო ინტერესებზე სერიოზულად ემოქმედა. ჩრდილოეთ კავკასია უმეტესწილად ოსმალთა იმპერიის მიერ ქართველებზე ზეწოლისათვის გამოიყენებოდა.

რუსეთის იმპერიის ფარგლებში მყოფ ქართულ სახელმწიფოებს დროებით მოეხსნათ ისლამური საფრთხე დასუსტებული ოსმალეთიდან ირანის საკუთარი თავის გადარჩენისთვის იბრძოდნენ. მათ ქართულ ტერიტორიებზე გაზარტებული რუსულ არმიასთან შეშლის შესაძლებლობა არ ჰქონდათ. ოსმალთა იმპერიისთან ქართულ რამდენიმე ომში რუსეთის იმპერია

გამარჯვებული გამოვიდა. იმპერიის საზღვრები უფრო სამხრეთით გადაინა და იგი მუსლიმი ქართველებით დასახლებულ ტერიტორიებამდე გავრცელდა. ოსმალთა იმპერიის სისუსტის პირობებში ქართველებისთვის ისლამი სერიოზულ საფრთხეს აღარ წარმოადგენდა.

ვითარება არ შეცვლილა საბჭოთა კავშირის არსებობის და ცივი ომის პერიოდში. საბჭოთა კავშირის ძლიერი სამხედრო მანქანა ისლამს საფრთხის წყაროდ არ განიხილავდა. თითქმის მთელ მსოფლიოში საბჭოთა კავშირი დასავლეთთან ბრძოლაში ისლამისტური სახელმწიფოების მოკავშირედ გამოდიოდა. გარდა ამისა, ოსმალთა იმპერიის მაგივრად მაშინდელი საქართველოს სამხრეთით სეკულარული თურქეთის რესპუბლიკა ჩამოყალიბდა, სადაც პოლიტიკური ისლამის ნებისმიერი გამოვლინების წინააღმდეგ ტოტალურად იბრძოდნენ. ირანის მხრიდან კი, ირანში განვითარებული მოვლენების გამო, მსგავსი საფრთხე საერთოდ გაქრა.

ვითარება რადიკალურად შეიცვალა საბჭოთა კავშირის დაშლისა და ცივი ომის დასრულების შემდეგ. საქართველოსადმი ინტერესი გაიზარდა დასავლეთის ქვეყნებში, თუმცა ამავე დროს გააქტიურდნენ ისლამური ქვეყნები და ცალკეული ისლამური მოძრაობები, რომლებიც საბჭოთა სისტემის რღვევის შედეგად წარმოქმნილი ვაკუუმის შევსებას შეეცადნენ.

ფინანსურად ძლიერი ისლამური ქვეყნები სათვის პოსტსაბჭოთა სივრცეში კამპიონის დაბანდებისთვის მიმზიდველი გარემო აღმოჩნდა. პოსტსაბჭოთა სივრცეში ნათლად გამოვლინდა ის სახელმწიფოები თუ ცალკეული რეგიონები, საიდანაც ისლამისტებმა მზერა მიმართეს. უპირველეს ყოვლისა აქ გულისხმება ისლამური ჩრდილოეთ კავკასია, რუსეთის ფედერაციის ისლამური რესპუბლიკები, აზერბაიჯანი და ცენტრალური აზიის ქვეყნები.

ისლამი ექსპორტსა და ისლამურ საგანმანათლებლო კამპანიებში სხვა ქვეყნებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია თურქეთს. თურქეთის მმართველ ელიტაში ძლიერი ანტიოსლამური განწყობილების ფონზე, თურქეთის პოლიტიკა ყოველი საბჭოთა კავშირის ისლამური სახელმწიფოების მიმართ სრულიად განსხვავებულია. კერძო ფირმებისა და რელიგიური ორგანიზაციების მხარდაჭერით, თურქეთი ისლამური ქვეყნებში თავისი გავლენის დამკვიდრებას ცდილობს. თურქული კამპანია და ისლამური განათლება ამ ქვეყნებში ხშირად ერთად შედის. უმეტეს შემთხვევაში კი, ისლამური სკოლები თუ ინსტიტუტები გაცილებით ადრე იქმნება. ყოველი საბჭოთა კავშირის ისლამური რესპუბლიკებში თურქული წარმომადგენლობის საგანმანათლებლო დაწესებულებები, ექსპერტების მიერ ამ ქვეყნებში თურქეთის გავლენის დამყარების მცდელობად განიხილება.

თურქეთის საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ

თურქულენოვანი ხალხების გაერთიანების იდეას ლობიერებს და ამისთვის 90-იანი წლებიდან კონკრეტულ ღონისძიებებსაც ახორციელებს. სულედიან დემირელის პრეზიდენტობის ბოლო ეტაპზე თურქეთის პოზიციები ცენტრალური აზიის ისლამურ სახელმწიფოებსა და აზერბაიჯანში შესუსტდა. ზოგიერთ სახელმწიფოსთან ურთიერთობა რადიკალურადაც დაიძაბა. მაგალითად, უზბეკეთმა თურქეთი რადიკალური ისლამური ჯგუფების მხარდაჭერაში დაადანაშაულა, რასაც ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობის სერიოზული გაფუჭება მოჰყვა.

თურქეთის კოალიციურ მთავრობაში ნაციონალისტური ეროვნული მოქმედების პარტიის მოსვლის შემდეგ თურქეთის პოლიტიკა ამ სახელმწიფოების მიმართ კვლავ გააქტიურდა. ახლად არჩეული პრეზიდენტი აჰმედ ნეჯდეთ სეზერი პირველ რიგში სწორედ ამ ისლამურ სახელმწიფოებს ესტუმრა და რეგიონში დაკარგული პოზიციების აღდგენას შეეცადა.

მთელ ამ პროცესებში მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება საქართველოს. საქართველოს კარგი ურთიერთობები აქვს მეზობელ ისლამურ სახელმწიფოებთან და მათ შორის თურქეთთან. თურქეთის სეკულარული მმართველობის მიუხედავად, თურქული გავლენის გასავრცელებლად ხშირად რელიგიაც გამოიყენება. ამ მხრივ ქრისტიანულ საქართველოში რთულია ისლამური პოლიტიკა წარმატებით განახორციელო, თუმცა თურქული სკოლები საქართველოში დღესაც არსებობს. გარკვეული წრეების მოსაზრებით, ეს საგანმანათლებლო დაწესებულებები თურქული გავლენის გასაძლიერებლად გამოიყენება. რთულია იმის თქმა, რომ დღეს თურქეთი საქართველოში ისლამური მოძრაობების მხარდაჭერას ცდილობს. ეს განსაკუთრებით ქართველი მუსლიმებითა და სხვა ეროვნების მუსლიმებით დასახლებულ ტერიტორიებს ეხება. საქართველოში მცხოვრები მუსლიმები რადიკალიზმით არასოდეს გამოირჩეოდნენ, რაშიც ალბათ თავისი წვლილი საბჭოთა კავშირის მიერ წლების განმავლობაში გატარებული ანტირელიგიური პოლიტიკამ შეასრულა.

დღეს საქართველოს არცერთ მუსლიმებით დასახლებულ რეგიონში არა თუ პოლიტიკური ისლამის, არამედ საერთოდ რადიკალური ისლამური საფრთხე არ არსებობს. ამ მხრივ შეიძლება გამოხატულიყო მხოლოდ პანკისის ხეობა იყოს, სადაც ჩეჩნური წარმოშობის ქისტები ცხოვრობენ. 1999 წლიდან აქ ჩეჩნი ლტოლვილებიც დასახლდნენ. გაჩნდა შიში იმისა, რომ ჩეჩნეთიდან რადიკალური ისლამის ექსპორტი მოხდებოდა. აქვე უნდა შევნიშოთ, რომ ჩეჩნეთში ვაჰაბიზმის მომხრეების პერიოდში საქართველოს წინაშე ჩრდილოეთიდან არსებობდა რადიკალური ისლამის შემოსვლის საფრთხე. ჩეჩნური საბრძოლო ფორმირებების მიერ პოზიციების დათმობის შემდეგ ეს საფრთხე

მოიხსნა. თუმცა, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ რადიკალური ისლამის ფარულმა ტალღამ საქართველოში მაინც გადმოინაცვლა.

პანკისის ხეობა არ გამოირჩევა რელიგიური რადიკალიზმით, თუმცა ბოლო პერიოდში ბევრს საუბრობენ ხეობაში ვაჰაბიზმისა და რადიკალური ისლამური მოძრაობის გაჩენის შესახებ. საქართველოს ხელისუფლება რეალურად ვერ აკონტროლებს ხეობას, სადაც ქართული ძალაუფლება სტრუქტურები შესვლას ვერ ახერხებენ. ვაჰაბიზმის მიმდევრები უკვე გაჩნდნენ ხეობაში და მათი რიცხვი ნელ-ნელა მატულობს. ისლამის რადიკალური ფორმის მხარდასაჭერად არაბული ისლამური ქვეყნებიდან კაპიტალიც მოედინება. ხეობაში არსებული მძიმე ეკონომიკური პირობების გათვალისწინებით რთული არ არის მოსახლეობა მატერიალურად დაინტერესო და რომელიმე რადიკალური ისლამური ჯგუფის წევრად აქციოს. საქართველოს ტერიტორიაზე ისლამური საფრთხის არსებობა ერთი შეხედვით შეიძლება მიჯნული იყოს, თუმცა არაფრის გამოჩენისა არ შეიძლება. ხეობის გარეთ ისე დიდი მოსახლეობა, რომლებსაც ახლა ლტოლვილებიც ემატება, ნებისმიერი ძლიერი სახელმწიფოსთვის საფრთხის წყარო არ უნდა იყოს, მაგრამ რადიკალური ისლამისტების გაძლიერების შემთხვევაში, იგი საქართველოს ხელისუფლებას ყოველთვის სერიოზულ პრობლემას შეუქმნის.

ჯერ კიდევ არ დამთავრებულია ჩეჩნეთში, ჩრდილოეთ კავკასიის დანარჩენ მუსლიმურ რესპუბლიკებშიც ვითარება დაძაბულია. ჩრდილოეთიდან ისლამური საფრთხის სრულ გაქრობაზე საუბარი ნაადრევია. ჩრდილოეთ კავკასიაში ისლამის აღორძინებას მხოლოდ რუსეთის ძლიერი ხელი თუ შეუშლის, მაგრამ ასევე გასათვალისწინებელია, რომ რუსეთმა ასეთი აქტიურობა შეიძლება არ გამოიჩინოს საქართველოში არსებული ისლამური მოძრაობების მიმართ. თუნდაც პანკისის ხეობაში ისლამური რადიკალიზმის განვითარება რუსეთს ნაკლებ საფრთხეს შეუქმნის, მაგრამ სერიოზულ პრობლემებს წარმოშობს საქართველოსთვის. ამ მხრივ, საქართველო უახლოეს მომავალში შეიძლება პრობლემებს შეეჩხოს, რისი დაუყოვნებლივ გადაწყვეტაც ქვეყნის სასიცოცხლო ინტერესებით იქნება განპირობებული. საქართველოს უახლოეს მომავალში არ ემუქრება პოლიტიკური ისლამი, მაგრამ რადიკალური ისლამური საფრთხის გამოჩენისა კი არ შეიძლება.

საქართველოს საზღვრით მდებარე ძლიერი მეზობელი, თურქეთი უკვე რამდენიმე ათეული წელია პოლიტიკური ისლამის წინააღმდეგ იბრძვის. ამისთვის თურქეთის სეკულარულმა ელიტამ დიდი სამუშაო შეასრულა და დღემდე ისლამიზმის გამოვლინებას დაუნიშნავდებრძვის. თურქეთში ბოლო ათი წელია პოლიტიკური ისლამის რენესანსის პერიოდი. ისლამმა

1999 წლის საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ პოპულარობა მცირედით დაკარგა, მაგრამ პოლიტიკური ისლამის საფრთხე თურქი სეკულარისტების მიერ ნომრ პირველ საფრთხედ მაინც განიხილება.

თურქეთში მიმდინარე ნებისმიერი მასშტაბური მოვლენა საქართველოს ინტერესების სფეროში შედის. თურქეთში განვითარებულ პოზიტიურ პროცესებზე საქართველოს მომავალი სტაბილური განვითარება ბევრად არის დამოკიდებული. ამ მხრივ, ალსანიშნავია თურქეთში პოლიტიკური ისლამის გამარჯვების შესაძლო გავლენა საქართველოზე. ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ თურქეთში პოლიტიკური ისლამის გამარჯვება ჩვენი ქვეყნისთვის პოზიტიური მოვლენა არ იქნება.

რა შეიძლება მოხდეს თურქეთის ხელისუფლებაში ისლამისტების მოსვლის შემდეგ? ამაზე ზუსტი პასუხის გაცემა რთულია, თუმცა არ არის ძნელი იმისა, რომ არმეტყველო მოვლენების ის შესაძლო განვითარება, რაც თურქეთში მოხდება. უპირველეს ყოვლისა, ისლამისტების გაძლიერებას ბუნებრივი რეაქცია მოჰყვება სეკულარისტების მხრიდან, რაც დაპირისპირებას წარმოქმნის. ისლამისტების მხრიდან წინააღმდეგობის გაწევის შემთხვევაში, სამოქალაქო ომი გარდაუვალია, რაც ქვეყანაში ქაოსს გამოიწვევს. თურქეთში არა-სტაბილურობა ავტომატურად იმოქმედებს საქართველოზე, რაც საქართველოსთვის უაღრესად ნეგატიურ მოვლენებში აისახება.

რთულია იმის თქმა, თუ რა დამოკიდებულება ექნება ისლამისტურ თურქეთს საქართველოსთან. საქართველო ამ შემთხვევის მათი დეკლარირებული გეგმებიდან უნდა გამოვიდეს. ისლამისტები არ მალავენ თავიანთ ზრახვებს, რაც ისლამური ხალხების გაერთიანებაში გამოიხატება. საქართველო კი ისტორიულად ამ იდეის განხორციელების ეპიცენტრში ხვდებოდა, რაც ქვეყნისთვის ყოველთვის სავალალოდ სრულდებოდა. ისლამური ერებით გარშემორტყმულ საქართველოს, ისედაც რთული შიდაპოლიტიკური ვითარების ფონზე, დამატებითი პრობლემები შეექმნება. ისლამისტები თავისი გავლენის

გავრცელებას საქართველოშიც შეეცდებიან, რაც შესაძლოა ისლამური მოძრაობების შექმნაში ან უკვე ფარულად არსებული წახალისებაში გამოიხატოს.

თურქეთში პოლიტიკური ისლამის გამარჯვებით ვითარება შეიცვლება საქართველოს მეზობელ ისლამურ ქვეყნებსა თუ ტერიტორიებზე. ისლამური რკალი შეიძლება სრულ რეალობად იქცეს, რაც საქართველოს კვლავ ძველ ისტორიულ წარსულს დააბრუნებს და დასავლეთისგან სამუდამოდ მოწყვეტს. თუმცა, მსგავსი პერსპექტივა, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ საქართველოს ემუქრებოდეს.

ისლამისტები თავისი ანტიდასავლური განწყობილებებით არიან ცნობილი. ისინი თურქეთის ევროკავშირში გაწევრიანების წინააღმდეგნი არიან. უკანასკნელ პერიოდში, ისლამისტებზე გაძლიერებული ზეწოლის გამო, ისლამისტები უკვე სანაღმდეგოს აცხადებენ, მაგრამ ეს უფრო საშეფეროების თვალის ასახვევად გადადგმული ფანდია, ვიდრე მათი რეალური სურვილი. სავარაუდოა, რომ ისლამისტების გამარჯვებით, თურქეთის დასავლური კავშირები განწყდება. ისლამსა და აზიაზე ორიენტირებული თურქეთი კი საქართველოსთვის ნაკლებად მომგებიანი იქნება, ვიდრე ევროპული ოჯახის სრულუფლებიანი წევრი თურქეთი. თურქეთის ევროკავშირში წევრობა ქვეყანაში დემოკრატიული ფასეულობების გამარჯვებას ნიშნავს, რაც სტაბილურობის მოსურნე ნებისმიერი ქვეყნის ინტერესში შედის.

საქართველოს არა აქვს იმის რეალური შესაძლებლობა, რომ თურქეთში მიმდინარე პროცესებზე სერიოზული გავლენა მოახდინოს, მაგრამ აშკარაა, რომ სეკულარული თურქეთი საქართველოსთვის გაცილებით მისაღებია, ვიდრე ისლამური თურქეთი. ახალ საუკუნეში, როცა რელიგიური შემწყნარებლობა ერთ-ერთ ძირითად ფასეულობად უნდა იქცეს, ნებისმიერ ქვეყანაში რომელიმე რელიგიასთან ასოცირებული მოძრაობის გამარჯვება ზიანის მომტანია, როგორც თავად ამ ქვეყნისთვის, ისე მთლიანად დემოკრატიული პროცესებისთვის.

გამომცემი ლიტერატურა და წყაროები:

1. The Virtue Party... change or window-dressing?, Turkey Update, 5 June, 1998;
2. Prosecutor investigated after attempting to arrest female Islamist politician, by Amberin Zaman, Turkey Update, 19 October, 1999;
3. Islamist deputy stripped of her Turkish citizenship, Turkey Update, 17 May, 1999;
4. Hizbolahh used religious sects as shields, by Hakan Aslaneli, Turkish Probe issue 372, 27 February, 2000;
5. Hizbolahh murders shock Turkey, Turkey Update, 1 February, 2000;
6. Army warns against Islamic fundamentalism once again, Turkey Update, 4 June, 2000;
7. FP gets its way over constitution, by Kemal Balci, Turkish Daily News, 18 January, 2001;
8. FP's Kutan reacts to Feb. 28 process, Turkish Daily News, 18 January, 2001;
9. Erbakan more concerned about missing party funds than party closure, by Kemal Balci, Turkish Probe issue 417, 14 January, 2001;
10. Kutan responds to Virtue Party breakup rumors, Turkish Daily News, 8 September, 2000;
11. All eyes on Virtue Party, by Ilnur Cevik, Turkish Daily News, 26 September, 2000;
12. Hardliners move to split FP, by Ilnur Cevik, Turkish Daily News, 11 October, 2000;
13. Europeans Court of Human Rights hears complaints from RP, Turkish Daily News, 17 January, 2001;
14. Black clouds over Virtue Party, by Kemal Balci, Turkish Probe issue 400, 17 September, 2000;
15. FP discusses internal problems behind closed doors, Turkish Daily News, 9 September, 2000;
16. Erbakans imprisonment postponed, Turkey Update, 18 September, 2000;
17. Search for a New Social Contract in Turkey: Fethullah Gulen, the Virtue Party and the Kurds, by M. Hakan Yavuz, 12 June, 1999;
18. The logic of contemporary Turkish politics, by Ersin Kalaycioglu, Turkey Perceptions, Volume 1, No.3-September, 1997;
19. The Rise of the Islamist Movement in Turkey, by Nilufer Narli, Turkey Perceptions, Volume 3, No.3-September, 1999;
20. Does Islam Pose a Threat to the West, by Yuksel Sezgin, Turkey Perceptions, Volume V, No.2-June-August, 2000;
21. The future of Political Islam in Turkey, by Whit Mason, World Policy Journal, Summer 2000;
22. Asia's Islam: Islam gains strength in Asian strongholds, by Joseph Coleman, Turkish Daily News, 14 September, 2000;
23. Мусульманские Нормы и Западные Институты: Зна Гек Алп, Л.И.Фадеева, Российский институт стратегических исследований, Ислам и Исламизм, Москва 1999;
24. Государство и Ислам в Турции, Н.Г. Киреев, Российский институт стратегических исследований, Ислам и Исламизм, Москва 1999.

საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრის ცნობარი

არასამთავრობო ორგანიზაცია — საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი დაფუძნდა 1995 წლის ივლისში. მისი წევრები ცდილობენ შეიქმნათ მნიშვნელოვანი წვლილი ჩვენს ქვეყანაში არსებული რთული ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური პრობლემების გადაჭრის ოპტიმალური გზების შემუშავებაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ ცენტრთან შექმნილია ექსპერტთა ქსელი. ექსპერტთა და ცენტრის თანამშრომელთა ერთობლივი ძალისხმევით განისაზღვრება პრობლემები, რომლის ანალიზის შედეგად მზადდება შესაბამისი მოხსენებები ან დოკუმენტი. მოსახლეობის ცნობიერების ამაღლებისა და ინფორმირების მიზნით დამუშავებული ინფორმაცია რეგულარულად გამოიცემა ბიულეტენების, ბროშურების, საინფორმაციო ფურცლებისა და ლიფლეტების სახით, რომელთა უმეტესი ნაწილი უფასოდ მიეწოდება სხვადასხვა სამთავრობო და სამეცნიერო უწყებებს, პოლიტიკურ და არასამთავრობო ორგანიზაციებს, კერძო სტრუქტურებს, მასმედიასა და მსხვილი კორპორაციების წარმომადგენლებს. ინფორმაციის ურთიერთგაცვლის მიზნით თემატურ საჯარო განხილვებსა და სემინარებზე ვინცევი ზემოთ ჩამოთვლილი ორგანიზაციების წარმომადგენლებს. ამგვარად, ცენტრი აქტიურად ცდილობს, გარკვეული გაეზღწეოს იქონიოს ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებზე.

საგულისხმოა, რომ ცენტრის ძირითადი საქმიანობა მიმართულია სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების ხელშეწყობისაკენ, რაც სამოქალაქო ინიციატივების მხარდაჭერაში გამოიხატება. ამ მხრივ, ჩვენი საქმიანობა ვრცელდება ქ. თბილისსა, ოზურგეთისა და ლაგოდეხის რაიონებში. სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი ცდილობს სათემო ორგანიზაციების პოპულარიზაციას და აღნიშნული მოძრაობის განვითარების ხელშეწყობას.

ცენტრის პერიოდიკული მიმართულებები:

- საზოგადოება და დემოკრატია
- გარემოს დაცვა და მდგრადი განვითარება
- საგარეო პოლიტიკა და ეროვნული უსაფრთხოება
- ეკონომიკა, ფინანსები და სოციალური პოლიტიკა

განხორციელებული და მიმდინარე პროექტები

- ✦ კანონპროექტი საქართველოს გარემოსდაცვითი ნებართვების შესახებ; კანონი მიღებულია პარლამენტის მიერ.
- ✦ კანონპროექტი საქართველოს პოლიტიკური ორგანიზაციების შესახებ; კანონი მიღებულია პარლამენტის მიერ.
- ✦ საქართველოს ტერიტორიული მოწყობის შესახებ კონცეფციის შემუშავება;
- ✦ ეკონომიკური რეფორმები საქართველოში;
- ✦ ადგილობრივი თვითმმართველობის განვითარება;
- ✦ თვითმმართველობა საზოგადოების სამსახურში;
- ✦ შავი ზღვის არასამთავრობო გარემოსდაცვითი ორგანიზაციების ქსელის საერთაშორისო კონფერენციის მომზადება, ქსელის საქმიანობის პოპულარიზაცია;
- ✦ ცენტრის ინსტიტუციონალური განვითარება.

ცენტრის ღონისძიებები

1. ფრიდრიხ ებერტის ფონდი, გერმანია
2. ნიდერლანდების ორგანიზაცია საერთაშორისო თანამშრომლობისა და განვითარებისათვის, ჰოლანდია.
3. ფონდი „ღია საზოგადოება საქართველო“.

ცენტრის მხარდაჭერები

* ცენტრის ინდივიდუალური „მხარდაჭერა“ მიიღებს ცენტრის ყველა გამოცემას, ცენტრის პროექტების შესახებ დაწერილებით ინფორმაციას და ყოველწლიურ (მათ შორის ფინანსურ) ანგარიშს. უფლება ექნება უფასოდ დაესწროს ცენტრის ყველა სემინარსა და საჯარო ღონისძიებას, ისარგებლოს ცენტრის ბიბლიოთეკით და ექსპერტთა ქსელით.

* ცენტრის პარტნიორები, სპონსორები და მხარდაჭერები მიიღებენ ცენტრის ყველა გამოცემას, ცენტრის პროექტების შესახებ დაწერილებით ინფორმაციას და ყოველწლიურ (მათ შორის ფინანსურ) ანგარიშს. კომპანიის/ორგანიზაციის ხელმძღვანელს ან მის წარმომადგენელს უფლება ექნება უფასოდ დაესწროს ცენტრის ყველა სემინარსა და საჯარო ღონისძიებას, კომპანიის/ორგანიზაციის წარმომადგენელს უფლება ექნება შესაძლებლობა ისარგებლოს ცენტრის ბიბლიოთეკით და ექსპერტთა ქსელით, გარდა ამისა:

* ცენტრის გამოცემებში მითითებული იქნება კომპანიის სახელწოდება, როგორც ცენტრის „პარტნიორისა“. კომპანიის შესახებ ინფორმაციას დაეთმობა ერთი გვერდი ბიულეტენში და მცირე მონაკვეთი ლიფლეტში. ღონისძიებების მოსაწვევებში მოხსენიებული იქნება, როგორც ცენტრის „პარტნიორი“.

* ცენტრის გამოცემებში მითითებული იქნება კომპანიის სახელწოდება, როგორც ცენტრის სპონსორისა, ღონისძიებების მოსაწვევებში მოხსენიებული იქნება, როგორც ცენტრის სპონსორი.

* ცალკეული ღონისძიებების სპონსორი კომპანია ღონისძიებების მოსაწვევებში მოხსენიებული იქნება, როგორც ღონისძიების „სპონსორი“ და მისი ლოგო წარმოდგენილი იქნება ღონისძიებებზე ცენტრის ლოგოსთან ერთად.

საპარმელოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრის მხარდაჭერები:

❖ კომპანია ზენიტ გამა ქონსალტინგი (Zenith Gamma Consulting)

მხარდაჭერით დაინტერესებულ პირებს გთხოვთ შეავსოთ
თანდართული გამოკითხვის ბარათი და მოგვაწოდოთ
ორგანიზაციის მისამართზე.

ცენტრის სამიანოვით დაინტერესებულ პირებს დამატებითი
ინფორმაციის მისაღებად შეუძლიათ, დაგვიკავშირდნენ.

ქ.თბილისი 380094, გამსახურდიას ქ. №33, ბინა 22.

ტელ/ფაქსი: (995 32) 964124, 250711

ელექტრონული ფოსტა: csrdg@caucasus.net

<http://www.csrdg.caucasus.net>

ინდივიდუალური მხარდაჭერის გამოკითხვის ბარათი

☐ მე მსურს გავხდე ცენტრის მხარდაჭერი და მზად ვარ გავიღო 100 ლარი, გთხოვთ, დამიკავშირდეთ.

☐ გთხოვთ, გამომიგზავნოთ უფრო დეტალური ინფორმაცია და ცენტრის უახლესი გამოცემები საბოლოო გადაწყვეტილების მისაღებად.

☐ მე არ ვარ დაინტერესებული ცენტრის მხარდაჭერით, გთხოვთ, ნუღარ დამიკავშირდებით.

ჩემი კოორდინატებია.

სახელი, გვარი, _____

სამუშაო ადგილი _____

თანამდებობა _____

მისამართი _____

ტელეფონი _____ ფაქსი _____

კოლექტიური მხარდაჭერის გამოკითხვის ბარათი

- ☐ ჩვენს კომპანიას სურს გახდეს ცენტრის პარტნიორი და მზად არის გაიღოს 5000 ლარი, გთხოვთ, დაგვიკავშირდეთ.
- ☐ ჩვენს კომპანიას სურს გახდეს ცენტრის სპონსორი და მზად არის გაიღოს 2000 ლარი, გთხოვთ, დაგვიკავშირდეთ.
- ☐ ჩვენს კომპანიას სურს გახდეს ცენტრის მხარდამჭერი და მზად არის გაიღოს 280 ლარი, გთხოვთ, დაგვიკავშირდეთ.
- ☐ ჩვენს კომპანიას სურს სპონსორობა გაუწიოს ცენტრის სხვადასხვა საჯარო ღონისძიებას, სემინარს ან კონფერენციას, გთხოვთ, დაგვიკავშირდეთ.
- ☐ გთხოვთ გამოგვიგზავნოთ უფრო დეტალური ინფორმაცია და ცენტრის უახლესი გამოცემები საბოლოო გადაწყვეტილების მისაღებად.
- ☐ ჩვენი კომპანია არ არის დაინტერესებული ცენტრის მხარდაჭერით, გთხოვთ, ნუღარ დაგვიკავშირდებით.

ჩვენი კომპანიის კოორდინატებია:

კომპანიის დასახელება _____

მისამართი _____

ტელეფონი _____ ფაქსი _____

საკონტაქტო პირი _____

(სახელი, გვარი, თანამდებობა)

დაიბაჟდა შ.პ.ს. „კომპიუტერში“
ქ. თბილისი, კრწანისის ქუჩა №3